

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Cofnod y Trafodion**

**The National Assembly for Wales
The Record of Proceedings**

**Dydd Mawrth, 11 Hydref 2005
Tuesday, 11 October 2005**

Cynnwys Contents

Ethol Aelodau o dan Reol Sefydlog Rhif 8.4 i'r Pwyllgor ar yr Ymchwiliad i'r Achosion E.coli yng Nghymru Election under Standing Order No. 8.4 to the Committee on the Inquiry into the E.coli Outbreaks in Wales	4
Cwestiynau i'r Prif Weinidog Questions to the First Minister	7
Datganiad Busnes Business Statement.....	31
Datganiad am y Daeargryn Statement on the Earthquake	35
Cynnig Cyfansawdd: Cymeradwyo Gorchmynion Composite Motion: Approval of Orders.....	48
Cymeradwyo Gorchmyn Ffliw Adar a Chlefyd Newcastle (Cynllunio Wrth Gefn) (Cymru) 2005 Approval of the Avian Influenza and Newcastle Disease (Contingency and Planning) (Wales) Order 2005.....	51
Pwynt o Drefn Point of Order.....	69
Cymeradwyo Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) 2005 Approval of the Town and Country Planning (Local Development Plan) (Wales) Regulations 2005	71
Dirprwyo Swyddogaethau o dan Ddeddf Gwahaniaethu ar Sail Anabledd 1995 i'r Prif Weinidog Delegation of Functions under the Disability Discrimination Act 1995 to the First Minister	81
Cymeradwyo'r Cynllun i Gymell Hyfforddiant Athrawon Approval of the Teacher Training Incentive Scheme.....	86
Dadl Plaid Leiafrifol (Plaid Cymru): Bwrdd yr Iaith Gymraeg Minority Party Debate (Plaid Cymru): The Welsh Language Board	90
Cynnig Trefniadol Procedural Motion.....	109
Dadl Plaid Leiafrifol (Plaid Cymru): Parhad Minority Party Debate (Plaid Cymru): Continued	111
Adroddiad Blynyddol Comisiynydd Gwasanaeth Iechyd Cymru 2003-04 The Annual Report of the Health Service Commissioner for Wales 2003-04	113

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynddi yn y Siambr.
Yn y golofn dde, cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In the right-hand column, a translation of those speeches has been included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 2 p.m. gyda'r Llywydd yn y Gadair.
The Assembly met at 2 p.m. with the Presiding Officer in the Chair.*

**Ethol Aelodau o dan Reol Sefydlog Rhif 8.4 i'r Pwyllgor ar yr Ymchwiliad i'r
Achosion E.coli yng Nghymru
Election under Standing Order No. 8.4 to the Committee on the Inquiry into the
E.coli Outbreaks in Wales**

The Business Minister (Jane Hutt): I **Y Trefnydd (Jane Hutt):** Cynigiau fod
propose that

the National Assembly for Wales, acting under Standing Order No. 8.4, elects the following Members to the Committee on the Inquiry into the E.coli Outbreaks in Wales: Val Lloyd, Karen Sinclair, Jeff Cuthbert, Jonathan Morgan, Jenny Randerson, Jocelyn Davies.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, gan weithredu o dan Reol Sefydlog Rhif 8.4, yn ethol yr Aelodau canlynol i'r Pwyllgor ar yr Ymchwiliad i'r Achosion E-coli yng Nghymru: Val Lloyd, Karen Sinclair, Jeff Cuthbert, Jonathan Morgan, Jenny Randerson, Jocelyn Davies.

The committee shall elect the Chair to be drawn from a party not represented in the Cabinet. (NDM2604)

Bydd y pwyllgor yn ethol y Cadeirydd o blaid nas cynrychiolir yn y Cabinet. (NDM2604)

Rhodri Glyn Thomas: Yr wyf am godi eto'r pwntiau a godais wythnos diwethaf, yn enwedig drwy sôn am ymddiriedaeth y cyhoedd yn y broses hon. Yr wyf yn falch bod y Trefnydd wedi ymrwymo i gynnal ymchwiliad cyhoeddus cynhwysfawr, tryloyw ac annibynnol. Serch hynny, er mwyn i'r cyhoedd gael ffydd yn y broses, rhaid inni gael gwybod y bydd gan y pwyllgor yr holl bwerau angenrheidiol er mwyn sefydlu'r ymchwiliad, a gwybod y bydd gan yr ymchwiliad y pwerau i sicrhau bod modd cynnal yr ymchwiliad. Mae hwn yn fater o ddirprwyo'r pwerau i'r pwyllgor—

Rhodri Glyn Thomas: I want to raise with the Minister the points that I raised last week, particularly in relation to public confidence in this process. I am pleased that the Business Minister has made a commitment to holding a comprehensive, transparent and independent public inquiry. However, for the public to have confidence in the process, we must be sure that the committee will have all the necessary powers to establish the inquiry, and be sure that the inquiry will have the powers needed to ensure that the inquiry can go ahead. This is a matter of delegating the powers to the committee—

Y Llywydd: Cyn i Rhodri Glyn Thomas ddilyn y llwybr hwn ymhellach, hoffwn ei atgoffa ein bod yn trafod cynnig o dan Reol Sefydlog Rhif 8.4 er mwyn ethol aelodau i bwyllgor. Nid yw'r cynnig yn ymwneud â beth fydd modd i'r pwyllgor ei wneud.

The Presiding Officer: Before Rhodri Glyn Thomas goes further down that path, I remind him that we are discussing a motion under Standing Order No. 8.4, which has the purpose of electing committee members. The motion does not refer to what it will be possible for the committee to do.

Rhodri Glyn Thomas: Mae hyn yn ymwneud ag ethol pwyllgor a chylch gwaith y pwyllgor hwnnw, er mwyn galluogi'r Aelodau a benodir i gyflawni'r swyddogaeth y gofynnwn iddynt ei chyflawni.

Rhodri Glyn Thomas: This relates to the election of the committee and its remit, so that the Members elected to the committee have the ability to carry out the functions that we ask them to carry out.

Mae'n bwysig bod yr Aelodau a etholir i gyflawni'r gwaith ar ein rhan yn gwybod bod warant o gyllid digonol i wneud y gwaith.

It is important that the Members elected to undertake this work on our behalf know that there is a guarantee of sufficient money to carry out the work.

Y Llywydd: Mae'n ddrwg gennyf ddweud wrth Rhodri Glyn Thomas, ac unrhyw Aelod arall sy'n dymuno trafod y cynnig hwn, nad oes cyfeiriad, hyd y gwelaf fi, o dan Reol Sefydlog Rhif 8.4 at gylch gwaith pwyllgor. Yr ydym yn ethol aelodau pwyllgor o dan y Rheol Sefydlog hon. Mae'n briodol trafod rhinweddau neu ddiffygion honedig yr aelodau hynny mewn ffordd gwrtais, ond nid yw'n briodol trafod y cylch gorchwyl. Trafodwyd y cylch gorchwyl pan basiwyd y cynnig gwreiddiol ar yr achosion, yn ôl a ddeallaf, yr wythnos o'r blaen.

The Presiding Officer: I am sorry to have to tell Rhodri Glyn Thomas, and any other Member who wants to speak to this motion, that Standing Order No. 8.4, as far as I can see, does not refer to a committee's remit. The Standing Order relates to the election of committee members. Discussing the qualities or alleged deficiencies of those members in a courteous manner is deemed appropriate, but discussing the committee's terms of reference is not. We discussed the terms of reference when the original motion on the E.coli outbreak was carried, as I understand it, the other week.

Jonathan Morgan: In support of this important motion, I merely reiterate the concern that the committee reports to the Assembly as quickly as possible. While I have no intention of discussing the committee's remit or what it may wish to discuss, particularly in relation to the terms of reference and any recommendation on the appointment of the inquiry chair, I know that the Assembly voted in favour of a motion that stipulated that the committee should report to the Assembly by the first week in December. Bearing in mind the huge degree of public interest in this issue and the huge importance placed on it by the public, we must ensure that the committee can report back as quickly as possible. While we have set 7 December as a date—

Jonathan Morgan: Wrth gefnogi'r cynnig pwysig hwn, nid wyf ond yn ailadrodd y pryder bod y pwyllgor yn adrodd i'r Cynulliad cyn gynted â phosibl. Er nad yw'n fwriad gennyf drafod cylch gwaith y pwyllgor na'r hyn y gallai fod yn dymuno ei drafod, yn enwedig mewn perthynas â'r cylch gorchwyl ac unrhyw argymhelliad ynglŷn â phenodi cadeirydd yr ymchwiliad, gwn fod y Cynulliad wedi pleidleisio o blaid cynnig a oedd yn mynnu y dylai'r pwyllgor adrodd i'r Cynulliad erbyn yr wythnos gyntaf ym mis Rhagfyr. O gofio diddordeb aruthrol y cyhoedd yn y mater hwn, a'r pwys mawr y mae'r cyhoedd yn ei osod arno, rhaid i ni sicrhau y gall y pwyllgor adrodd yn ôl cyn gynted â phosibl. Er i ni bennu 7 Rhagfyr fel dyddiad—

The Presiding Officer: Nothing in the Standing Order refers to a committee's timetable, and, as far as I see it, it only relates to the election of committee members.

Y Llywydd: Nid oes dim yn y Rheol Sefydlog yn cyfeirio at amserlen pwyllgor, a, hyd y gwelaf, nid yw ond yn ymwneud ag ethol aelodau pwyllgor.

Jonathan Morgan: Thank you for that guidance.

Jonathan Morgan: Diolch am yr arweiniad hwnnw.

The Presiding Officer: It is not guidance; it is my ruling according to Standing Orders, and that is what you pay me for.

Y Llywydd: Nid arweiniad ydyw; fy nyfarniad ydyw yn ôl y Rheolau Sefydlog, ac am hynny yr ydych yn talu imi.

Jonathan Morgan: I was about to say that, in light of the election of committee

Jonathan Morgan: Yr oeddwn ar fin dweud, o ran ethol aelodau'r pwyllgor, y mater y mae'r

members, to which this motion refers, I was merely indicating that I, as one of the individuals hoping to be elected to the committee, would hope that the committee can report back as quickly as possible, given the huge degree of public concern about this issue.

The Presiding Officer: I appreciate that this is a very serious matter, but it is important that Members always speak to the motion and in line with Standing Orders.

Jenny Randerson: I intend to do that by simply commenting that the cross-party nature of this committee will ensure that there can be no question of political spin. This is very important indeed to the restoration of public confidence following the events that we have witnessed over the last few weeks.

The Business Minister (Jane Hutt): I commend the motion to Members.

cynnig hwn yn cyfeirio ato, nad oeddwn ond yn nodi y byddwn i, fel un o'r unigolion sy'n gobeithio cael ei ethol i'r pwyllgor, yn gobeithio y gall y pwyllgor adrodd yn ôl cyn gynted â phosibl, yn wyneb y pryder sylweddol sydd gan y cyhoedd ynglŷn â'r mater hwn.

Y Llywydd: Yr wyf yn sylweddoli bod hwn yn fater difrifol iawn, ond mae'n bwysig bod yr Aelodau bob amser yn siarad ar y cynnig ac yn unol â'r Rheolau Sefydlog.

Jenny Randerson: Yr wyf yn bwriadu gwneud hynny drwy ddweud, yn syml, y bydd natur drawsbleidiol y pwyllgor hwn yn sicrhau na fydd dim sbin gwleidyddol. Mae hyn yn arbennig o bwysig, er mwyn adfer hyder y cyhoedd wedi'r digwyddiadau a welsom dros yr wythnosau diwethaf.

Y Trefnydd (Jane Hutt): Yr wyf yn cymeradwyo'r cynnig i'r Aelodau.

*Cynnig (NDM2604): O blaid 43, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2604): For 43, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Francis, Lisa
German, Michael
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Lewis, Huw

Lloyd, Val
 Melding, David
 Mewies, Sandy
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

Cwestiynau i'r Prif Weinidog Questions to the First Minister

Cefnogaeth i Ofalwyr Support for Carers

Q1 Karen Sinclair: Will the First Minister make a statement on support for carers in Wales? OAQ0817(FM)

C1 Karen Sinclair: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am y gefnogaeth i ofalwyr yng Nghymru? OAQ0817(FM)

The First Minister (Rhodri Morgan): I declare an interest as a carer. The Assembly Government's draft budget proposals include a substantial uplift of £45 million for adult social services in Wales for 2006-07. Within that amount, we will be able to continue the implementation of our carers strategy and to encourage local authorities to develop services for carers.

Y Prif Weinidog (Rhodri Morgan): Yr wyf yn datgan buddiant fel gofalwr. Mae cynigion cyllideb ddrafft Llywodraeth y Cynulliad yn cynnwys cynnydd sylweddol o £45 miliwn ar gyfer gwasanaethau cymdeithasol oedolion yng Nghymru yn 2006-07. O fewn y swm hwnnw, gallwn barhau i weithredu ein strategaeth ar gyfer gofalwyr ac annog awdurdodau lleol i ddatblygu gwasanaethau ar gyfer gofalwyr.

Karen Sinclair: I welcome the recent announcement that an extra £5.9 million in funding has been allocated by our Labour Assembly Government to increase the range of support on offer for carers and to make their services more flexible and accessible in Wrexham and Denbighshire. Carers and their families do an enormous amount of work that often goes unrecognised by the state, as you know, Rhodri. Would you agree that this grant will enable carers and carers' organisations to be directly involved in the planning and commissioning of services that meet people's needs?

Karen Sinclair: Yr wyf yn croesawu'r cyhoeddiad diweddar bod £5.9 miliwn o gyllid ychwanegol wedi ei ddyrannu gan ein Llywodraeth Lafur yn y Cynulliad i gynyddu'r ystod o gefnogaeth sydd ar gael i ofalwyr a gwneud eu gwasanaethau'n fwy hyblyg a hygyrch yn Wrecsam a sir Ddinbych. Mae gofalwyr a'u teuluoedd yn gwneud gwaith aruthrol, gyda'r wladwriaeth, yn aml, yn methu â chydabod y gwaith hwnnw, fel y gwyddoch, Rhodri. A fydddech yn cytuno y bydd y grant hwn yn galluogi gofalwyr a chymdeithasau gofalwyr i gael rhan uniongyrchol yn y gwaith o gynllunio a chomisiynu gwasanaethau sy'n diwallu anghenion pobl?

The First Minister: I agree. You need a balance between what statutory services

Y Prif Weinidog: Cytunaf. Mae gofyn cael cydbwysedd rhwng yr hyn a ddarperir gan

provide, what carers provide within their own families, what is provided by voluntary organisations such as Crossroads, which are also important, and the need for respite for the carers themselves, so that carers can continue caring for as long as required. Caring is going to become a bigger and bigger factor in society, given demographic changes and the greater likelihood of more and more people surviving into their 80s, 90s and beyond as the years go by.

Laura Anne Jones: Do you agree that it is important to keep as many carers who want to stay in employment as possible, and to support them to do so?

The First Minister: Yes. That was the main purpose of the conference of carers as employees that I addressed in Margam in February this year. We were trying to draw in as many employers and employers' organisations as possible so that employers got a better understanding of the caring needs of their employees. Handling sensitively the occasional crisis that can arise in relation to the caring responsibilities of your employees, is among the best things that an employer can do. If you show faith and trust in your employees with regard to their caring responsibilities, that will be repaid 100 times over in the loyalty that the staff will show to you as an employer.

Catherine Thomas: I am glad that you mentioned Crossroads. Will you join me in congratulating Crossroads Wales on its twenty-fifth anniversary? As a trustee of the Llanelli/Cwm Gwendraeth Crossroads, I know the value of its work at first hand, and know the difference that it is making to the lives of so many of my constituents in Llanelli and the Gwendraeth Valley. Do you agree that the relationship that the organisation has developed with Carmarthenshire Local Health Board and Carmarthenshire NHS Trust shows the real value of partnership working between the voluntary and statutory sectors, and that this is a partnership that is to be encouraged and supported?

The First Minister: Absolutely. I know at

wasanaethau statudol, yr hyn a ddarperir gan ofalwyr yn eu teuluoedd eu hunain, yr hyn a ddarperir gan fudiadau gwirfoddol megis Crossroads, sydd hefyd yn bwysig, a'r angen i roi seibiant i'r gofalwyr eu hunain, fel bod gofalwyr yn gallu parhau i ofalu cyhyd ag y bo angen. Daw gofalu'n ffactor cynyddol bwysig mewn cymdeithas, yn wyneb newidiadau demograffig a'r tebygrwydd cynyddol y bydd mwy a mwy o bobl yn byw nes eu bod yn eu 80au, eu 90au a throsodd wrth i'r blynyddoedd dreiglo heibio.

Laura Anne Jones: A ydych yn cytuno ei bod yn bwysig caniatáu i gynifer ag sy'n bosibl o ofalwyr sydd eisiau aros mewn gwaith gael gwneud hynny, a'u cefnogi yn hynny o beth?

Y Prif Weinidog: Ydwyf. Dyna oedd prif bwrpas y gynhadledd ar ofalwyr fel cyflogeion y bûm yn ei hannerch ym Margam ym mis Chwefror eleni. Yr oeddem yn ceisio denu cynifer o gyflogwyr a sefydliadau cyflogwyr â phosibl er mwyn i gyflogwyr gael gwell dealltwriaeth o anghenion gofalu eu cyflogeion. Mae delio'n sensitif â'r argyfwng achlysurol sy'n gallu codi gyda chyfrifoldebau gofalu eich cyflogeion yn un o'r pethau gorau y gall cyflogwr ei wneud. Os ydych yn dangos ffydd ac ymddiriedaeth yn eich cyflogeion gyda'u cyfrifoldebau gofalu, bydd hynny'n talu ar ei ganfed yn y teyrngarwch y bydd y staff yn ei ddangos i chi fel cyflogwr.

Catherine Thomas: Yr wyf yn falch ichi gyfeirio at Crossroads. A wnewch ymuno â mi i longyfarch Crossroads Cymru ar ei bumed pen-blwydd ar hugain? Fel un o ymddiriedolwyr Crossroads Llanelli/Cwm Gwendraeth, y mae gennyf brofiad personol o werth ei waith, a gwn am y gwahaniaeth y mae'n ei wneud i fywydau cynifer o'm hetholwyr yn Llanelli a Chwm Gwendraeth. A ydych yn cytuno bod y berthynas y mae'r mudiad wedi ei datblygu â Bwrdd Iechyd Lleol Sir Gaerfyrddin ac Ymddiriedolaeth GIG Sir Gaerfyrddin yn dangos gwir werth gweithio mewn partneriaeth rhwng y sectorau gwirfoddol a statudol a bod hon yn bartneriaeth y dylid ei hannog a'i chefnogi?

Y Prif Weinidog: Yn sicr. Gwn ar lefel

a personal level, as well as at the level of First Minister, how important those three legs of the stool are: the statutory organisations, the not-for-profit voluntary organisations such as Crossroads, and what carers do in their own families. Establishing that partnership so that it is as seamless as possible is what good-quality caring will be about and it will be even more important in five, 10 and 15 years' time than it is today.

personol, yn ogystal ag ar lefel Prif Weinidog, pa mor bwysig yw tair coes y stôl: y mudiadau statudol, y mudiadau gwirfoddol nad ydynt yn gwneud elw, megis Crossroads, a'r hyn a wna gofawyr yn eu teuluoedd eu hunain. Sefydlu'r bartneriaeth honno er mwyn sicrhau ei bod mor ddi-dor â phosibl fydd hanfod gofalu o safon uchel a bydd hyd yn oed yn bwysicach ymhen pump, 10 a 15 mlynedd nag ydyw heddiw.

Cyllido Llywodraeth Leol Local Government Funding

Q2 The Leader of the Welsh Conservatives (Nick Bourne): Will the First Minister make a statement on the funding of local government in Wales? OAQ0849(FM)

C2 Arweinydd Ceidwadwyr Cymru (Nick Bourne): A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am gyllido llywodraeth leol yng Nghymru? OAQ0849(FM)

The First Minister: The mechanism for future funding of local government in Wales is being considered as part of the Lyons review. Given the recent extension in its remit that has been announced in England, we may well anticipate proposals from that review for major structural changes in the funding of local government.

Y Prif Weinidog: Mae'r mecanwaith ar gyfer cyllido llywodraeth leol yng Nghymru i'r dyfodol yn cael ei ystyried fel rhan o adolygiad Lyons. Yn wyneb yr estyniad diweddar i'w gylch gwaith a gyhoeddwyd yn Lloegr, mae'n bur debygol y gallwn ddisgwyl cynigion yn deillio o'r adolygiad hwnnw ar gyfer newidiadau strwythurol sylweddol mewn cyllido llywodraeth leol.

2.10 p.m.

Nick Bourne: I thank the First Minister for that response. I wish to ask specifically about the council tax revaluation in Wales. In 2003, the Welsh Assembly Government said that council tax revaluation would be revenue-neutral. In August this year, a spokeswoman from the Office of the Deputy Prime Minister said that the Assembly in Wales had decided that it would use the revaluation as a way of raising extra money. Which is true? If the latter, do you now owe us an apology and a rethink on what has happened in Wales?

Nick Bourne: Yr wyf yn diolch i'r Prif Weinidog am yr ateb hwnnw. Carwn ofyn yn benodol am ailbrisió'r dreth gyngor yng Nghymru. Yn 2003, dywedodd Llywodraeth Cynulliad Cymru y byddai ailbrisió'r dreth gyngor yn niwtral o ran refeniw. Ym mis Awst eleni, dywedodd llefarydd o Swyddfa'r Dirprwy Brif Weinidog fod y Cynulliad yng Nghymru wedi penderfynu defnyddio'r ailbrisió fel modd i godi arian ychwanegol. Pa un sy'n wir? Os yr ail, a yw'n ddyletswydd arnoch ymddiheuro i ni yn awr ac ailystyried yr hyn sydd wedi digwydd yng Nghymru?

The First Minister: If apologies are due, they are due from the Conservatives who, in the last year for which they were in power in Wales, raised council tax on average by 18 per cent. In the year following council tax revaluation, however, council tax went up by 9 per cent—half that level. You could say that William Hague

Y Prif Weinidog: Os oes ymddiheuriadau i fod i ddigwydd, yna o du'r Ceidwadwyr y dylent ddod gan mai hwy, yn eu blwyddyn olaf mewn grym yng Nghymru, a barodd gynnydd o 18 y cant, ar gyfartaledd, yn y dreth gyngor. Yn y flwyddyn wedi ailbrisió'r dreth, fodd bynnag, gwelwyd cynnydd o 9 y cant yn y dreth gyngor—hanner y lefel honno. Gallech ddweud

performed a council tax revaluation of his own, in which everyone was a loser in Wales in 1996 to 1997, the last year for which the Conservatives were in power. I will not accept a lecture from the Conservatives in Wales on council tax when they deliberately, as an act of Government policy, increased council tax by double the amount that we have had in Wales in the first year after council tax revaluation.

Nick Bourne: It was not a lecture; it was a specific question about what you maintained here about the revaluation being revenue-neutral and what Labour at Westminster, in the Office of the Deputy Prime Minister, said about it being your intention and that the purpose of revaluation was to raise extra revenue. You did not answer the question at all; you dodged it with some pre-prepared stunt about something totally irrelevant to revaluation. Go back to the question—was the spokesperson from the Office of the Deputy Prime Minister correct in saying that you intended to raise extra revenue through revaluation?

The First Minister: As we are talking about levels below 10 per cent, whereas it was just below 20 per cent when the Conservatives were in power, I do not think that one can avoid the fact that, when Conservative Governments are in office, they actually put your council tax up as a deliberate act of Government policy but, in our case, the intention was very clear to be revenue-neutral. Therefore, when council tax went up by 9 per cent—and, of course, we do not control the level by which council tax goes up—we made sure that the system was in place to redistribute the burden of council tax fairly, taking into account the differential levels of property increases in the different areas of Wales in the 11 or 12 years since the original levels were set, back in 1991. It is quite clear that the intention was to be revenue-neutral, but we do not control the outcome, because that is up to the local authorities concerned.

Nick Bourne: In which case, you had better take the matter up with the Office of the Deputy Prime Minister, because it said

i William Hague gyflawni ei ailbrisiad ef ei hun o'r dreth gyngor, gyda phawb yng Nghymru ar eu colled rhwng 1996 ac 1997, y flwyddyn olaf y bu'r Ceidwadwyr mewn grym. Ni oddefaf ddarlith gan y Ceidwadwyr yng Nghymru am y dreth gyngor ar ôl iddynt hwy, yn fwriadol, fel gweithred o bolisi'r Llywodraeth, gynyddu'r dreth gyngor ddwywaith yn fwy na'r swm a welwyd yng Nghymru yn y flwyddyn gyntaf ar ôl ailbrisió'r dreth gyngor.

Nick Bourne: Nid darlith ydoedd; cwestiwn penodol ydoedd am yr hyn a honnwyd gennych yma, sef bod yr ailbrisiad yn niwtral o ran refeniw a'r hyn a ddywedodd Llafur yn San Steffan, yn Swyddfa'r Dirprwy Brif Weinidog, mai eich bwriad ac mai pwrpas yr ailbrisiad oedd cynhyrchu refeniw ychwanegol. Nid atebasoch y cwestiwn o gwbl; bu ichi ei osgoi gyda rhyw stýnt yr oeddech wedi'i pharatoi ymlaen llaw ynghylch rhywbeth nad oedd a wnelo ddim ag ailbrisiad. Ewch yn ôl at y cwestiwn—a oedd y llefarydd o Swyddfa'r Dirprwy Brif Weinidog yn gywir pan ddywedodd eich bod yn bwriadu cynhyrchu refeniw ychwanegol drwy ailbrisiad?

Y Prif Weinidog: Gan ein bod yn siarad am lefelau sydd dan 10 y cant, pan oeddent bron yn 20 y cant pan oedd y Ceidwadwyr mewn grym, nid wyf yn credu y gall dyn osgoi'r ffaith bod Llywodraethau'r Ceidwadwyr, pan fyddant mewn grym, yn codi eich treth cyngor fel gweithred fwriadol o bolisi Llywodraeth ond mai ein bwriad ni, yn glir iawn, oedd bod yn niwtral o ran refeniw. Felly, pan welwyd cynnydd o 9 y cant yn y dreth gyngor—ac, yn naturiol, nid ydym yn rheoli lefel y cynnydd yn y dreth gyngor—gwnaethom yn siŵr bod y system ar waith i ailddosbarthu baich y dreth gyngor yn deg, gan ystyried y gwahanol lefelau o gynnydd ym mhrisiau eiddo yng Nghymru yn yr 11 neu'r 12 mlynedd ers pennu'r lefelau gwreiddiol yn 1991. Mae'n gwbl amlwg mai'r bwriad oedd bod yn niwtral o ran refeniw, ond nid ydym yn rheoli'r canlyniad, gan mai gwaith yr awdurdodau lleol dan sylw yw hynny.

Nick Bourne: Os felly, y mae'n well ichi godi'r mater gyda Swyddfa'r Dirprwy Brif Weinidog, oherwydd dywedwyd yno mai'r

that the intention was to raise extra revenue. You are now saying that that is not true, so I refer you to what Labour is saying about you at Westminster. It says something about your competence if you are unable to produce something revenue-neutral, and council tax actually goes up 4 per cent as a result of revaluation, with many more losers than winners. Given that you have got it wrong, is it not time that you reversed it? As England does not want anything to do with this, why should Wales suffer? Why do you not reverse this revaluation or, at the very least, ensure that people do not proceed to another band, other than the band that they have already gone up?

The First Minister: Are you honestly proposing a reversal of the whole revaluation exercise? I find it absolutely astonishing that a leader of a party here should say—twice, I think—that we should reverse revaluation. I think that we all know what would happen if the Conservatives ever had any significant share of power at the Assembly. They would go through the expense of reversing revaluation—as you have just said twice. I think that you ought to take the opportunity to tell people in Wales what that would mean: valuers travelling all over Wales all over again, getting rid of, and going back to, the 1991 property list. That is a completely ludicrous suggestion, and you know it.

Arweinydd yr Wrthblaid (Ieuan Wyn Jones): Hoffwn ddilyn trywydd y dreth gyngor, Brif Weinidog, oherwydd y mae pethau pwysig i'w trafod yn y maes hwn. Er enghraifft, mae 10,000 o dai yn Ynys Môn wedi codi o leiaf un band eleni, sef 35 y cant o holl dai yr ynys. O'r rheini, mae'r dreth gyngor wedi codi rhwng 23 a 27 y cant—a hynny ar gyfer mwy na 10,000 o dai. A ydych yn credu bod hynny'n deg, o ystyried nad yw'r cynnydd wedi'i gysylltu â gwelliannau mewn gwasanaeth?

Y Prif Weinidog: Os dyna'r hyn y mae'r ffigurau yn ei ddangos ynghylch y cynnydd ym mhrisiau tai o'u cymharu â'r cynnydd ar gyfartaledd yng Nghymru, mae'n amlwg: os yw gwerth eich tŷ chi wedi codi

bwriad oedd cynhyrchu refeniw ychwanegol. Dywedwch yn awr nad yw hynny'n wir, felly fe'ch cyfeiriaf at yr hyn y mae Llafur yn ei ddweud amdanoch yn San Steffan. Mae'r ffaith eich bod yn methu â chynhyrchu rhywbeth sy'n niwtral o ran refeniw, a bod y dreth gyngor yn codi 4 y cant yn sgîl ailbrisió, gyda llawer mwy ar eu colled nag ar eu hennill, yn dweud rhywbeth am eich cymhwysedd. Gan eich bod wedi methu â'i wneud yn iawn, onid yw'n bryd ichi ei ddad-wneud? Gan nad oes ar Loegr eisiau ymhel dim â hyn, pam y dylai Cymru ddi-ddeddf? Pam na wnewch ddad-wneud yr ailbrisió hwn neu, o leiaf, sicrhau nad yw pobl yn symud i fand arall, heblaw'r band y maent eisoes wedi symud i fyny iddo?

Y Prif Weinidog: A ydych o ddifrif yn cynnig dad-wneud yr ailbrisió yn gyfan gwbl? Yr wyf yn gwbl syfrdan bod arweinydd plaid yma yn gallu dweud—ddwywaith, fe dybiaf—y dylem ddad-wneud yr ailbrisió. Credaf ein bod i gyd yn gwybod beth a ddigwyddai pe bai'r Ceidwadwyr yn cael rhyw gyfran wirioneddol o rym yn y Cynulliad ryw dro. Byddent yn mynd i'r gost o ddad-wneud yr ailbrisió—fel yr ydych newydd ddweud ddwywaith. Credaf y dylech fanteisio ar y cyfle hwn i ddweud wrth bobl Cymru beth y byddai hynny'n ei olygu: priswyr yn crwydro i bob cwr o Gymru unwaith yn rhagor, yn cael gwared â rhestr eiddo 1991 ac yna'n dychwelyd ati. Mae hwnnw'n awgrym gwallgof, ac fe wyddoch hynny.

The Leader of the Opposition (Ieuan Wyn Jones): I wish to pick up on that point about council tax, First Minister, as there are important matters to discuss here. For instance, 10,000 houses in Anglesey have gone up at least one band this year, which accounts for 35 per cent of all the houses on the island. For those households, council tax has risen between 23 and 27 per cent—that is for more than 10,000 households. Do you feel that that is fair given that those increases are not linked to any improvement in service levels?

The First Minister: If that is what the figures indicate regarding the increase in house prices as regards the average increase in Wales, it is obvious: if the value of your property has increased by more than the average, and the

yn fwy na'r cyffredin, a gwerth tai ym Mlaenau Gwent neu Ferthyr wedi codi yn llai na'r cyffredin, byddwch yn talu mwy. Pwrpas ailbrisiu yw pennu faint o'r dreth gyngor y mae pobl yn ei thalu yn seiliedig ar werth tai yn awr yn hytrach nag ar werth tai yn 1991. Dyna pam fy mod wastad yn dweud, mewn perthynas ag amhoblogrwydd y dreth gyngor, y dylem fod yn ailbrisiu tai yn rheolaidd bob pum mlynedd—yn amlach yn hytrach nag yn llai aml.

Ieuan Wyn Jones: Yr wyf yn synnu eich bod yn cymharu Ynys Môn ag ardaloedd eraill, gan mai'r hyn yr ydych yn ei awgrymu yw bod pobl Ynys Môn yn gyfoethocach na phobl mewn ardaloedd eraill gan fod prisiau tai wedi codi'n fwy yno. Yr ydych yn gwybod nad yw hynny'n wir. Gwyddoch fod gan Ynys Môn un o'r lefelau cynnyrch mewnllwadol crynswth y pen isaf yng Nghymru. Yr unig reswm pam fod y dreth gyngor wedi codi 23 neu 27 y cant yw bod prisiau tai wedi codi. Nid oes gan y bobl leol unrhyw fuddiant yn hynny; nid y bobl leol sy'n gyfrifol am y cynnydd mewn prisiau tai. Onid ydych yn derbyn bod Tony Blair wedi tynnu'r carped o dan eich traed drwy ddweud nad yw'r dreth gyngor bellach yn gynaliadwy? Mae'n dweud nad yw am gael ailfandio yn Lloegr gan y bydd sefyllfa debyg i'r hyn a gafwyd yng Nghymru yn codi yno. Onid ydych yn derbyn mai'r realiti gwleidyddol yw bod pobl Cymru yn flin bod eu treth gyngor wedi codi gymaint heb gynnydd cyfatebol mewn gwasanaethau?

Y Prif Weinidog: Mae pobl llawer yn llai blin nag a fyddent pe bai William Hague wedi aros mewn grym ac wedi cyflwyno cydgyfeirio, sef codi'r dreth gyngor yng Nghymru bob blwyddyn ddwywaith yn uwch nag yn Lloegr. Dyna pam fod y dreth wedi codi i bawb bryd hynny—nid i'r rhai sydd wedi dioddef oherwydd yr ailfandio yn unig. Cododd y dreth gyngor o 18 y cant i bawb. Er eich bod yn gallu enwi lleoedd fel Ynys Môn—ac mae ardaloedd tebyg yn fy etholaeth i—lle mae llawer o bobl wedi gweld eu tai yn codi o ddau neu dri band, mae ardaloedd eraill, fel Blaenau Gwent a Merthyr yn y Cymoedd, lle mae pobl wedi gweld eu tai yn gostwng, gan fod gwerth eu

value of properties in Blaenau Gwent or Merthyr has increased by less than the average, you will pay more. The purpose of revaluation is to base council tax levels on the current value of houses, rather than on the value of houses in 1991. That is why I always say, in relation to the unpopularity of council tax, that we should revalue houses regularly every five years—more, rather than less, often.

Ieuan Wyn Jones: I am surprised that you are comparing Anglesey with other areas, as what you suggest is that, because house prices have increased by more, the people of Anglesey are better off than people in other parts of Wales. You know that that is not true. You know that Anglesey has one of the lowest gross domestic product per capita levels in Wales. The only reason for the increase of 23 or 27 per cent in council tax is the increase in house prices. Local people have no interest in that; it is not the local people who are responsible for the increase in house prices. Do you not accept that Tony Blair has pulled the carpet from under you by saying that council tax is no longer sustainable? He says that he does not want to see rebanding in England as it will lead to a situation similar to that seen in Wales. Do you not accept that the political reality is that the people of Wales are angry that their council tax has increased by so much without a corresponding increase in services?

The First Minister: People are much less angry than they would have been had William Hague continued in office and introduced convergence, which would have seen council tax in Wales increase every year at twice the level in England. That is why everyone faced tax increases at that time—not only those who have suffered as a result of rebanding. Council tax went up by 18 per cent for everyone. Although you can name areas like Anglesey—and there are similar areas in my constituency—where many people have seen their house go up two or three bands, there are other areas, such as Blaenau Gwent and Merthyr in the Valleys, where people have seen their house go down a band, because the value

tai wedi codi llawer llai na'r ffigur cyffredin ar draws Cymru.

Ieuan Wyn Jones: The Minister for Health and Social Services is telling me that houses in Anglesey have gone up because we are feathering the rich. GDP levels in Anglesey are as low as in his constituency. People are as poor in Anglesey as they are in his constituency. The Labour Party must understand that the National Assembly has to work for the whole of Wales, wherever people are hit by council tax bills. We should not be dividing Wales by saying that some are rich and others poor. People are expecting answers. They are not interested in patter about William Hague and what happened all those years ago; they are paying their council tax bills today. Do you not recognise that, in the budget this year, you have a responsibility to do something about it?

The First Minister: Yes, but they will be interested in looking at comparisons across the border. A band D household in Cardiff pays £872, compared with £1,296 for a band D household in Bristol; a band D household in Newport pays £772, compared to £1,243 in Gloucester; in Wrexham, it is £931 compared with £1,238 in Chester. Since the establishment of the Assembly, a 24 per cent gap has grown, band for band, between council tax levels in Wales and England, with levels in Wales lower than in England.

The Leader of the Welsh Liberal Democrat Group (Michael German): I put to one side whether the rich of Riverside are feathering the nests of the poor of Neath Port Talbot—perhaps you two constituency representatives could answer that between you. Another problem that has arisen as a result of revaluation is that of appeals. Last June, I asked your Minister about the scale of the backlog of appeals, and was assured that there was nothing to worry about—it would all be sorted out. That was, of course, scant consolation to those waiting for their appeals to be heard.

2.20 p.m.

of their houses has gone up by less than the average Welsh figure.

Ieuan Wyn Jones: Dywed y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol wrthyf fod prisiau tai yn Ynys Môn wedi codi am ein bod yn pluo'r cyfoethogion. Mae lefelau CMC yn Ynys Môn cyn ised ag yn ei etholaeth ef. Mae pobl cyn dloted yn Ynys Môn ag ydynt yn ei etholaeth ef. Rhaid i'r Blaid Lafur ddeall bod rhaid i'r Cynulliad Cenedlaethol weithio dros Gymru gyfan, ym mha le bynnag y caiff pobl eu taro gan filiau'r dreth gyngor. Ni ddylem rannu Cymru drwy ddweud bod rhai'n gyfoethog ac eraill yn dlawd. Mae pobl yn disgwyl cael atebion. Nid ydynt yn ymddiddori yn y parhau am William Hague a'r hyn a ddigwyddodd flynyddoedd maith yn ôl; maent yn talu eu biliau treth gyngor heddiw. Onid ydych yn sylweddoli bod gennych gyfrifoldeb i wneud rhywbeth yn ei gylch yn y gyllideb eleni?

Y Prif Weinidog: Ydwyf, ond byddant yn ymddiddori mewn cymariaethau â'r sefyllfa yr ochr draw i'r ffin. Mae aelwyd ym mand D yng Nghaerdydd yn talu £872, o'i gymharu â £1,296 ar gyfer aelwyd ym mand D ym Mryste; mae teulu ym mand D yng Nghasnewydd yn talu £772, o'i gymharu â £1,243 yng Nghaerloyw; yn Wrecsam, mae'n £931 o'i gymharu â £1,238 yng Nghaer. Ers sefydlu'r Cynulliad, mae bwlech o 24 y cant wedi agor, ym mhob band, rhwng lefelau'r dreth gyngor yng Nghymru a Lloegr, ac mae'r lefelau yng Nghymru'n is na'r rhai yn Lloegr.

Arweinydd Grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Michael German): Nid ystyriaf am y tro a yw cyfoethogion Riverside yn pluo nyth tlodion Castell-nedd Port Talbot—efallai y gallech chi'ch dau, fel cynrychiolwyr etholaethau, feddwl am ateb i hynny. Problem arall a gododd o ganlyniad i'r ailbrisio yw honno sydd yn ymwneud ag apelau. Fis Mehefin diwethaf, holais eich Gweinidog am faint yr ôl-groniad o apelau, ac fe'm sicrhawyd nad oedd dim y dylid poeni yn ei gylch—byddai'r cwbl yn dod i drefn. Wrth gwrs, nid oedd hynny'n fawr o gysur i'r rhai a oedd yn aros am wrandawriad i'w hapêl.

When I asked my question in June, there were 6,618 people in the queue. Now, there are 8,760 people in the queue. Are you certain that those 8,760 cases will be sorted out by your April deadline?

The First Minister: There were two stages. There was a formal appeals stage that we could not start until 1 April, and there were requests for corrections, which took place in the run up, where people felt pretty certain that the Valuation Office Agency had got it wrong. It was a pre-appeal form of informal appeal, if you like. Since the formal appeals could not start until after 1 April, sadly, there was almost bound to be a backlog, because people make comparisons with other houses in their street or next-door, and the appeals' backlog must be worked through. I do not have the particular details, but I will make sure that Sue Essex writes to you about this.

Michael German: I inform you, First Minister, that the number of appeals has increased at a rate of 1,000 people per month, in addition to previous figures. Therefore, the list of people waiting to have their appeals heard is getting increasingly longer. At the same time, it appears that you are seeking to reorganise the valuation tribunals that are supposed to hear the appeals. Do you regard this as a difficulty that is beyond comprehension? You understand that when you have a revaluation, you are bound to have more appeals, but to suddenly reorganise the whole service that deals with these appeals will make life difficult for those people who are waiting. Everyone should bear in mind that of all those people who have been lucky enough to have had their appeals heard, two thirds of them have been successful.

The First Minister: I am aware of that interesting figure. One can only wish the best of luck to those who manage to get their appeals in front of the tribunal. I am not sure whether we control the appeals tribunal service, therefore I am interested in your comments about the fact that it is being reorganised. I will make sure that Sue

Pan ofynnais fy nghwestiwn ym mis Mehefin, yr oedd 6,618 o bobl yn aros eu tro. Bellach, mae 8,760 o bobl yn aros eu tro. A ydych yn sicr y bydd yr 8,760 o achosion hynny'n cael eu datrys erbyn y terfyn amser ym mis Ebrill a osodasoch?

Y Prif Weinidog: Yr oedd dau gam. Yr oedd cam apelio ffurfiol na allem ddechrau arno tan 1 Ebrill, ac yr oedd ceisiadau am gywiriadau, yn y cyfnod cyn hynny, gan rai a oedd yn teimlo'n eithaf sicr fod Asiantaeth y Swyddfa Brisio wedi camgymryd. Math o apêl anffurfiol cyn yr apêl ydoedd, os caf ei roi felly. Gan nad oedd modd i'r apelau ffurfiol ddechrau tan 1 Ebrill, gwaetha'r modd, yr oedd ôl-groniad bron yn sicr o godi, am fod pobl yn cymharu â thai eraill yn eu stryd neu'r tŷ drws nesaf, a rhaid mynd drwy'r ôl-groniad o apelau. Nid yw'r union fanylion gennyf, ond sicrhaf y bydd Sue Essex yn ysgrifennu atoch ynghylch hyn.

Michael German: Rhoddaf wybod i chi, Brif Weinidog, fod nifer yr apelau wedi cynyddu ar gyfradd o 1,000 o bobl y mis, ar ben y ffigurau blaenorol. Felly, mae rhestr y rhai sydd yn aros am wrandawriad i'w hapêl yn mynd yn hwy. Ar yr un pryd, ymddengys eich bod yn ceisio addrefnu'r tribiwnlysoedd prisio sydd i fod i wrando'r apelau. A ydych o'r farn bod hyn yn anhawster anodd ei ddeall? Yr ydych yn deall, pan geir ailbrisio, fod mwy o apelau'n sicr o godi, ond bydd mynd ati'n sydyn i ad-drefnu'r union wasanaeth sydd yn delio â'r apelau hynny'n peri anhawster i'r rhai sydd yn aros. Dylai pawb gofio, wrth ystyried yr holl bobl hynny a fu'n ddigon ffodus i gael gwrandawriad i'w hapêl, fod dwy ran o dair ohonynt wedi bod yn llwyddiannus.

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn ymwybodol o'r ffigur diddorol hwnnw. Ni all rhywun ond dymuno'r gorau i'r rhai sydd yn llwyddo i roi eu hapêl gerbron y tribiwnlys. Nid wyf yn sicr a ydym yn rheoli gwasanaeth y tribiwnlys apêl, felly mae gennyf ddiddordeb yn eich sylwadau am y ffaith ei fod yn cael ei ad-drefnu. Sicrhaf y bydd Sue yn ymdrin â'r pwynt hwnnw yn ei

covers that point in her letter.

llythyr.

Adfywio yng Nghanol De Cymru Regeneration in South Wales Central

Q3 Owen John Thomas: Will the First Minister make a statement on regeneration in South Wales Central? OAQ0840(FM)

C3 Owen John Thomas: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am adfywio yng Nghanol De Cymru? OAQ0840(FM)

The First Minister: The Assembly Government brings the benefits of regeneration to all parts of the South Wales Central region. For example, in the Roath Basin, next-door to us here, we will invest in the development of a life science business cluster or gene park. In Abercwmboi, almost £14 million of Assembly Government funding will regenerate the phurnacite site for new employment and community use.

Y Prif Weinidog: Mae Llywodraeth y Cynulliad yn dod â'r buddion a geir o adfywio i bob rhan o ranbarth Canol De Cymru. Er enghraifft, yn Noc y Rhath, sydd y drws nesaf i ni yma, byddwn yn buddsoddi yn y gwaith o ddatblygu clwstwr o fusnesau ym maes gwyddor bywyd neu barc geneteg. Yn Abercwmboi, defnyddir bron £14 miliwn o gyllid Llywodraeth y Cynulliad i adfywio safle'r gwaith *phurnacite* er mwyn cael defnydd newydd iddo ar gyfer cyflogaeth a'r gymuned.

Owen John Thomas: Land on the site of the Coedely colliery was reclaimed by the Welsh Development Agency as part of a regeneration programme. It received Government and European funding of approximately £10 million. This brownfield site—now landscaped and complete with access roads and street lights—has been empty for the past four years. The site was intended to bring jobs and new homes to the Valleys. Does your Government support the WDA's application, which has the backing of the Labour leader of Rhondda Cynon Taf County Borough Council, to build houses and offices on a greenfield site two miles to the south of Coedely, creating jobs outside the Valleys, rather than promoting regeneration where it is most needed?

Owen John Thomas: Adferwyd tir ar safle glofa Coed-elái gan Awdurdod Datblygu Cymru fel rhan o raglen adfywio. Cafodd tua £10 miliwn o arian y Llywodraeth ac arian Ewropeaidd. Mae'r safle tir llwyd hwn—sydd bellach wedi ei dirlunio ac sydd â ffyrdd mynediad a goleuadau stryd—wedi bod yn wag ers pedair blynedd. Pwrpas y safle oedd dod â swyddi a chartrefi newydd i'r Cymoedd. A yw'r Llywodraeth yn cefnogi cais y WDA, a gymeradwywyd gan arweinydd Llafur Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf, i godi tai a swyddfeydd ar safle maes glas ddwy filltir i'r de o Goed-elái, gan greu swyddi y tu allan i'r Cymoedd, yn hytrach na hybu adfywio lle y mae'r angen mwyaf?

The First Minister: You should not get too obsessed by something being two miles north or south of somewhere. I think that that is splitting hairs. The more important issue that you rose—until you spoilt it slightly at the end—was about the progress being made on the regeneration in relation to a particular site at Coedely. I have no details on this, but I will ensure that Andrew Davies responds to the points about Coedely.

Y Prif Weinidog: Ni ddylech ymboeni'n ormodol ynghylch y ffaith bod rhywbeth ddwy filltir i'r gogledd neu i'r de o rywle. Holtti blew yw hynny, yn fy marn i. Y pwynt pwysicach a godasoch—hyd nes ichi ei ddifetha braidd ar y diwedd—oedd hwnnw am y cynnydd a wneir o ran adfywio mewn cysylltiad â safle penodol yng Nghoed-elái. Nid oes gennyf ddim manylion am hynny, ond sicrhaf y bydd Andrew Davies yn ymateb i'r pwyntiau ynghylch Coed-elái.

Leighton Andrews: Do you agree that

Leighton Andrews: A ydych yn cytuno bod y

there is considerable public sector regeneration investment going into the Valleys, including the Porth-Rhondda Fach relief road, which is the largest local authority road scheme in the UK? Also included is the new hospital planned in Llwynypia, on which construction will start in January 2006, and the new health centre to be built on the site of the old Ynys-hir miners' hall in Rhondda. Does this not demonstrate the investment that the Welsh Assembly Government is making in the regeneration of the Valleys?

The First Minister: Regeneration comes in many forms. In the South Wales Central region, or more widely across the whole of the Glamorgan, Gwent and east Carmarthenshire valleys, we are making huge efforts to regenerate those areas. Sometimes, it will be site specific, as in the case of the phurnacite site. At other times, it will involve road access and getting into the heart of the Valleys for the first time, such as with the Porth relief road, which is a major scheme, as you mentioned. Sometimes, it will involve the regeneration of public services to bring them up to twenty-first century standards, as in the case of the hospital. You need all of those aspects to make the south Wales valleys a modern location in which to live, work, play, spend leisure time and so forth.

Jonathan Morgan: I have been informed that a large number of people working at the valuation office have been given redundancy notices. Can you confirm whether this is the correct position, and, if so, have any representations been made by the Assembly Government as to the redeployment of those officials within the civil service?

The First Minister: I have no information whatsoever on that subject, but I will make enquiries and write back to you.

sector cyhoeddus yn buddsoddi symiau sylweddol er mwyn adfywio'r Cymoedd, gan gynnwys ffordd liniaru Porth-Rhondda Fach, sef y cynllun ffordd mwyaf o eiddo awdurdod lleol yn y DU? Mae hynny hefyd yn cynnwys yr ysbyty newydd arfaethedig yn Llwynypia, y dechreuer ei godi yn Ionawr 2006, a'r ganolfan iechyd newydd sydd i'w chodi ar safle hen neuadd y glowyr yn Ynys-hir yn y Rhondda. Onid yw hyn yn dangos y buddsoddiad a wneir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru er mwyn adfywio'r Cymoedd?

Y Prif Weinidog: Mae sawl math o adfywio. Yn rhanbarth Canol De Cymru, neu'n fwy cyffredinol ledled holl gymoedd Morgannwg, Gwent a dwyrain sir Gaerfyrddin, yr ydym yn gwneud ymdrech mawr i adfywio'r ardaloedd hynny. Weithiau, bydd hynny ar safle penodol, fel y mae yn achos safle'r gwaith *phurnacite*. Dro arall, bydd yn ymwneud â mynediad ar hyd ffyrdd a chyrraedd canol y Cymoedd am y tro cyntaf, megis yn achos ffordd liniaru y Porth, sydd yn gynllun o bwys, fel y dywedasoch. Weithiau, bydd yn ymwneud ag adfywio gwasanaethau cyhoeddus er mwyn eu codi i safonau'r unfed ganrif ar hugain, fel yn achos yr ysbyty. Rhaid wrth bob un o'r agweddau hynny er mwyn peri i gymoedd y De fod yn lle modern i fyw, gweithio, chwarae, treulio amser hamdden ac yn y blaen.

Jonathan Morgan: Cefais wybod bod nifer fawr o bobl sydd yn gweithio yn y swyddfa brisio wedi cael hysbysiadau diswyddo. A allwch gadarnhau a yw hynny'n wir, ac, os ydyw, a gyflwynwyd unrhyw sylwadau i Lywodraeth y Cynulliad ynghylch adleoli'r swyddogion hynny yn y gwasanaeth sifil?

Y Prif Weinidog: Nid oes gennyf ddim gwybodaeth o gwbl am y pwnc hwnnw, ond gwnaf ymholiadau ac ysgrifennaf lythyr atoch.

Amddiffyn Gweision Cyhoeddus rhag Ymosodiadau Protecting Public Servants from Assault

Q4 Ann Jones: Will the First Minister make a statement on the Welsh Assembly Government's policy to protect public servants from intimidation and assault?

C4 Ann Jones: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am bolisi Llywodraeth Cynulliad Cymru ynghylch amddiffyn gweision cyhoeddus rhag bygythiadau ac ymosodiadau?

OAQ0846(FM)

The First Minister: Violence against public servants is totally unacceptable in any form or forum. I know that The Minister for Social Justice and Regeneration, Edwina Hart, has written to you recently about actions being taken to tackle intimidation and assault particularly against firefighters and other emergency service workers. It is very sad that this takes place, but it does, and we have to stop it. Analogous measures are in place to protect the civil service staff of the Assembly Government and its departments.

Ann Jones: You have alluded to the fact that we have corresponded on the issue of attacks on firefighters and emergency service workers. I am pleased to see Alan Williams's private Member's Bill, which calls for the creation of specific criminal offences in respect of such attacks, going through the House of Commons. Recently, the Wales Audit Office produced a report on attacks on national health service staff, which says that there is a need for better monitoring and handling of such incidences. Often, there are problems with the sharing of information where there are known persistent offenders who want to carry out these attacks. Do you agree that there is a growing case for the Welsh Assembly Government to develop a co-ordinated national strategy to combat the growing problem of attacks on public service workers?

The First Minister: I was aware that Alan Williams, Member of Parliament for Swansea West and Father of the House, had tabled a private Member's Bill, but I do not know whether it has Government support, and, therefore, whether time will be found for it, as it calls for the creation of a specific criminal offence of violence against public service workers, and for it to be put almost on a par with attacks on the police. We are also aware of the Emergency Workers (Scotland) Act 2005, which does the same thing, and has been law since May. We will be monitoring the passage of Alan Williams's private Bill and the effect of the new Scottish Act over coming months.

OAQ0846(FM)

Y Prif Weinidog: Mae trais yn erbyn gweision cyhoeddus yn gwbl annerbyniol, ni waeth sut nac ym mhle y mae'n digwydd. Gwn fod y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol ac Adfywio, Edwina Hart, wedi ysgrifennu atoch yn ddiweddar ynghylch camau a gymerir i ddelio â bygythiadau ac ymosodiadau, yn enwedig rhai yn erbyn diffoddwyr tân a gweithwyr eraill yn y gwasanaethau brys. Mae'n drist iawn bod hynny'n digwydd, ond felly y mae, a rhaid inni ei atal. Mae mesurau tebyg ar waith i amddiffyn staff gwasanaeth sifil Llywodraeth y Cynulliad a'i hadrannau.

Ann Jones: Cyfeiriasoch at y ffaith ein bod wedi gohebu ar fater ymosodiadau ar ddiffoddwyr tân a gweithwyr y gwasanaethau brys. Yr wyf yn falch o weld bod Mesur Aelod Preifat Alan Williams, sydd yn galw am greu troseddau penodol mewn cysylltiad ag ymosodiadau o'r fath, yn mynd drwy Dŷ'r Cyffredin. Yn ddiweddar, lluniodd Swyddfa Archwilio Cymru adroddiad am ymosodiadau ar staff y gwasanaeth iechyd gwladol, a ddywed fod angen monitro a thrafod digwyddiadau o'r fath yn well. Yn aml, ceir problemau o ran rhannu gwybodaeth os oes troseddwyr cyson y gwyddys amdanynt sydd yn dymuno cyflawni'r ymosodiadau hyn. A ydych yn cytuno bod mwy o le i ddadlau y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru ddatblygu strategaeth genedlaethol gydgysylltiedig i ymladd yn erbyn problem gynyddol yr ymosodiadau ar weithwyr y gwasanaethau cyhoeddus?

Y Prif Weinidog: Gwyddwn fod Alan Williams, yr Aelod Seneddol dros Orllewin Abertawe a Thad y Tŷ, wedi cyflwyno Mesur Aelod Preifat, ond ni wn a yw'r Llywodraeth yn ei gefnogi, ac, felly, a neilltuir amser ar ei gyfer, gan ei fod yn galw am greu trosedd benodol o drais yn erbyn gweithwyr y gwasanaethau cyhoeddus, ac am i hynny gael ei roi ar yr un gwastad ag ymosodiadau ar yr heddlu. Gwyddom hefyd am Ddeddf Gweithwyr Gwasanaethau Brys (Yr Alban) 2005, sydd yn gwneud yr un peth, ac sydd ar y llyfr statud ers mis Mai. Byddwn yn cadw golwg ar hynt Mesur preifat Alan Williams ac effaith y Ddeddf newydd yn yr Alban dros y misoedd sydd i ddod.

Eleanor Burnham: You have referred to the fact that the new legal powers to protect emergency workers from the threat of assault come into force in Scotland today. Will you assure us that you will lobby the UK Government? You have referred to the private Member's Bill, but, surely, this is far too important an issue to be left to a private Member's Bill, and should you not be doing all that you can to go down the exemplary route of the Scottish Executive?

The First Minister: Both those things are true—they are simultaneously true. This all depends on whether the Government is going to find time. I cannot say whether or not it is the Government's intention to find time for the private Member's Bill, but, sometimes, it is standard procedure for the Government to allow something to start as a private Member's Bill, and then finds time for it. Also, the Government will be looking at the example of the Scottish Act, to see whether the early months of experience indicates that it is a workable scheme that could be applied in England, Wales or Northern Ireland.

William Graham: Will you also include in your concerns paramedics, who are subject to assault? Since April this year, there have been 61 recorded assaults in Gwent alone. Unfortunately, in the last two years, the number of those assaults has increased exponentially. I ask you to give serious consideration to this, as these are front-line staff who can be immediately attacked when they go to the aid of other people.

The First Minister: That is the point that is attracting all the attention. We need to see whether attacks of front-line public service workers such as firefighters and paramedics, carrying out their duties, should be put on a par with attacks on police, or one notch or so down from that. That is the area that everyone is currently looking at, and we will report back when there has been more experience of the Scottish Act.

Eleanor Burnham: Yr ydych wedi cyfeirio at y ffaith bod y pwerau cyfreithiol newydd i amddiffyn gweithwyr y gwasanaethau brys rhag eu bygwth ag ymosodiad yn dod i rym yn yr Alban heddiw. A wnewch ein sicrhau y byddwch yn lloŷo Llywodraeth y DU? Cyfeiriasoch at y Mesur Aelod preifat, ond, yn sicr, mae hyn yn fater rhy bwysig i'w adael i Fesur Aelod preifat, ac oni ddylech wneud y cwbl a allwch i ddilyn esiampl Gweithrediaeth yr Alban?

Y Prif Weinidog: Mae'r ddau beth hynny'n wir—maent yn wir gyda'i gilydd. Mae hyn i gyd yn dibynnu ar fwriad y Llywodraeth, a yw am neilltuo amser ai peidio. Ni allaf ddweud a yw'r Llywodraeth yn bwriadu neilltuo amser ar gyfer y Mesur Aelod preifat ai peidio, ond, weithiau, mae'n arferol i'r Llywodraeth adael i rywbeth ddechrau ar ffurf Mesur Aelod preifat, a dod o hyd i amser ar ei gyfer wedyn. Hefyd, bydd y Llywodraeth yn ystyried esiampl y Ddeddf yn yr Alban, i weld a fydd y profiad dros y misoedd cyntaf yn dangos ei fod yn gynllun ymarferol y gellid ei weithredu yn Lloegr, Cymru neu Ogledd Iwerddon.

William Graham: A wnewch hefyd roi sylw i bameddygon, y ceir ymosodiadau arnynt? Ers mis Ebrill eleni, cofnodwyd 61 o ymosodiadau yng Ngwent yn unig. Gwaetha'r modd, yn y ddwy flynedd ddiwethaf, mae nifer yr ymosodiadau hynny wedi cynyddu fwyfwy. Gofynnaf ichi ystyried hynny o ddifrif, gan mai staff yn y rheng flaen yw'r rhain y gellir ymosod arnynt ar unwaith pan ânt i helpu pobl eraill.

Y Prif Weinidog: Dyna'r pwynt sydd yn denu'r holl sylw. Rhaid inni ystyried a ddylid rhoi ymosodiadau ar weithwyr y rheng flaen yn y gwasanaethau brys, fel diffoddwyr tân a pharmeddygon, ar yr un gwastad ag ymosodiadau ar yr heddlu, neu ychydig yn is na hynny. Dyna'r mater y mae pawb yn ei ystyried ar hyn o bryd, a byddwn yn adrodd yn ôl wedi cael mwy o brofiad o weithrediad y Ddeddf yn yr Alban.

Hybu Iechyd Health Promotion

Q5 David Melding: What measures are being taken by the Welsh Assembly Government to improve health promotion in Wales? OAQ0853(FM)

The First Minister: A ban on smoking in public places is the single most important measure that can be taken to promote improved health in Wales. Once the Health Improvement and Protection Bill receives Royal Assent, which we anticipate will be before long, the Assembly Government will issue draft regulations for Wales for consultation and scrutiny at the earliest opportunity.

David Melding: I certainly say amen to that. However, you will probably know that yesterday was World Mental Health Day, which is an occasion when mental health and wellbeing can be promoted. There is a danger of these days becoming annual events, and you may have seen the Auditor General for Wales's comment in his report that only half of all local health boards in Wales have a mental health and wellbeing promotion strategy. We need to do better in this area.

2.30 p.m.

The First Minister: I would not disagree with that at all. It is important that we remember that, when we talk about ill health, we include mental health on a par with physical health—it is just as important, and must be dealt with. Promoting good health in this area is just as important as promoting good health in terms of physical health symptoms, such as anti-smoking, in order to avoid its effects on your heart and lungs, and so on. Mental health is just as important.

Val Lloyd: Health promotion is especially important for young people. However, to get them interested, and to get adequate take-up of any promotion, it has to be in a format that appeals to them. That is why health promotion through participation in sport and related activities sometimes hits the spot. One such scheme in my constituency that meets that criterion is the community coaches scheme in Penderi,

C5 David Melding: Pa fesurau a gymerir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru i wella'r gwaith o hybu iechyd yng Nghymru? OAQ0853(FM)

Y Prif Weinidog: Gwaharddiad ar ysmegu mewn mannau cyhoeddus yw'r cam pwysicaf un y gellir ei gymryd i hybu gwell iechyd yng Nghymru. Wedi i'r Mesur Gwella a Diogelu Iechyd gael Cydsyniad y Frenhines, a ddisgwyliwn cyn hir, bydd Llywodraeth y Cynulliad yn cyhoeddi rheoliadau drafft i Gymru ar gyfer ymgynghori a chraffu pan geir y cyfle cyntaf i wneud hynny.

David Melding: Dywedaf amen wrth hynny, yn sicr. Fodd bynnag, mae'n debyg y gwyddoch mai ddoe oedd Diwrnod Iechyd Meddwl y Byd, sydd yn achlysur pryd y gellir hybu iechyd meddwl a lles meddyliol. Mae perygl i'r diwrnodau hyn droi'n ddiwyddiadau blynyddol, ac efallai eich bod wedi gweld sylwadau Archwilydd Cyffredinol Cymru yn ei adroddiad i'r perwyl mai dim ond hanner yr holl fyrddau iechyd lleol yng Nghymru sydd â strategaeth ar gyfer hybu iechyd meddwl a lles meddyliol. Rhaid inni wneud yn well yn y maes hwn.

Y Prif Weinidog: Nid anghytunwn â hynny o gwbl. Wrth sôn am afiechyd, mae'n bwysig inni roi'r un ystyriaeth i iechyd meddwl ag i iechyd corfforol - mae iechyd meddwl yr un mor bwysig, a rhaid mynd i'r afael ag ef. Mae hybu iechyd da yn y maes hwn cyn bwysiced â hybu iechyd da o ran symptomau iechyd corfforol, megis peidio ag ysmegu er mwyn osgoi'r effaith a gaiff ar eich calon a'ch ysgyfaint, ac yn y blaen. Mae iechyd meddwl yr un mor bwysig.

Val Lloyd: Mae hybu iechyd yn hynod bwysig ymhlith pobl ifanc yn arbennig. Fodd bynnag, er mwyn ennyn eu diddordeb a chael pobl ifanc i ymateb i waith hyrwyddo, rhaid iddo fod mewn fformat sy'n apelio atynt. Dyna pam mae hybu iechyd drwy gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgareddau cyffelyb yn taro deuddeg o bryd i'w gilydd. Ceir cynllun o'r fath yn fy etholaeth i sy'n bodloni'r meini prawf hyn, sef y cynllun hyfforddwyd

which targets hard-to-reach young people, and encourages them to participate to develop new skills as well as a healthy lifestyle. How do you see such schemes being used as examples and encouragement to others?

The First Minister: Your point about hard-to-reach youngsters is important. In every society, 5 per cent, or maybe 10 per cent, of youngsters, for some reason, have a big falling out with older age groups—people in authority, parents, school, or whatever. Reaching them before anything drastic happens to them, their health and wellbeing, is difficult, but it has to be done and has to be a top priority. If the community coaches scheme is as successful as you describe, it should be established as best practice, because it can then be used and spread quickly as a method to reach hard-to-reach youngsters across Wales.

Christine Chapman: On health promotion, you will be aware, First Minister, that this month is national breast cancer awareness month. Following on from Val Lloyd's question, what is the Welsh Assembly Government doing to increase awareness of this among younger women in particular, who, while statistically less likely to suffer breast cancer, are still at risk, as recent cases have shown?

The First Minister: I agree with you. When we talk about breast cancer, we are usually talking about the menopause period, or just after that, where there have been huge improvements in survival rates. It is much rarer among pre-menopausal women, but, sadly, it usually has much poorer survival rates, and it is important that we get that point across. It is not so easy to do it by screening—it usually has to involve other methods. The other strange point about breast cancer, as I understand it, is that, unlike most cancers, which are positively associated with going down the socioeconomic scales, breast cancer is more prevalent among better-off women. Again, that tends to be forgotten when we consider how to orient health promotion in this area.

cymunedol ym Mhenderi, sy'n targedu pobl ifanc anodd eu cyrraedd ac yn eu hannog i gymryd rhan er mwyn meithrin sgiliau newydd a byw bywyd iach. Sut y gellid defnyddio cynlluniau o'r fath fel enghreifftiau ac er mwyn annog pobl eraill?

Y Prif Weinidog: Mae eich pwynt am bobl ifanc anodd eu cyrraedd yn un pwysig. Mewn unrhyw gymdeithas, mae 5 y cant, neu efallai 10 y cant, o bobl ifanc, am ba reswm bynnag, yn tynnu'n groes i bobl o grwpiau oedran hŷn – pobl mewn awdurdod, rhieni, yn yr ysgol, neu beth bynnag y bo. Mae cyrraedd y rhain, cyn i rywbeth difrifol ddigwydd iddynt, o ran iechyd a lles, yn anodd, ond rhaid gwneud hynny a rhaid iddo fod yn flaenoriaeth. Os yw'r cynllun hyfforddwyr cymunedol mor llwyddiannus ag yr ydych yn dweud, yna dylid ei gyflwyno fel arfer gorau, oherwydd gellid felly ei ddefnyddio a'i ledaenu yn gyflym fel dull o gyrraedd pobl ifanc anodd eu cyrraedd ledled Cymru.

Christine Chapman: Wrth sôn am hybu iechyd, byddwch yn ymwybodol, Brif Weinidog, fod y mis hwn yn fis ymwybyddiaeth cancer y fron. Gan ddilyn cwestiwn Val Lloyd, beth y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru'n ei wneud i godi ymwybyddiaeth ymhlith merched iau yn benodol, sydd, er bod yr ystadegau'n dangos eu bod yn llai tebygol o ddiodef cancer y fron, yn dal mewn perygl, fel y mae'r achosion diweddar wedi dangos?

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn cytuno â chi. Pan fyddwn yn sôn am ganser y fron, sôn yr ydym fel arfer am gyfnod y menopos, neu ychydig ar ôl hynny, ac ymysg y garfan hon o fenywod cyflawnwyd gwelliannau sylweddol yn y gyfradd sy'n goroesi. Mae'n llawer llai cyffredin ymysg merched sydd heb gyrraedd y menopos, ond yn anffodus, mae'r gyfradd sy'n goroesi'n llawer is, ac mae'n hanfodol ein bod ni'n cyfleu'r neges honno. Nid yw'n hawdd ei ganfod drwy sgrinio—fel arfer mae angen dulliau eraill hefyd. Ffaith anarferol arall am ganser y fron, yn ôl fel yr wyf fi'n ei ddeall, yw, yn wahanol i fathau eraill o ganser lle y ceir cysylltiad positif â mynd i lawr y raddfa economaidd gymdeithasol, fod cancer y fron yn fwy amlwg ymysg menywod mwy cefnog. Unwaith eto, yr ydym yn dueddol o anghofio hynny wrth ystyried sut i gynllunio gwaith

hybu iechyd yn y maes hwn.

Amseroedd Aros Cleifion Allanol Out-patient Waiting Times

Q6 Jenny Randerson: What is the Welsh Assembly Government doing to reduce out-patient waiting times? OAQ0842(FM)

C6 Jenny Randerson: Beth y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i leihau amseroedd aros cleifion allanol? OAQ0842(FM)

The First Minister: New targets for 2005-06 will ensure that, by the end of March 2006, no patient will wait longer than 12 months for a first out-patient appointment. Latest figures already show a 45 per cent reduction in the year to August 2005 in those waiting over 12 months.

Y Prif Weinidog: Bydd y targedau newydd ar gyfer 2005-06 yn sicrhau, erbyn diwedd mis Mawrth 2006, na fydd yr un claf yn gorfod disgwyl yn hwy na 12 mis am ei apwyntiad claf allanol cyntaf. Mae'r ffigurau diweddaraf eisoes yn dangos lleihad o 45 y cant, dros y flwyddyn hyd at fis Awst 2005, yn y nifer sy'n disgwyl dros 12 mis.

Jenny Randerson: There are currently 232,538 people on the out-patient waiting list; 13,000 of them have been waiting over 12 months. The figures at the end of March were 218,000. In other words, since then, there has been a rise of over 14,000 people on the out-patient waiting list. When I questioned the Minister about the rise some months ago, he described it as a 'blip' because of the time of year. What is your definition of a blip, First Minister, and can it last five months? The out-patient list continues to grow. Are you prepared to give us a reassurance today on future strategic policy announcements that will ensure that you reach the target that you so optimistically outline to us this afternoon?

Jenny Randerson: Ar hyn o bryd mae 232,538 o bobl ar y rhestr aros ar gyfer cleifion allanol; mae 13,000 ohonynt wedi bod yn disgwyl ers dros 12 mis. Y ffigurau ar ddiwedd mis Mawrth oedd 218,000. Mewn geiriau eraill, ers mis Mawrth, cafwyd cynnydd o 14,000 o bobl ar y rhestr aros ar gyfer cleifion allanol. Pan ofynnais gwestiwn i'r Prif Weinidog am y cynnydd hwn rai misoedd yn ôl, ei ddisgrifiad oedd mai 'blip' ydoedd yn gysylltiedig â'r adeg o'r flwyddyn. Brif Weinidog, sut yr ydych yn diffinio 'blip', ac a yw'n bosib iddo bara am bum mis? Mae'r rhestr aros ar gyfer cleifion allanol yn parhau i gynyddu. A ydych yn barod i roi sicrwydd inni heddiw o ran datganiadau polisi strategol i'r dyfodol a fydd yn sicrhau eich bod yn cyrraedd y targed yr ydych yn ei amlinellu mor optimistaidd inni y prynhawn yma?

The First Minister: It was not merely talking about the target—it was talking about progress in meeting that target over the past 12 months, where I said that it is a 45 per cent reduction in those waiting over 12 months. To re-emphasise the point, from August 2004 to August 2005 there has been a 45 per cent reduction in those waiting over 12 months. Therefore, that gives you some confidence that we will be able to hit that target by 31 March next year.

Y Prif Weinidog: Nid sôn yr oeddid am y targed yn unig—sôn yr oeddid am y cynnydd a wnaed i gyrraedd y targed hwnnw dros y 12 mis diwethaf, pan ddywedais fod lleihad o 45 y cant yn y nifer sy'n disgwyl dros 12 mis. I atgyfnerthu'r pwynt, rhwng mis Awst 2004 a mis Awst 2005 cafwyd lleihad o 45 y cant yn nifer y bobl sy'n disgwyl dros 12 mis. Felly, mae hynny'n rhoi rhywfaint o hyder y byddwn yn gallu taro'r targed hwnnw erbyn 31 Mawrth y flwyddyn nesaf.

Rhodri Glyn Thomas: Yr ydych yn dewis a dethol eich ystadegau yn ofalus iawn. Y gwir amdani yw, dros y chwe mis diwethaf, ein bod wedi gweld cynnydd yn nifer y

Rhodri Glyn Thomas: You pick and choose your statistics very carefully. The truth is that, over the last six months, we have seen an increase in the number of people on the waiting

bobl sydd ar y rhestr aros. Yr ydych yn dweud bod llawer o arian yn cael ei fuddsoddi yma, ond canfyddiad y cyhoedd, a'r cyrff proffesiynol sy'n cynrychioli'r bobl sy'n gorfod cynnig y gwasanaeth hwn, yw nad yw'r arian hwnnw yn cyrraedd y gwasanaeth ei hunan, a'i fod yn cael ei lyncu, ar y ffordd, gan weinyddiaeth. A allwch gadarnhau bod costau gweinyddol byrddau iechyd lleol wedi codi 11.35 y cant yn ystod y flwyddyn ariannol ddiwethaf, mai yn y fan honno y mae'r arian yn cael ei lyncu, a bod costau gweinyddu'r byrddau iechyd lleol hynny lawer yn uwch na'r hen awdurdodau iechyd?

Y Prif Weinidog: I ddychwelyd at y ffwdan a wnaethoch chi ac eraill pan newidiwyd y system, dywedasochoch y byddai gorwario, ond ni fu gorwario. Yr oedd cost y trawsnewid i'r system newydd yn is na'r hyn a amcangyfrifwyd gennym. Nid fi sy'n dewis yr ystadegau—maent yn glir. Ni ddewisais ystadegau sydd hyd yn oed yn fwy ffafriol na'r cwmp o 45 y cant, sef y cwmp o 87 y cant yn ystod y 12 mis diwethaf o ran pobl sy'n aros am driniaeth fewnol neu driniaeth ddydd. Mae'r ffigurau'n dangos ein bod yn cymryd camau sylweddol tuag at y targed dros dro yn 2007, ac yna'r targed terfynol ar gyfer diwedd 2009.

Rhodri Glyn Thomas: Beth am y byrddau iechyd lleol?

Y Llywydd: Trefn. Cewch ofyn un cwestiwn atodol ar y tro.

Rhodri Glyn Thomas: Un cwestiwn a ofynnais, ond nid atebwyd hwnnw.

Y Llywydd: Trefn, Rhodri Glyn; clywais ateb.

Rhodri Glyn Thomas: Ond nid oedd yn ateb y cwestiwn.

Y Llywydd: Trefn.

lists. You are telling us that a great deal of money is being invested here, but the perception of the public, and the professional bodies that represent the people who must offer this service, is that the money is not reaching the service itself, and that it is being swallowed up along the way by administration. Can you confirm that the administrative costs of local health boards have risen by 11.35 per cent during the last financial year, that it is there that the money is swallowed up, and that the administration costs of local health boards are far higher than the former health authorities?

The First Minister: To return to the fuss that you and others made when the system was changed, you said that there would be overspending, but there was no overspending. The cost of transforming to the new system was lower than our estimates. I do not choose these statistics—they are clear. I did not choose statistics that are even more favourable than the decrease of 45 per cent, namely the 87 per cent decrease over the past 12 months with regard to people waiting for in-patient treatment or daycase treatment. The figures show that we are making substantial progress towards the interim target for 2007, and then the final target for the end of 2009.

Rhodri Glyn Thomas: What about the local health boards?

The Presiding Officer: Order. You may ask one supplementary question at a time.

Rhodri Glyn Thomas: I only asked one question, but it was not answered.

The Presiding Officer: Order, Rhodri Glyn; I heard an answer.

Rhodri Glyn Thomas: But it did not answer the question.

The Presiding Officer: Order.

Targedau Ailgylchu Recycling Targets

Q7 Sandy Mewies: Will the First Minister make a statement on recycling targets for

C7 Sandy Mewies: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am dargedau ailgylchu cynghorau

Welsh local councils? OAQ0824(FM)

The First Minister: By next year, local authorities are expected to meet recycling and composting targets of 25 per cent, and by the year 2009-10, this target will be raised to 40 per cent.

Sandy Mewies: As you know, a couple of weeks ago, I was able to tell you about Flintshire County Council's success in meeting and exceeding recycling targets. Only last week, I was fortunate enough to join pupils from Ysgol Maes Glas in my constituency of Delyn at the launch of the Greenfield recycling park, started by Flintshire County Council. People say that it is quite difficult sometimes to interest young people and children in recycling. However, the children who attended from Ysgol Maes Glas could not have been more enthusiastic. Will you join me in congratulating the staff members on instilling the sort of enthusiasm and knowledge that they presented at that event?

The First Minister: Yes. It is not that difficult to engage young people; they understand this issue. A year or so ago at the launch ceremony of the composting and recycling targets for 2006 and 2009-10, in association the Welsh Local Government Association, a group of children from north and south Wales were present and they devised the television advertisements that we see from time to time. Those children were absolutely brilliant, enthusiastic and totally engaged. I also commend Flintshire, which is in the top half of the league, although well behind the leader, Powys, which has already reached 28 per cent. However, Flintshire is above the Welsh average.

Janet Davies: I refer you to a review of the three regional waste plans in Wales, which said recently that an additional £1 billion is needed to meet our recycling targets. I cannot see that money in our budget or in local authority budgets. How do you propose to find that money?

The First Minister: Local authorities are

lleol yng Nghymru? OAQ0824(FM)

Y Prif Weinidog: Erbyn y flwyddyn nesaf, disgwylir i awdurdodau lleol gyrraedd targedau ailgylchu a chompostio o 25 y cant, ac erbyn y flwyddyn 2009-10 bydd y targed wedi codi i 40 y cant.

Sandy Mewies: Fel y gwyddoch, ychydig wythnosau yn ôl, cefais gyfle i sôn wrthyf fod Cyngor Sir y Fflint wedi llwyddo i gyrraedd y targedau ailgylchu a rhagori arnynt. Yr wythnos diwethaf, yr oeddwn yn ddigon ffodus i ymuno â disgyblion Ysgol Maes Glas, yn fy etholaeth yn Nelyn, adeg lansio parc ailgylchu Greenfield, a ddechreuwyd gan Gyngor Sir y Fflint. Mae pobl yn dweud ei bod yn bur anodd weithiau ennyn diddordeb plant a phobl ifanc mewn ailgylchu. Fodd bynnag, ni allai'r plant o Ysgol Maes Glas fod yn fwy brwdfrydig. A wnewch ymuno â mi i longyfarch aelodau'r staff am blannu'r brwdfrydedd a chyfleu'r wybodaeth a ddangoswyd gan y plant yn y digwyddiad hwnnw?

Y Prif Weinidog: Gwnaf. Nid yw cael gan bobl ifanc gymryd rhan mor anodd â hynny; maent yn deall y mater hwn. Tua blwyddyn yn ôl, adeg seremoni lansio'r targedau compostio ac ailgylchu ar gyfer 2006 a 2009-10, ar y cyd â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, yr oedd grŵp o blant o'r de a'r gogledd yn bresennol a hwy a luniodd yr hysbyseb a welwn o bryd i'w gilydd ar y teledu. Yr oedd y plant hyn yn ardderchog, yn frwdfrydig ac wedi ymrwymo'n llwyr. Yr wyf finnau hefyd am ganmol sir y Fflint, sydd yn hanner uchaf y gynghrair, er eu bod ymhell y tu ôl i'r sir ar frig y tabl, sef Powys, sydd eisoes wedi cyrraedd 28 y cant. Serch hynny, mae sir y Fflint yn uwch na'r cyfartaledd yng Nghymru.

Janet Davies: Yr wyf am dynnu eich sylw at adolygiad o'r tri chynllun gwastraff rhanbarthol yng Nghymru, a ddywedodd yn ddiweddar fod angen £1 biliwn yn ychwanegol er mwyn cwrdd â'n targedau ailgylchu. Ni allaf weld yr arian hwn yn ein cyllideb nac yng nghyllidebau'r awdurdodau lleol. Sut yr ydych yn bwriadu dod o hyd i'r arian hwnnw?

Y Prif Weinidog: Mae awdurdodau lleol

slightly ahead of the target at the moment, but there is no room for complacency. They need to put forward plans that can get them from the 16 per cent where they are now to 25 per cent and then to 40 per cent. I am not aware of the particular document to which you refer, but I will ensure that Carwyn Jones writes to you on that.

Glyn Davies: There is great variation in the performance of local authorities in recycling, and the greatest national benefit can come from persuading the poorest performers to come up to the level of at least the medium performers. What special plans do you have to work with the poorest performers in Wales to ensure that they make a contribution not only to their own areas but to the national target?

2.40 p.m.

The First Minister: You are right, Glyn, that there is a considerable variation around the mean. Three or four authorities are already recycling over 20 per cent of their waste. Those include Powys, Ceredigion and the Vale of Glamorgan. Some authorities are still recycling about 10 or 11 per cent. Those include Wrexham, Rhondda Cynon Taf and Neath Port Talbot. Usually, the reason for the variation is that investments are quite lumpy. Local authorities will move suddenly from 10 to 20 per cent, because of the introduction of a new recycling or composting scheme. However, if we are to reach the target of 25 per cent, it is important that the lagging authorities make a really big effort to catch up with the average, or to look at what the best authorities are doing and catch up with those.

Mick Bates: Whatever the success at recycling of any authority, you are still going to need landfill capacity in Wales. A report from the Environment Agency last year showed that a quarter of the void left in landfill disappeared in three years. By 2007, all landfill in Wales will have disappeared. Where are you going to put the waste in 2007?

fymryn ar y blaen i'r targed ar hyn o bryd, ond nid oes dim lle i fod yn hunanfodlon. Rhaid iddynt gyflwyno cynlluniau a fydd yn eu galluogi i wella o'r 16 y cant ar hyn o bryd er mwyn cyrraedd 25 y cant ac yna 40 y cant. Nid wyf yn ymwybodol o'r ddogfen benodol y cyfeiriasoch ati, ond gwnaf yn siŵr y bydd Carwyn Jones yn anfon gwybodaeth ysgrifenedig atoch am y mater.

Glyn Davies: Mae cryn amrywiaeth ym mherfformiad awdurdodau lleol o ran ailgylchu, a thrwy berswadio'r rhai sy'n perfformio waethaf i gyrraedd lefel y perfformwyr canolig o leiaf y gellir cael y budd mwyaf yn genedlaethol. Pa gynlluniau arbennig sydd gennych i weithio gyda'r perfformwyr gwaethaf yng Nghymru i sicrhau eu bod nid yn unig yn cyfrannu at eu hardaloedd eu hunain ond hefyd tuag at y targed cenedlaethol?

Y Prif Weinidog: Glyn, yr ydych yn llygad eich lle bod amrywiaeth sylweddol o gwmpas y perfformiad canolig. Mae tri neu bedwar awdurdod eisoes yn ailgylchu dros 20 y cant o'u gwastraff. Mae'r rheini'n cynnwys Powys, Ceredigion a Bro Morgannwg. Mae rhai'n ailgylchu tua 10 neu 11 y cant. Mae'r rheini'n cynnwys Wrecsam, Rhondda Cynon Taf a Chastell-nedd Port Talbot. Fel arfer, y rheswm dros yr amrywiaeth yw bod y buddsoddiadau yn anwastad. Bydd awdurdodau lleol yn neidio'n sydyn o 10 i 20 y cant wrth iddynt gyflwyno cynllun ailgylchu neu gompostio newydd. Fodd bynnag, os ydym am gyrraedd targed o 25 y cant, mae'n hollbwysig bod yr awdurdodau sydd ar ei hôl hi'n gwneud ymdrech lew i ddal i fyny â'r perfformiad cyfartalog, neu edrych ar yr hyn y mae'r awdurdodau gorau'n ei wneud a chyrraedd yr un sefyllfa â'r rheini.

Mick Bates: Nid oes gwahaniaeth pa mor llwyddiannus y bydd awdurdod o ran ailgylchu, bydd angen capasiti tirlenwi yng Nghymru o hyd. Dengys adroddiad gan Asiantaeth yr Amgylchedd y llynedd fod chwarter y lle gwag a oedd ar ôl mewn safleoedd tirlenwi wedi diflannu mewn tair blynedd. Erbyn 2007, bydd yr holl safleoedd tirlenwi wedi diflannu. Lle yr ydych yn bwriadu rhoi'r gwastraff yn 2007?

The First Minister: I am not sure about the date of 2007. When I asked Cardiff County Council about this recently, it said that it had five years' landfill left, although that was just a conversation, and not an exchange of letters; I do not know how typical it is. You are right that some authorities have run out of landfill space. That is one major pressure to get them in to regional waste management plans, whereby one authority can use a facility or landfill site of another authority. There is an irreducible minimum which cannot be recycled or composted. The most important point is that we must all recognise and congratulate local authorities on the huge steps that have been made since the Assembly came into existence. We have moved from recycling and composting about 5 or 6 per cent of waste to recycling and composting about 16 per cent. We should not be complacent about that, because we have now got to get from 16 to 25 per cent, and by the end of this decade, to 40 per cent.

Y Prif Weinidog: Nid wyf yn sicr ynghylch y dyddiad 2007. Pan holais Gyngor Sir Caerdydd ynghylch hyn yn ddiweddar, dywedasant wrthyf fod ganddynt bum mlynedd o dirilenwi ar ôl, ond ar lafar yn unig y cefais y wybodaeth honno ac nid drwy ohebu drwy lythyr; nid wyf yn siŵr pa mor nodweddiadol yw'r darlun hwn. Yr ydych yn iawn nad oes rhagor o leoedd tirlenwi ar ôl mewn rhai awdurdodau. Mae hynny'n ffactor cryf i'w perswadio i ymrwymo i gynlluniau rheoli gwastraff rhanbarthol, lle y gall un awdurdod ddefnyddio safle neu gyfleuster tirlenwi awdurdod arall. Mae'n anorfod y bydd cyfran fach o wastraff na ellir ei hailgylchu na'i chompostio. Ond yr hyn sy'n bwysig yw bod rhaid i ni gydnabod a llongyfarch awdurdodau lleol am y camau breision a wnaethpwyd ers i'r Cynulliad gael ei sefydlu. Yr ydym wedi newid o ailgylchu a chompostio tua 5 neu 6 y cant i ailgylchu a chompostio tua 16 y cant. Ni ddylem fod yn hunanfodlon ynghylch hynny, oherwydd rhaid inni bellach godi o 16 y cant i 25 y cant, a chyrraedd 40 y cant erbyn diwedd y degawd hwn.

Argaeledd Gwasanaethau NHS a Gofal The Availability of NHS and Care Services

Q8 Helen Mary Jones: Will the First Minister make a statement on the availability of NHS services and care services in mid and west Wales? OAQ0827(FM)

C8 Helen Mary Jones: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am argaeledd gwasanaethau NHS a gofal yng nghanolbarth a gorllewin Cymru? OAQ0827(FM)

The First Minister: Health, social care and wellbeing plans have been developed by local health partners in each area, and these set out the needs of the population and how they will be met within the available resources.

Y Prif Weinidog: Mae'r partneriaid iechyd lleol ym mhob ardal wedi datblygu cynlluniau iechyd, gofal cymdeithasol a lles ac mae'r rhain yn nodi anghenion y boblogaeth a sut y diwellir yr anghenion hynny gyda'r adnoddau sydd ar gael.

Helen Mary Jones: I am sure that you will agree with me that palliative care services form an important part of many of those plans. What plans does your Government have to ensure the secure future of palliative care services, such as those provided at the Tŷ Bryngwyn hospice in Llanelli, when the special three-year grant that your Government gave—for which we are all grateful—comes to an end at the end of this financial year?

Helen Mary Jones: Yr wyf yn siŵr y cytunwch â mi fod gwasanaethau gofal lliniarol yn rhan bwysig o lawer o'r cynlluniau hynny. Pa gynlluniau sydd gan eich Llywodraeth i sicrhau dyfodol gwasanaethau gofal lliniarol, megis y rhai a ddarperir yn hosbis Tŷ Bryngwyn yn Llanelli, pan fydd y grant tair blynedd a roddwyd gan eich Llywodraeth – yr ydym yn ddiolchgar iawn amdano – yn dod i ben ddiwedd y flwyddyn ariannol hon?

The First Minister: I cannot give any

Y Prif Weinidog: Ni allaf roi dim addewidion

assurances from this lectern; that would be inappropriate. However, I will look into the matter. Palliative care services are usually provided on the edge of the statutory National Health Service, but by specialist voluntary bodies that provide an incredibly good level of service. However, the downside of that is that there is never any certainty of funding. I will look into the matter because we all take an interest in palliative care services in our own areas and other areas.

Lisa Francis: You will be aware that Gwynedd Council has rejected the recommendations made by the Gwynedd Local Health Board for the future of healthcare services at Blaenau Ffestiniog and Tywyn community hospitals. They have now asked the Gwynedd Local Health Board for a joint, intensive and rapid assessment to ascertain care and medical needs within the catchment area of both hospitals for the next 20 years. Do you agree that it would have made far better sense for Gwynedd Local Health Board to have initiated that sort of assessment with the local authority in the first place, before undertaking any kind of costly review into these hospitals, especially bearing in mind that it will be the local authority that may bear the brunt of any long-term step-down care should a patient have to be cared for in their own home because community hospital beds have been reduced as a result of the review?

The First Minister: If you are asking me whether Gwynedd Local Health Board should have done something differently in the run up to the public announcement, which created such an extraordinarily strong reaction in the area of Blaenau Ffestiniog, I think that Gwynedd LHB would be the first to say that something went wrong because it clearly did not get its message across to the public. What it would have done differently, I do not know, because we do not micromanage the health service. What it must do now is go back to the drawing board and work out how to carry the public with it on its reorganisation proposals, and how those will fit in with the local authority's proposals. This is working at the margin

o'r llwyfan hwn; byddai hynny'n amhriodol. Fodd bynnag, edrychaf i mewn i'r mater. Fel arfer, darperir gwasanaethau gofal lliniarol ar gyrion y Gwasanaeth Iechyd Gwladol statudol, gan gyrff gwirfoddol arbenigol sy'n cynnig lefel anhygoel o dda o wasanaeth. Fodd bynnag, anfantais hynny yw nad oes byth sicrwydd o gyllid. Ystyriaf y mater oherwydd y mae gennym oll ddiddordeb mewn gwasanaethau gofal lliniarol yn ein hardaloedd ein hunain ac mewn ardaloedd eraill.

Lisa Francis: Yr ydych yn ymwybodol bod Cyngor Gwynedd wedi gwrthod argymhellion Bwrdd Iechyd Lleol Gwynedd ar gyfer dyfodol gwasanaethau gofal iechyd yn ysbytai cymuned Blaenau Ffestiniog a Thywyn. Maent wedi gofyn yn awr i Fwrdd Iechyd Lleol Gwynedd am asesiad ar y cyd, a hynny'n asesiad trylwyr ar frys, i ganfod yr anghenion o ran gofal a'r anghenion meddygol yn nalgylch y ddau ysbyty yn ystod yr 20 mlynedd nesaf. A ydych yn cytuno y byddai'n llawer doethach pe bai Bwrdd Iechyd Lleol Gwynedd wedi cyflawni'r math hwnnw o asesiad gyda'r awdurdod lleol yn y lle cyntaf, cyn dechrau cynnal adolygiad costus o'r ysbytai hyn, yn enwedig o gofio mai'r awdurdod lleol a all ddiweddef yn y pen draw wrth ddarparu gofal llai dwys hirdymor i glaf yn ei gartref oherwydd bod llai o welyau mewn ysbyty cymuned ar gael o ganlyniad i'r adolygiad?

Y Prif Weinidog: Os ydych yn gofyn i mi a ddylai Bwrdd Iechyd Lleol Gwynedd fod wedi gwneud rhywbeth yn wahanol cyn gwneud datganiad cyhoeddus, a arweiniodd at ymateb mor chwyrn yn ardal Blaenau Ffestiniog, yr wyf o'r farn mai Bwrdd Iechyd Lleol Gwynedd fyddai'r cyntaf i gyfaddef bod rhywbeth wedi mynd o'i le oherwydd y mae'n amlwg na lwyddasant i gyfleu'r neges i'r cyhoedd. Ni wn beth y gallent fod wedi ei wneud yn wahanol oherwydd nid ydym yn rheoli'r gwasanaeth iechyd ar lefel mor lleol. Yn awr, rhaid iddo ailystyried ei gynlluniau a gweld sut i gael gan y cyhoedd gydsynio ag ef o ran ei gynigion i ad-drefnu, a sut y bydd y rheini'n cyd-fynd â chynigion yr awdurdod lleol. Gweithio ar y ffin rhwng cyfrifoldebau gwasanaethau cymdeithasol awdurdodau lleol a

between local authorities' social service responsibilities and the responsibilities of the health service.

Kirsty Williams: In April, I told you of the terms and conditions that were putting an intolerable strain on the ambulance crew at Knighton. Six months down the line, that crew is now threatening to withdraw its overnight cover, leaving east Radnorshire without an overnight ambulance and putting an intolerable strain on the nearest remaining crew in Llandrindod Wells. What have you and your Minister for health done, in the intervening six months since I made you aware of this problem, to ensure that my constituents in Radnorshire receive an adequate overnight ambulance service?

The First Minister: Knighton is not the only standby station; there are stations at Bala, Tywyn and Llanfyllin as well, so there are four standby stations. You must also recognise that five others in central Wales have been upgraded. However, until a station in a particular area has been upgraded, people will still see it as a second-class service. As I may have mentioned before, in areas where there are a relatively small number of calls, it is not easy simply to say 'Okay, every station will be upgraded'. We have upgraded more than half of stations, but we have not upgraded them all. You have to give us credit for having upgraded five out of the nine stations in central Wales, while expressing your strong view that the other four, including Knighton, ought to follow the same path.

Polisiâu Llywodraeth Cynulliad Cymru Welsh Assembly Government Policy

Q9 Irene James: Will the First Minister make a statement about how he is co-ordinating Welsh Assembly Government policy for the benefit of the south Wales Valleys? OAQ0854(FM)

The First Minister: During the lifetime of the Assembly, which is six and a half years, there have been more than 100 offers of regional selective assistance and Assembly investment grant to companies in Islwyn, with a value exceeding £34 million. During the same period, in conjunction with

chyfrifoldebau'r gwasanaeth iechyd yw hyn.

Kirsty Williams: Ym mis Ebrill, dywedais wrthy ch am y telerau a'r amodau a oedd yn rhoi straen annioddefol ar y criw ambiwlans yn Nhrefyclo. Chwe mis yn ddiweddarach, mae'r criw hwnnw bellach yn bygwth peidio â darparu gwasanaeth dros nos, gan adael dwyrain sir Faesyfed heb ambiwlans dros nos a rhoi straen annioddefol ar y criw agosaf sydd ar ôl yn Llandrindod. Beth yr ydych chi a'ch Gweinidog dros iechyd wedi'i wneud yn y chwe mis ers i mi eich hysbysu am y broblem hon, er mwyn gwneud yn siŵr bod fy etholwyr yn sir Faesyfed yn cael gwasanaeth ambiwlans digonol dros nos?

Y Prif Weinidog: Nid Trefyclo yw'r unig orsaf wrth gefn: ceir gorsafoedd yn y Bala, yn Nhywyn ac yn Llanfyllin hefyd, felly mae pedair gorsaf wrth gefn. Rhaid ichi hefyd gydnabod bod pump o orsafoedd eraill yn y canolbarth wedi eu huwchraddio. Fodd bynnag, nes bod gorsaf mewn ardal benodol wedi'i huwchraddio, bydd pobl yn dal i'w weld yn wasanaeth eilradd. Fel y soniais o'r blaen efallai, mewn ardaloedd lle y ceir nifer gymharol fach o alwadau, nid yw mor hawdd dweud 'Iawn, caiff pob gorsaf ei huwchraddio'. Yr ydym wedi uwchraddio mwy na hanner y gorsafoedd, ond nid ydym wedi'u huwchraddio i gyd. Rhaid ichi roi clod i ni am uwchraddio pump o'r naw gorsaf yn y canolbarth, wrth i chi fynegi eich barn gadarn y dylid dilyn yr un llwybr gyda'r pedair arall, gan gynnwys gorsaf Trefyclo.

C9 Irene James: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am sut y mae ef yn cydlynu polisiâu Llywodraeth Cynulliad Cymru er budd Cymoedd y de? OAQ0854(FM)

Y Prif Weinidog: Yn ystod oes y Cynulliad, sef chwe blynedd a hanner, gwelwyd mwy na 100 cynnig o gymorth rhanbarthol dewisol a grant buddsoddi'r Cynulliad i gwmnïau yn Islwyn, gwerth dros £34 miliwn. Yn ystod yr un cyfnod, ar y cyd ag asiantaethau Llywodraeth San Steffan, mae nifer y bobl sy'n

agencies of the Westminster Government, the number of people claiming sickness and disability benefits in Islwyn has fallen by 5.1 per cent, compared with a fall of 3.2 per cent across Wales as a whole.

Irene James: Would you agree that, with the most persistent levels of deprivation across the south Wales Valleys, it is vital that policies are co-ordinated to maximise their impact across this region, and that childcare and poverty provisions are important elements of any measures to improve economic activity rates? Would you also agree that social justice demands that the most deprived communities are invested with the most resources, and will you ensure that policies are co-ordinated in accordance with that principle?

The First Minister: The philosophy is to ensure that good-quality, affordable childcare is available, even where there is not, traditionally, a market for childcare, because that is the way forward in facilitating more job creation, the higher take-up of jobs and the build-up of careers—rather than mere jobs—and through minimising the career break that people have to take because of a lack of childcare. That fits in well with the foundation curriculum for three to seven-year-olds that is coming in, which will undoubtedly have a major impact on all the more deprived areas of Wales, including those in the Valleys.

Alun Cairns: The Labour Party has been running the Assembly for more than six years, but the wealth gap between Wales and the rest of the United Kingdom is at its widest since records began. Inactivity levels in the Valleys are also stubbornly high in comparison with the rest of the United Kingdom. Would you outline your strategy for success to date?

The First Minister: Unemployment in Wales has come down from 7.7 per cent to 4.5 per cent. It used to be 30 per cent above the UK average but is now 5 per cent below it, and has been for nine out of the last 10 quarters. Likewise, contrary to the impression that you gave, whereas levels of

hawlio budd-daliadau salwch ac anabledd yn Islwyn wedi gostwng 5.1 y cant, o'i gymharu â gostyngiad o 3.2 y cant yng Nghymru drwyddi draw.

Irene James: A fyddech yn cytuno, gan fod lefelau amddifadedd yn uchel yn barhaus ar draws cymoedd y de, ei bod yn hollbwysig cydlynu polisiau er mwyn sicrhau eu bod yn cael yr effaith fwyaf posibl ar draws y rhanbarth, a bod darpariaethau ym maes gofal plant a thlodi yn elfennau pwysig o unrhyw gamau i wella'r cyfraddau gweithgarwch economaidd? A fyddech hefyd yn cytuno bod cyfiawnder cymdeithasol yn mynnu y dylid buddsoddi'r adnoddau mwyaf yn y cymunedau lle y ceir yr amddifadedd mwyaf, ac a wnewch sicrhau bod polisiau'n cael eu cydlynu i gyd-fynd â'r egwyddor honno?

Y Prif Weinidog: Yr athroniaeth yw sicrhau bod gofal plant fforddiadwy o safon ar gael, hyd yn oed lle na fu marchnad ar gyfer gofal plant yn y gorffennol, oherwydd dyna'r ffordd ymlaen er mwyn hwyluso'r broses o greu mwy o swyddi, o gael mwy o bobl i fynd i swyddi ac o feithrin gyrfaedd—yn hytrach na dim ond swyddi—a thrwy leihau hyd yr eithaf y seibiant yn eu gyrfa y mae'n rhaid i bobl ei gymryd oherwydd diffyg gofal plant. Mae hynny'n cyd-fynd yn dda â'r cwricwlwm craidd ar gyfer plant rhwng tair a saith oed a gyflwynir, a fydd yn ddiamau'n cael effaith fawr ar bob un o'r ardaloedd mwyaf amddifad yng Nghymru, gan gynnwys y rhai yn y Cymoedd.

Alun Cairns: Mae'r Blaid Lafur wedi bod yn rhedeg y Cynulliad ers dros chwe blynedd, ond mae'r bwloch cyfoeth rhwng Cymru a gweddill y Deyrnas Unedig ar ei letaf ers dechrau cadw cofnodion. Mae lefelau anweithgarwch yn y Cymoedd hefyd yn ystyfnig o uchel o'u cymharu â gweddill y Deyrnas Unedig. A amlinellwch eich strategaeth ar gyfer llwyddo hyd yn hyn?

Y Prif Weinidog: Mae diweithdra yng Nghymru wedi gostwng o 7.7 y cant i 4.5 y cant. Arferai fod 30 y cant yn uwch na'r cyfartaledd yn y DU ond erbyn hyn mae 5 y cant yn is na hynny, a dyna fu'r sefyllfa mewn naw o'r 10 chwarter diwethaf. Yn yr un modd, yn groes i'r argraff a roeso, lle y mae lefelau

inactivity in the UK have remained stubborn and, in fact, have increased ever so slightly over the past six and a half years, they have come down in Wales, albeit from the astronomical levels that we inherited.

anweithgarwch yn y DU wedi aros yn ddi-syfl, ac yn wir wedi cynyddu y mymryn lleiaf yn ystod y chwe blynedd a hanner diwethaf, maent wedi gostwng yng Nghymru, er i ni ddechrau o'r lefelau eithafol o uchel a etifeddiwyd gennym.

Y Bwlch Tlodi The Poverty Gap

Q10 Leanne Wood: Will the First Minister make a progress report on how the Welsh Assembly Government's policies are reducing the poverty gap? OAQ0832(FM)

C10 Leanne Wood: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad cynnydd am sut y mae polisiau Llywodraeth Cynulliad Cymru yn lleihau'r bwlch tlodi? OAQ0832(FM)

The First Minister: I am pleased to recommend to the Assembly the revised and updated Welsh index of multiple deprivation, which was published on 30 September. It will provide an essential factual tool for all those interested in addressing the issues that you raised, Leanne.

Y Prif Weinidog: Mae'n bleser gennyf argymhell i'r Cynulliad fynegai amddifadedd lluosog Cymru wedi ei ddiwygio a'i ddiweddarau, a gyhoeddwyd ar 30 Medi. Bydd yn gyfrwng ffeithiol hanfodol ar gyfer pawb sydd â diddordeb mewn rhoi sylw i'r materion a godwyd gennych, Leanne.

2.50 p.m.

Leanne Wood: The European Council of Ministers will be meeting on 15 and 16 December, at which a decision on the budget should be reached. You will be aware that the European statistics on GDP will have a bearing on whether Wales will qualify for further Objective 1 aid. Will you give us assurances that you will do everything in your power to ensure that Wales receives an extension of those Objective 1 moneys? Could you also tell us when you expect to receive those important European statistics?

Leanne Wood: Bydd Cyngor Gweinidogion Ewrop yn cyfarfod ar 15 ac 16 Rhagfyr, ac yn y cyfarfod hwnnw, disgwylir cael penderfyniad am y gyllideb. Byddwch yn gwybod bod ystadegau Cynnyrch Mewnwladol Crynswth Ewrop yn dylanwadu ar allu Cymru i fod yn gymwys i gael rhagor o gymorth Amcan 1. A wnewch roi sicrwydd i ni y gwnewch bopeth yn eich gallu i sicrhau bod Cymru'n derbyn estyniad o'r cronfeydd Amcan 1 hyn? A allwch hefyd ddweud wrthym pa bryd y disgwylwch gael yr ystadegau Ewropeaidd pwysig hynny?

The First Minister: They will be received at a similar time to the European Council of Ministers, the summit meeting of all the presidents and prime ministers. Contrary to the view expressed by Alun Cairns two seconds ago, it is precisely because of the relative improvement in west Wales and the Valleys' GDP per head figures—if you include the 2003 figures and drop out the 2000 figures—that we could be in danger of losing that aid. We are doing too well, if the figures are based on 2001-03, instead of 2000-02. Therefore, it is critical that the decision is made soon, so that it is based on the previous figures, from four years ago,

Y Prif Weinidog: Byddant i'w cael tua'r un pryd â Chyngor Gweinidogion Ewrop, uwchgyfarfod yr holl arlywyddion a phrif weinidogion. Yn groes i'r farn a fynegwyd gan Alun Cairns, ddwy eiliad yn ôl, y gwelliant cymharol yn ffigurau CMC y pen yn y gorllewin a'r cymoedd—o gynnwys ffigurau 2003 a hepgor ffigurau 2000—yw'r union reswm pam yr ydym mewn perygl o golli'r cymorth hwnnw. Yr ydym yn llwyddo'n rhy dda, os seilir y ffigurau ar 2001-3, yn hytrach nag ar 2000-02. Felly, mae'n hollbwysig bod y penderfyniad yn cael ei wneud yn fuan, er mwyn iddo gael ei seilio ar y ffigurau blaenorol, bedair blynedd yn ôl, yn hytrach

rather than the figures from three years ago. It is important that we get an early decision, and we have made that point strongly to the UK Government on many occasions.

Denise Idris Jones: First Minister, do you agree that measures to reduce poverty are improving the lives of people in our most deprived communities across Wales, and that the most effective way of ensuring greater prosperity is to give people an equal start in life, by prioritising early years education and eliminating child poverty?

The First Minister: It is a simple message, is it not? It is about jobs, education and access to higher education, but the fundamentals have to be laid at an early stage of development. That is why the foundation phase curriculum and Flying Start, for two-year-olds to have top-quality childcare, are so important in eliminating poverty in Wales.

Brynle Williams: The Welsh Assembly Government promised to reduce the poverty gap between England and Wales, but it appears that that is not happening. The Government has not adequately addressed immigration and slow growth, which have widened the gap even further. First Minister, will you give us an assurance today that you will look into increasing the level of funding to address these issues more effectively?

The First Minister: You should also talk to Leanne Wood, as it is precisely because of the success in reducing the poverty gap that we are in danger of losing our access to Objective 1 follow-on funding for the years from 1 January 2007 to 2013. If we were not doing so well, it would not matter when the decision was made by the Council of Ministers, as we would still get Objective 1 funding. However, it looks as though we will get Objective 1 only if the assessment is based on the figures for the years 2000-02, because you can already see the signs of improvement in the year 2002, which, if followed on to 2003, would mean that we would be doing too well to qualify for Objective 1 funding in the next phase.

nag ar y ffigurau dair blynedd yn ôl. Mae'n bwysig i ni gael penderfyniad buan, ac yr ydym wedi dweud hynny'n blwmp ac yn blaen wrth Lywodraeth y DU ar sawl achlysur.

Denise Idris Jones: Brif Weinidog, a ydych yn cytuno bod camau i ostwng lefelau tlodi'n gwella bywydau pobl yn ein cymunedau mwyaf amddifad ym mhob cwr o Gymru, ac mai'r ffordd fwyaf effeithiol o sicrhau mwy o ffyniant yw rhoi cyfle cyfartal i bobl ar ddechrau eu hoes, drwy roi'r flaenoriaeth i addysg y blynyddoedd cynnar a dileu tlodi ymhlith plant?

Y Prif Weinidog: Mae'r neges yn un syml, onid yw? Mater o swyddi, addysg a mynediad at addysg uwch ydyw, ond rhaid gosod y sylfeini ym more oes. Dyna pam mae cwricwlwm y cyfnod sylfaen a Dechrau'n Deg, i blant dwy oed gael gofal plant o'r safon uchaf un, mor bwysig o ran dileu tlodi yng Nghymru.

Brynle Williams: Addawodd Llywodraeth Cynulliad Cymru ostwng y bwlch tlodi rhwng Cymru a Lloegr, ond ymddengys nad yw hynny'n digwydd. Nid yw'r Llywodraeth wedi rhoi sylw digonol i fewnfudo a thwf araf, sydd wedi lledu'r bwlch eto fyth. Brif Weinidog, a wnewch roi sicrwydd i ni heddiw y byddwch yn ystyried cynyddu lefel y cyllid er mwyn rhoi sylw mwy effeithiol i'r materion hyn?

Y Prif Weinidog: Dylech hefyd siarad â Leanne Wood, oherwydd ein llwyddiant i leihau'r bwlch tlodi yw'r union reswm pam yr ydym mewn perygl o fethu â chael cyllid dilynol Amcan 1 ar gyfer y blynyddoedd rhwng 1 Ionawr 2007 a 2013. Pe na baem yn gwneud cystal, ni fyddai ots pa bryd y byddai'r Cyngor Gweinidogion yn penderfynu, oherwydd byddem yn dal i gael arian Amcan 1. Fodd bynnag, mae'n ymddangos na chawn Amcan 1 oni bai fod yr asesiad yn cael ei seilio ar y ffigurau ar gyfer 2000-02, oherwydd gallwch weld arwyddion gwella yn barod yn y flwyddyn 2002, a, phe bai hynny'n cael ei ddilyn hyd 2003, byddai'n golygu y byddem yn llwyddo'n rhy dda i fod yn gymwys i gael arian Amcan 1 yn y cyfnod nesaf.

Datganiad Busnes Business Statement

The Business Minister (Jane Hutt): There are three changes to report to this week's business. Following this statement, the First Minister will make a statement on the earthquake in southern Asia, and today's scheduled motion to approve the Disability Discrimination (Public Authorities) (Statutory Duties) Regulations 2005 has been postponed until Wednesday, 19 October. Tomorrow, the Minister for Health and Social Services will make two oral statements: the first will be to update the Assembly on the E.coli outbreaks, and the second will be a statement on mental health.

Business for the next three weeks is as set out in the draft statement, which can be found on the Chamberweb under 'supporting documents'. Further to this morning's deliberations in the Business Committee, it has been determined that the following items of subordinate legislation need not be referred to a subject committee for extended consideration: the Honey (Wales) (Amendment) Regulations 2005; the Bovine Products (Restriction on Placing on the Market) (Wales) Regulations 2005; the Adoption and Children Act 2002 (Commencement No. 10) (Wales) Order 2005; and the Education (Free School Lunches) (State Pension Credit) (Wales) Order 2005.

Y Llywydd: A oes gwrthwynebiad i'r datganiad busnes drafft? Gwelaf fod o leiaf 10 gwrthwynebiad, felly gofynnaf i'r Gweinidog gynnig y datganiad busnes yn ffurfiol ac, o dan Reol Sefydlog Rhif 5.4, galwaf un aelod o bob grŵp gwleidyddol i ymateb yn gyflym i'r cynnig.

The Business Minister (Jane Hutt): I propose that

the National Assembly for Wales adopts the business statement.

Ieuan Wyn Jones: Croesawaf y ffaith y bydd datganiad ar y daeargryn y prynhawn

Y Trefnydd (Jane Hutt): Mae tri newid i fusnes yr wythnos hon. Yn dilyn y datganiad hwn, bydd y Prif Weinidog yn gwneud datganiad am y daeargryn yn ne Asia, a gohiriwyd y cynnig a oedd i'w gyflwyno heddiw i gymeradwyo Rheoliadau Camwahaniaethu ar sail Anabledd (Awdurdodau Lleol) (Dyletswyddau Statudol) 2005 tan ddydd Mercher, 19 Hydref. Yfory, bydd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn gwneud dau ddatganiad llafar: bydd y cyntaf yn rhoi gwybod i'r Cynulliad beth yw'r sefyllfa ddiweddaraf o ran yr achosion E.coli, a'r ail yn ddatganiad am iechyd meddwl.

Bydd y busnes ar gyfer y tair wythnos nesaf fel y mae wedi ei nodi yn y datganiad drafft, a welir ar we'r Siambr dan 'dogfennau ategol'. Yn dilyn y trafodaethau y bore yma yn y Pwyllgor Busnes, penderfynwyd nad oes angen cyfeirio'r eitemau canlynol o is-ddeddfwriaeth at bwyllgor pwnc i'w hystyried ymhellach: Rheoliadau Mêl (Cymru) (Diwygio) 2005; Rheoliadau Cynhyrchion Buchol (Cyfyngu eu Rhoi ar y Farchnad) (Cymru) 2005; Gorchymyn Deddf Mabwysiadu a Phlant 2002 (Cychwyn Rhif 10) (Cymru); a Gorchymyn Addysg (Ciniawau Ysgol Am Ddim) (Credyd Pensiwn y Wladwriaeth) (Cymru) 2005.

The Presiding Officer: Are there any objections to the draft business statement? I see that there are at least 10 objections, therefore I ask the Minister to formally propose the business statement and, under Standing Order No. 5.4, I call one member from each political group to respond briefly to the proposal.

Y Trefnydd (Jane Hutt): Cynigiau fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn derbyn y datganiad busnes.

Ieuan Wyn Jones: I welcome the fact that there will be a statement on the earthquake this

yma. Mae hwnnw'n fater yr wyf yn siŵr ein bod eisiau clywed y Prif Weinidog yn siarad amdano yn nes ymlaen. Mae croeso hefyd i'r ffaith y bydd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn rhoi datganiad pellach ar E.coli oherwydd nifer o ddatblygiadau. Er hynny, gwyddoch inni wneud cais yng nghyfarfod y Pwyllgor Busnes y bore yma am ddatganiad brys ar y gwasanaeth ambiwlans, yn arbennig yn ardaloedd gwledig gogledd-orllewin Cymru, gan fod criwiau ambiwlans yn anhapus ynglŷn â'r adnoddau sydd ganddynt, a hwythau'n gorfod ystyried darparu gwasanaeth dros nos o'u cartrefi. Mae'n debyg eich bod yn ymwybodol, Weinidog, oherwydd eich swydd flaenorol yn Weinidog dros iechyd, fod y gwasanaeth ambiwlans mewn ardaloedd gwledig yn hynod o bwysig oherwydd bod teithiau hir yn wynebu llawer, ac mae'n bwysig ein bod ni'n cael gwybod y sefyllfa yn union o ran hynny. Croesawem ddatganiad ar hynny.

Deallaf hefyd fod cais wedi'i wneud gan ddwy o'r gwrthbleidiau eraill y bore yma am ddadl ar fwyd maethlon yn ein hysgolion. Yr ydym yn cefnogi'r cais hwnnw. Clywsom sylwadau gan y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes, a gwyddom ei fod yn fater hynod o bwysig yn sgîl digwyddiadau diweddar, felly gobeithiaf y gallwch gyuno i ganiatáu dadl ar hynny hefyd.

David Melding: We are not satisfied with the business programme as you have outlined it. I will highlight two matters in particular. First, as the leader of the opposition said, we need to look at the issue of ambulance cover, particularly in rural areas. We feel that a full debate is now warranted on this subject, given the importance of the issue.

Secondly, all Members will have seen the independent Electoral Commission's response to the Government's White Paper on proposed changes to the National Assembly. The commission has made some pointed remarks about the possible changes to the electoral arrangements. I am trying to be as dispassionate as possible in referring to this, but I urge all Members who have

afternoon. That is a matter on which I am sure that we all want to hear the First Minister speak later today. Also welcome is the fact that the Minister for Health and Social Services will be giving a further statement on E.coli because of several developments. However, you will be aware that, in this morning's Business Committee meeting, we sought an urgent statement on the ambulance service, especially in the rural areas of north-west Wales, as ambulance crews there are dissatisfied with the resources at their disposal, given that they have to consider providing the overnight service from their own homes. You will more than likely be aware, Minister, from your previous role as Minister for health, that the ambulance service in rural areas is extremely important, because many people can face long journeys, and it is important that we know the exact situation in that regard. We would welcome a statement on that matter.

I also understand that two of the other opposition parties have requested a debate on food nutrition in our schools. We support that request. We heard the Minister for Education and Lifelong Learning's remarks, and we know that this matter is extremely important following recent events, and so I hope that you can find a way to allow a debate on that issue as well.

David Melding: Nid ydym yn fodlon ar y rhaglen fusnes fel y'i hamlinellwyd gennych. Tynnaf sylw at ddau fater yn benodol. Yn gyntaf, fel y dywedodd arweinydd yr wrthblaid, mae angen inni edrych ar gwestiwn y gwasanaeth ambiwlans, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Teimlwn fod angen dadl lawn ar y pwnc hwn yn awr, o ystyried pwysigrwydd y mater.

Yn ail, bydd pob Aelod wedi gweld ymateb y Comisiwn Etholiadol annibynnol i Bapur Gwyn y Llywodraeth am y newidiadau arfaethedig i'r Cynulliad Cenedlaethol. Mae'r comisiwn wedi gwneud nifer o bwyntiau dadlennol am y newidiadau posibl i'r trefniadau etholiadol. Yr wyf yn ceisio bod mor ddiemosiwn ag y bo modd wrth gyfeirio at hyn, ond anogaf bob Aelod sydd heb ddarllen y

not read that submission to do so. Not only does the commission throw doubt on the motivation for these changes and warn against the risk of their appearing partisan, it also says that Wales is at risk of being out of step with international best practice. More than 30 countries have an additional member system of some sort, and most of those actually require people on the regional list to stand for constituencies. We would stand with the Ukraine alone in not allowing this, and I am not sure whether that is a terribly happy club to be in. However, the serious point of the matter is that if we want the electorate to take the Assembly and devolution seriously the grosser elements of political gerrymandering surely have to be avoided.

Kirsty Williams: My group and I associate ourselves with the remarks made about ambulance cover. The question that I asked of the First Minister earlier this afternoon betrays the obvious lack of understanding that the administration has about the crisis currently facing ambulance cover in rural Wales, with crews threatening to take industrial action that will see them failing to respond to overnight calls. That is a serious situation, and we need to hear from the administration what it intends to do to resolve the situation, which we did warn it about some six months ago.

With regard to school meals, Minister, you will be aware of my request this morning on behalf my group. The Minister for Education and Lifelong Learning said that she has long been in favour—indeed for the last two years—of the greater devolution of powers to the Assembly over the contents of school meals. I am sure that many Members would welcome the opportunity to question her on what she has actually been doing over the last two years to secure those powers for the National Assembly for Wales.

The Business Minister (Jane Hutt): Thank you, Ieuan, for acknowledging the importance of scheduling time for the statements on the earthquake and the E.coli outbreaks. Ieuan, David and Kirsty all referred to the ambulance service and the issues that are of concern. I have discussed

cyflwyniad hwnnw i wneud hynny. Mae'r comisiwn nid yn unig yn bwrw amheuaeth ar y cymhelliad dros y newidiadau hyn ac yn rhybuddio rhag y perygl iddynt ymddangos yn bleidiol, mae hefyd yn dweud bod perygl i Gymru ymbellhau oddi wrth arferion gorau rhyngwladol. Mae gan fwy na 30 o wledydd system aelodau ychwanegol o ryw fath ac mae'r rhan fwyaf o'r rheini'n mynnu mewn gwirionedd fod pobl ar y rhestr ranbarthol yn sefyll dros etholaethau. Ni a'r Wcrain yn unig a fyddai'n gwrthod caniatáu hyn, ac nid wyf yn sicr a yw hwnnw'n glwb arbennig o hapus i ni fod ynddo. Fodd bynnag, y pwynt difrifol ynglŷn â hyn yw, os ydym yn awyddus i'r etholwyr gymryd y Cynulliad a datganoli o ddifrif, fod rhaid inni osgoi elfennau gwaethaf chwarae'r ffiniau gwleidyddol.

Kirsty Williams: Mae fy ngrŵp a minnau'n cysylltu'n hunain â'r sylwadau a wnaethpwyd am y gwasanaeth ambiwlans. Mae'r cwestiwn a ofynnais i'r Prif Weinidog yn gynharach y prynhawn yma'n dangos diffyg dealltwriaeth amlwg y weinyddiaeth am yr argyfwng sy'n wynebu'r gwasanaeth ambiwlans yn y Gymru wledig, gyda chriwiau'n bygwth gweithredu'n ddiwydiannol a fydd yn golygu na allant ymateb i alwadau yn ystod y nos. Mae hynny'n sefyllfa ddifrifol, a rhaid inni glywed gan y weinyddiaeth beth y mae'n bwriadu ei wneud i ddatrys y sefyllfa, sefyllfa y bu inni ei rhybuddio yn ei chylch ryw chwe mis yn ôl.

O ran prydau ysgol, Weinidog, gwyddoch imi gyflwyno cais ar ran fy ngrŵp y bore yma. Dywedodd y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes ei bod o blaid datganoli mwy o rym i'r Cynulliad o ran cynnwys prydau ysgol ers tro—yn wir ers dwy flynedd bellach. Yr wyf yn sicr y byddai llawer o Aelodau'n croesawu'r cyfle i'w holi ynghylch yr hyn y mae wedi bod yn ei wneud mewn gwirionedd ers dwy flynedd i sicrhau'r pwerau hynny i Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

Y Trefnydd (Jane Hutt): Diolch, Ieuan, am gydnabod pwysigrwydd trefnu amser ar gyfer y datganiadau ynghylch y daeargryn a'r achosion E.coli. Cyfeiriodd Ieuan, David a Kirsty, ill tri, at y gwasanaeth ambiwlans a'r materion sy'n destun pryder. Yr wyf wedi trafod y cais hwn gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau

this request with the Minister for Health and Social Services, and we do not feel it appropriate to schedule a statement or debate on this issue while very important discussions are going on between the Welsh Ambulance Services NHS Trust and the trade unions. We understand that a meeting is being held tomorrow to try to resolve the issue, and we must wait for the outcome of the meeting and the discussions.

3.00 p.m.

Ieuan and Kirsty also drew attention to the issue of nutrition and healthy eating in schools. The Minister for Education and Lifelong Learning is happy to make a statement, but we must consider its timing, because, taking into account ongoing developments, we are receiving information from every local education authority about the issue of food and nutrition in schools. There is also the Welsh Local Government Association task and finish group on disseminating best practice, and we are consulting on a food and fitness plan for children and young people. I have discussed the issue with the Minister, and we will have a statement at the appropriate time.

David, on the Electoral Commission's response to the White Paper, there were 81 responses to the White Paper overall, and I did look at them. The Electoral Commission has a word of caution in relation to the electoral system, but in scanning my way through the responses I was interested to see that the Preseli Pembrokeshire Conservative Association supports the proposals in the White Paper in relation to electoral arrangements.

Cymdeithasol, ac nid ydym yn teimlo ei bod yn briodol trefnu amser ar gyfer datganiad neu ddadl ar y mater hwn tra bo trafodaethau pwysig iawn yn cael eu cynnal rhwng Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwlans Cymru a'r undebau llafur. Yr ydym yn deall bod cyfarfod yn cael ei gynnal yfory i geisio datrys y broblem, a bydd rhaid inni aros nes cael canlyniad y cyfarfod a'r trafodaethau.

Tynnodd Ieuan a Kirsty sylw hefyd at fater maeth a bwyta'n iach mewn ysgolion. Mae'r Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes yn fodlon gwneud datganiad, ond rhaid inni fod yn ofalus o ran ei amseriad, oherwydd, o gofio'r datblygiadau presennol, yr ydym yn derbyn gwybodaeth gan bob awdurdod addysg lleol am fater bwyd a maeth mewn ysgolion. Rhaid cofio hefyd am grŵp gorchwyl a gorffen Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ar ledaenu arferion gorau, ac yr ydym yn ymgynghori ar gynllun bwyd a ffitrwydd ar gyfer plant a phobl ifanc. Yr wyf wedi trafod y mater gyda'r Gweinidog, a byddwn yn gwneud datganiad ar yr adeg briodol.

David, ynghylch ymateb y Comisiwn Etholiadol i'r Papur Gwyn, cafwyd cyfanswm o 81 ymateb i'r Papur Gwyn, ac yr wyf wedi cael golwg arnynt. Mae gan y Comisiwn Etholiadol air o rybudd o ran y system etholiadol, ond wrth fwrw golwg drwy'r ymatebion sylwais fod Cymdeithas Ceidwadwyr Preseli Sir Benfro'n cefnogi'r cynigion yn y Papur Gwyn o ran trefniadau etholiadol.

Cynnig: O blaid 28, Ymatal 0, Yn erbyn 28.

Motion: For 28, Abstain 0, Against 28.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Dunwoody, Tamsin

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, David
Davies, Glyn

Essex, Sue
 Gibbons, Brian
 Gregory, Janice
 Griffiths, John
 Gwyther, Christine
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 Idris Jones, Denise
 James, Irene
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Lewis, Huw
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Neagle, Lynne
 Pugh, Alun
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda

Davies, Jocelyn
 Francis, Lisa
 German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Jones, Laura Anne
 Lloyd, David
 Marek, John
 Melding, David
 Morgan, Jonathan
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

Gan fod nifer y pleidleisiau'n gyfartal, defnyddiodd y Llywydd ei bleidlais fwrw yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 1.12(ii).

As there was an equality of votes, the Presiding Officer used his casting vote in accordance with Standing Order No. 1.12(ii).

*Gwrthodwyd y cynnig.
 Motion defeated.*

Datganiad am y Daeargryn Statement on the Earthquake

The First Minister: As we all know, an earthquake struck, with its epicentre in Pakistan near the border with India, on 8 October. I would like to take this opportunity to express the deepest sympathies of the people of Wales at the huge death toll, now believed to be in excess of 30,000. Our sincerest condolences go out to all those who have been affected by this disaster, including relatives in Wales and elsewhere.

Y Prif Weinidog: Fel y gwyddom, bu daeargryn ar 8 Hydref, gyda'i uwchganolbwynt ym Mhacistan ger y ffin ag India. Hoffwn fanteisio ar y cyfle hwn i fynegi cydymdeimlad llwyr af pobl Cymru o glywed am y nifer fawr iawn sydd wedi eu lladd, dros 30,000, fe greidir erbyn hyn. Estynnwn ein cydymdeimlad i bawb yr effeithiwyd arnynt gan y trychineb hwn, gan gynnwys perthnasau yng Nghymru ac mewn lleoedd eraill.

We have been in contact with the Department for International Development, which has committed nearly £1 million-worth of assistance, including \$250,000 to support the World Health Organisation for the shipment of health and trauma kits to Pakistan. Eighty eight people have been sent out from the United Kingdom to date: 75 search and rescue staff, plus five dogs, eight Foreign and Commonwealth Office rapid deployment staff and five Department for International Development humanitarian staff. They have advised that

Yr ydym wedi bod mewn cysylltiad â'r Adran dros Ddatblygu Rhyngwladol, sydd wedi ymrwymo i gyfrannu bron i £1 miliwn mewn cymorth, gan gynnwys \$250,000 i gynorthwyo Sefydliad Iechyd y Byd i gludo pecynnau iechyd a thrawma i Bacistan. Mae 88 o bobl wedi eu hanfon o'r Deyrnas Unedig hyd yma: 75 o staff chwilio ac achub, ynghyd â phump o gŵn, wyth o staff ymateb brys y Swyddfa Dramor a Chymanwlad a phump o staff dyngarol yr Adran dros Ddatblygu Rhyngwladol. Maent wedi rhoi gwybod bod timau chwilio ac achub y Deyrnas Unedig wedi

United Kingdom search and rescue teams have been working in Islamabad and around Muzaffarabad. Ten thousand tarpaulins, 1,000 winterised family tents and 700 blankets will be handed over to Islamic Relief for onward distribution in the affected areas. Further airlifts of blankets, tents and tarpaulins from Dubai and the United Kingdom are being planned in response to requests from non-governmental organisations.

DFID will pay for the transport of relief goods to the region on behalf of the Disasters Emergency Committee, as was done during the tsunami relief effort. This means that all the money donated by the British public is used for relief, rather than transportation costs.

Oxfam has already bought 4,000 tents and material for 8,000 temporary shelters. It is sourcing a total of 60,000 tents locally and will be getting them to the affected areas as quickly as possible. As well as rescuing those trapped by the earthquake, the top priorities will be to ensure that the survivors have emergency shelter, food supplies, drinking water and basic sanitation.

The eight-man, sniffer-dog rescue team from Llanfairfechan, which is known as BIRD, or British International Search and Rescue Dogs, is at work now in Muzaffarabad. It is part of a 38-strong British rescue team. The north Wales team and its sniffer dog, Charcoal, pulled a 20-year-old man from the wreckage of a collapsed building, where he had been trapped for 54 hours. He was one of only two people understood to have been recovered alive by rescuers in Muzaffarabad yesterday. The members of the Welsh rescue team come from Rhyl, Penmaenmawr, Llandudno, Colwyn Bay and an eighth person is based in Northern Ireland. We are immensely grateful for their skill and dedication to duty.

The Muslim Council for Wales has been co-ordinating a relief effort among communities in Wales. Their generosity has been enormous and, so far, £70,000 has

bod yn gweithio yn Islamabad ac yn ardal Muzaffarabad. Bydd 10,000 o darpwlinau, 1,000 o bebyll gaeaf ar gyfer teuluoedd a 700 o blancedi'n cael eu trosglwyddo i Islamic Relief i'w dosbarthu yn yr ardaloedd yr effeithiwyd arnynt. Bydd rhagor o blancedi, pebyll a tharpwlinau'n cael eu cludo mewn awyren o Dubai a'r Deyrnas Unedig mewn ymateb i geisiadau gan gyrff anllywodraethol.

Bydd yr Adran dros Ddatblygu Rhyngwladol yn talu am gludo'r offer a'r nwyddau i'r ardal ar ran y Pwyllgor Argyfwng, fel y gwnaethpwyd yn ystod trychineb y tswami. Mae hyn yn golygu y bydd yr holl arian a roddir gan y cyhoedd ym Mhrydain yn cael ei ddefnyddio ar gyfer cymorth, yn hytrach na chostau cludiant.

Mae Oxfam eisoes wedi prynu 4,000 o bebyll a deunyddiau ar gyfer 8,000 o lochesi dros dro. Mae'n trefnu i gael cyfanswm o 60,000 o bebyll yn lleol a bydd yn eu cludo i'r ardaloedd sydd wedi dioddef cyn gynted â phosibl. Yn ogystal ag achub y rhai sydd wedi eu claddu gan y daeargryn, y prif flaenoriaethau fydd sicrhau bod gan y rhai sydd wedi goroesi loches dros dro, cyflenwad o fwyd, dŵr yfed a chyfleusterau glanweithdra sylfaenol.

Mae'r tîm achub o wyth o Lanfairfechan sy'n gweithio gyda chŵn synhwyro, sy'n cael eu hadnabod wrth yr enw BIRD, neu Gŵn Chwilio ac Achub Rhyngwladol Prydain bellach wrth eu gwaith yn Muzaffarabad. Mae'n rhan o dîm achub 38 aelod o Brydain. Tynnodd y tîm o ogledd Cymru a'i gi synhwyro, Charcoal, ŵr 20 oed o weddillion adeilad a oedd wedi dymchwel, lle'r oedd wedi bod yn gaeth ers 54 awr. Deëllir ei fod yn un o'r ddau yn unig a gafwyd yn fyw gan y timau achub yn Muzaffarabad ddoe. Daw aelodau tîm achub Cymru o'r Rhyl, Penmaen-mawr, Llandudno, Bae Colwyn ac mae'r wythfed wedi'i leoli yng Ngogledd Iwerddon. Yr ydym yn ddiolchgar tu hwnt iddynt am eu sgiliau a'u hymroddiad i'w dyletswyddau.

Mae Cyngor Moslemaid Cymru wedi bod yn cydlynu'r ymdrechion ymhlith cymunedau yng Nghymru. Maent wedi bod yn eithriadol o hael, a hyd yma, mae £70,000 wedi ei gyfrannu at yr

been donated to the appeal. Mosques across Wales have been collecting money and will be receiving goods from Friday. While the power to fund overseas aid directly is not devolved, we are working with agencies to ensure that a full range of blankets, tents and food is made available. I will be meeting representatives of the Muslim community within the next day or so. We are also aware that many cash-and-carry businesses have donated appropriate food, that is, mainly Halal food, for transportation to the affected areas.

Those wishing to make donations can do so at the Disasters Emergency Committee website at www.dec.org.uk. An automated donation line is also available on 0870 6060900. Several helplines are also available, which are 07946 476616, 020 76649284 for Pakistan specifically and 020 78368484 for India specifically. The Foreign and Commonwealth Office also has a helpline on 020 70081500. The Muslim Council for Wales has agreed to co-ordinate efforts and can be contacted on 029 20344555.

Whenever we in Wales see reports of a disaster striking at 9 a.m., with schools newly assembled for the school day, and then parents, relatives and relief workers digging frantically, sometimes with their bare hands, and media reports describing a 'lost generation of children', it strikes a terrifying resonance with the events at Aberfan, now almost 40 years ago, but which still seem like yesterday to many of us. That is why I am sure that I speak on behalf of all of us and everyone in Wales in conveying our sincere condolences to everyone affected by these tragic events.

Ieuan Wyn Jones: Diolchaf ichi am gytuno i wneud y datganiad hwn ar ran y Llywodraeth. Mae'n briodol bod y Cynulliad yn ystyried sut y gall pobl Cymru ymateb i'r drychineb naturiol erchyll hon sydd wedi digwydd mewn rhan o'r byd y mae gan lawer o bobl sydd wedi cartrefu yng ngwledydd Prydain gysylltiadau. Er bod y rhan fwyaf o'r bobl hynny yn byw yn Lloegr, mae rhai ohonynt yn byw yng Nghymru. Yr ydym yn ymuno

apêl. Mae mosgiau o bob rhan o Gymru wedi bod yn casglu arian a byddant yn derbyn nwyddau o ddydd Gwener ymlaen. Er nad yw'r pwerau i ariannu cymorth tramor yn uniongyrchol wedi eu datganoli, yr ydym yn gweithio gydag asiantaethau i sicrhau bod digon o flancedi, pebyll a bwyd ar gael. Byddaf yn cwrdd â chynrychiolwyr y gymuned Foslemaidd yn ystod y diwrnodau nesaf. Yr ydym yn deall hefyd fod nifer o fusnesau talu a chario wedi cyfrannu bwyd priodol, hynny yw, bwyd Halal yn bennaf, i'w gludo i'r ardaloedd yr effeithiwyd arnynt.

Gall y rhai sy'n dymuno cyfrannu wneud hynny drwy wefan y Pwyllgor Argyfwng yn www.dec.org.uk. Mae llinell roddion awtomatig hefyd ar gael drwy ffonio 0870 6060900. Mae nifer o linellau cymorth hefyd ar gael, sef 07946 476616, 020 76649284 ar gyfer Pakistan yn benodol a 020 78368484 ar gyfer India'n benodol. Mae gan y Swyddfa Dramor a Chymanwlad hefyd linell gymorth ar 020 70081500. Mae Cyngor Moslemaid Cymru wedi cytuno i gydlynu'r ymdrechion a gellir cysylltu â hwy ar 029 20344555.

Pan fyddwn ni yng Nghymru'n gweld adroddiadau am drychineb yn taro am 9 a.m., a'r ysgolion newydd agor am y diwrnod, ac yna rhieni, perthnasau a gweithwyr achub yn cloddio'n wyllt, gyda dim ond eu dwylo'n aml, ac adroddiadau ar y cyfryngau'n sôn am 'genhedlaeth gyfan o blant wedi'i cholli', mae'r tebygrwydd i Aber-fan yn ddychrynlyd o drawiadol, ac er bod bron 40 mlynedd wedi mynd heibio, mae'n dal i deimlo fel ddoe i lawer ohonom. Dyna pam yr wyf yn siŵr fy mod yn llefaru ar ran pob un ohonom a phawb yng Nghymru wrth fynegi ein cydymdeimlad llwyr i bawb yr effeithiwyd arnynt gan y digwyddiadau trasig hyn.

Ieuan Wyn Jones: I thank you for agreeing to make this statement on behalf of the Government. It is appropriate that the Assembly should consider how the people of Wales can respond to this appalling natural disaster, which has occurred in a part of the world with which many people who have settled in Britain have links. Although most of those people live in England, some live in Wales. We join you in sending our sincerest condolences to the families who have lost

â chi wrth anfon ein cydymdeimlad llwyrac at y teuluoedd sydd wedi colli cyfeillion ac aelodau teulu ac yr ydym yn anfon ein dymuniadau gorau i'r rhai sydd wedi cael niwed.

It is entirely appropriate that you have drawn attention to the relief effort and, in particular, to the number of people from Wales who are already in the area, carrying out important relief work.

As you may know, First Minister, I visited Pakistan-administered Kashmir in January. I met many people in the area and visited a school and hospital in the regional capital, Muzaffarabad. I understand that the school that I visited has been totally destroyed and that the hospital has been badly damaged and that there have been deaths involving a number of health professionals. Over the last few days, we have understood the logistical difficulties that there are in providing relief to a beautiful, but mountainous, region where you have heavily populated towns and villages that are extremely high up in the mountains. I am sure that we in Wales, also a mountainous country, would recognise the logistical nightmare of trying to get relief to these areas. The roads that lead from Islamabad to Muzaffarabad have been badly damaged; some are totally impassable, and that is why helicopter and aircraft deliveries to the region have been essential. It is extremely poignant for someone who has been to the area, which is badly affected, to recognise the pain and suffering of those people.

3.10 p.m.

I wish to make three or four points on how we can address the relief effort even more. First, I remember well that when you gave a statement on the tsunami relief effort you mentioned that a register might be kept of health workers, particularly doctors and nurses, who might be called upon to help with the relief effort. Given that so many health workers have died in Kashmir, I ask you to see whether that register could be updated and whether facilities could be made available to release health workers so that they can visit the afflicted area. We

friends and relatives and we send our best wishes to those who have been injured.

Mae'n gwbl briodol eich bod wedi tynnu sylw at yr ymdrechion sy'n cael eu gwneud i achub pobl ac, fwyaf arbennig, at y nifer o bobl o Gymru sydd eisoes yn yr ardal, yn gwneud gwaith achub pwysig.

Fel y gwyddoch efallai, Brif Weinidog, bûm yn ymweld â'r rhan o Gashmir sy'n cael ei gweinyddu gan Bacistan ym mis Ionawr. Cyfarfûm â nifer o bobl yn yr ardal ac ymwelais ag ysgol ac ysbyty ym mhrifddinas y rhanbarth, Muzaffarabad. Deallaf fod yr ysgol y bûm ynddi wedi ei dinistrio'n llwyr a bod yr ysbyty wedi'i ddifrodi'n arw a bod nifer o weithwyr iechyd proffesiynol wedi eu lladd. Yn ystod y dyddiau diwethaf, yr ydym wedi dod i sylweddoli beth yw'r anawsterau logistaidd sy'n wynebu'r sawl sy'n ceisio dod â chymorth i'r rhanbarth hardd, ond mynyddig hwn, lle y mae gennych drefi a phentrefi poblog iawn sy'n uchel iawn yn y mynyddoedd. Yr wyf yn siŵr ein bod ni yma yng Nghymru, sydd hefyd yn wlad fynyddig, yn gallu sylweddoli'r hunllef logistaidd wrth geisio cludo cymorth i'r ardaloedd hyn. Mae'r ffyrdd rhwng Islamabad a Muzaffarabad wedi eu difrodi'n arw, ac mae'n gwbl amhosibl tramwyo ar hyd rhai ohonynt, a dyna pam mae hofrenyddion ac awyrennau mor bwysig i'r gwaith. Mae'n brofiad ysgytwol i rywun sydd wedi bod yn yr ardal, yr effeithiwyd yn fawr arni, weld poen a thralod y bobl hyn.

Hoffwn wneud tri neu bedwar o bwyntiau am sut y gallwn helpu mwy fyth ar yr ymdrechion. Yn gyntaf, cofiaf yn dda pan gafwyd datganiad gennych adeg trychineb y tswami eich bod wedi crybwyll y posibilrwydd o gadw cofrestr o weithwyr iechyd, yn enwedig meddygon a nyrsys, y gellir galw arnynt i helpu gyda'r ymdrech i ddarparu cymorth. O gofio bod cynifer o weithwyr iechyd wedi eu lladd yn Nghashmir, gofynnaf ichi a fyddai modd diweddarau'r gofrestr honno ac a fyddai modd sicrhau bod cyfleusterau ar gael i ryddhau gweithwyr iechyd er mwyn eu galluogi i

know how dependent we have been in the health service in all the countries of Britain on people from the Indian subcontinent. Perhaps we should now show the same generosity to those people by making health workers available to them in their hour of need.

Secondly, people's natural reaction to a disaster of this scale is to want to provide food, clothing and shelter for these people who are now homeless. Could you assist by making it clear that the relief agencies stand ready to receive many items, particularly blankets and winter tents, because it is a mountainous area and it is cold at night? Will you liaise with Oxfam and the other agencies to ensure that the aid will get to the affected areas?

Thirdly, we have recognised over recent years that the generosity of people in Wales and other parts of the world has been enormous in responding to natural disasters. If people want to give, they will find no difficulty in locating banks and organisations that are prepared to receive the money and to pass it on quickly. Many relief agencies say that donating money is the best course of action, rather than transporting materials over long distances.

Finally, I ask you to make it clear how necessary it is for this relief effort to be thoroughly co-ordinated between the relief agencies, Governments in various parts of the world, and the Pakistani authorities. The key to providing quick and efficient relief is to ensure that all the work is pulled together so that all those who can benefit receive the aid that they deserve.

Y Prif Weinidog: Nid wyf wedi ymweld â'r ardal erioed, ond yr wyf wedi clywed disgrifiadau gan fy ngwraig, a chithau yn awr, o'i harddwch. Mae'n erchyll meddwl eich bod wedi ymweld ag ysgol ac nad yw yno mwyach a bod pobl wedi marw yno oherwydd i'r daeargryn ddigwydd am 9 a.m., yr un amser ag y digwyddodd trychineb Aber-fan bron 40 mlynedd yn ôl. Mae pawb yn derbyn bod meddwl am blant yn cael eu claddu yn y ffordd hyn yn ofnadwy a'i bod yn anodd dychmygu yr

ymweld â'r ardal sydd wedi dioddef. Gwyddom pa mor ddibynnol y mae'r gwasanaeth iechyd ym mhob un o wledydd Prydain wedi bod ar bobl o is-gyfanir India. Efallai yn awr y dylem ddangos yr un haelioni tuag at y bobl hyn drwy sicrhau bod gweithwyr iechyd ar gael iddynt yn eu hangen mawr.

Yn ail, ymateb naturiol pobl i drychineb ar y raddfa hon yw bod yn awyddus i roi bwyd, dillad a lloches i'r bobl hyn sydd bellach yn ddigartref. A allwch helpu drwy ddatgan bod yr asiantaethau cymorth yn barod i dderbyn llawer o eitemau, yn enwedig blancedi a phebyll gaeaf, gan ei bod yn ardal fynyddig sy'n oer yn y nos? A wnewch gysylltu ag Oxfam ac asiantaethau eraill i sicrhau y bydd y cymorth yn cyrraedd yr ardaloedd yr effeithiwyd arnynt?

Yn drydydd, yr ydym wedi cydnabod dros y blynyddoedd diwethaf fod haelioni pobl yng Nghymru a rhannau eraill o'r byd wedi bod yn eithriadol mewn ymateb i drychinebau naturiol. Os yw pobl am roi, ni chânt anhawster wrth ddod o hyd i fanciau a mudiadau sy'n barod i dderbyn yr arian a'i drosglwyddo'n gyflym. Dywed llawer o asiantaethau cymorth mai rhoi arian yw'r ffordd orau o helpu, yn hytrach na chludo eitemau ar draws pellteroedd maith.

Yn olaf, gofynnaf i chi ei gwneud yn glir pa mor bwysig yw fod yr ymdrech hwn i roi cymorth yn cael ei gydlynu'n drylwyr rhwng y gwahanol asiantaethau cymorth, Llywodraethau mewn gwahanol rannau o'r byd, a'r awdurdodau ym Mhacistan. Yr hyn sy'n bwysig wrth ddarparu cymorth cyflym ac effeithlon yw sicrhau bod yr holl waith yn cael ei gydlynu fel bod pawb a all elwa'n derbyn y cymorth y maent yn ei haeddu.

The First Minister: I have never visited the area, but I have heard descriptions from my wife, and now you, of its beauty. It is dreadful to think that you visited a school and that it no longer exists and that people have died there because the earthquake struck at 9 a.m., the same time as the Aberfan disaster happened almost 40 years ago. Everyone accepts that thinking about children being buried in that manner is awful and that it is difficult to imagine what happened as it was on such a large scale, and tens of thousands of people,

hyn sydd wedi digwydd gan ei fod ar raddfa mor eang a bod degau o filoedd o bobl wedi cael eu lladd, yn ôl y cyfrifiad diweddaraf. Mae ysgolion yn lleoedd hapus dros ben fel arfer yn gynnar yn y bore, ond pan fo rhywbeth fel hyn yn digwydd, mae'n anodd credu bod y fath beth yn bosibl.

As regards the point that you made about doctors and nurses and the relief effort, one of the reasons why I will be meeting leaders of the Pakistani community is to see what can be done in this area. You are right that most of us will know Pakistani doctors, who are some of the cornerstones of the health service in Wales. Whether they come from that particular province of Pakistan, from elsewhere in Pakistan, or from India—as there has been an impact, albeit smaller, on the Indian side of the Kashmir border—it may be that they will be looking for some way of assisting in practical terms. You made the point about hospitals being smashed to bits, which has caused a shortage of medical, nursing and paramedical staff. Therefore, this could be an area of practical assistance that we could be involved in.

The other point that you made about practical assistance is important; the first thoughts that people have about what comprises practical assistance are frequently incorrect. In other words, the response, 'Let us send some blankets, and let us send some clothes', is often not practical, as it can be far better to send money, with the local acquisition of the necessary goods being far more practical. Donating money is probably the best way of providing this assistance. You also made a point about generosity and making it easy to donate, and I mentioned the helpline numbers and the automated donation line earlier. We can try to facilitate that process as much as possible.

Finally, the issue of co-ordination is the one that always comes up when people review a situation such as this. Whether you are talking about 9/11, Aberfan, the tsunami, or this situation, co-ordination is the name of the game. It is important to know how to maintain a chain of command when communication systems break down, when there is no mobile phone service or landlines, and no-one really knows who is

according to the most recent count, have been killed. Schools are usually such happy places in the morning, but when something like this happens, it is difficult to believe that it is possible.

O ran y pwynt a wnaethpwyd gennych am feddygon a nyrsys a'r ymgyrch i roi cymorth, un o'r rhesymau pam y byddaf yn cyfarfod ag arweinwyr y gymuned Bacistanaidd yw er mwyn gweld beth y gallwn ei wneud yn y maes hwn. Yr ydych yn iawn wrth ddweud bod y rhan fwyaf ohonom yn adnabod meddygon o Bacistan, sy'n rhai o gonglfeini'r gwasanaeth iechyd yng Nghymru. Pa un a ydynt yn dod o'r dalaith arbennig honno ym Mhacistan, o rywle arall ym Mhacistan, neu o India—gan fod yr effaith wedi'i theimlo, er yn llai, ar ochr India i ffin Cashmir—efallai y byddant yn chwilio am ryw fodd i gynnig cymorth ymarferol. Gwnaethoch y pwynt am ysbytai'n cael eu chwalu'n yfflon, sydd wedi achosi prinder staff meddygol, nyrsio a pharmeddygol. Felly, gallai hyn fod yn faes o gymorth ymarferol y gallem fod â rhan ynddo.

Mae'r pwynt arall a wnaethoch am gymorth ymarferol yn bwysig; mae'r syniadau cyntaf sydd gan bobl ynghylch beth yw cymorth ymarferol yn aml yn anghywir. Mewn geiriau eraill, nid yw'r ymateb 'Gadewch inni anfon blancedi, a gadewch inni anfon dillad', yn ymarferol yn aml, a byddai'n llawer gwell anfon arian, a byddai prynu'r nwyddau angenrheidiol yn lleol yn llawer mwy ymarferol. Mae'n debyg mai rhoi arian yw'r ffordd orau o ddarparu'r cymorth hwn. Gwnaethoch bwynt hefyd am haelioni a'i gwneud yn hawdd i bobl roi, a chyfeiriais at rifau'r llinell gymorth a'r llinell roddion awtomataidd yn gynharach. Gallwn geisio hwyluso'r broses honno gymaint â phosibl.

Yn olaf, cydlynu yw'r mater sy'n codi o hyd pan fydd pobl yn adolygu sefyllfa fel hon. Pa un ai siarad yr ydych am 9/11, Aber-fan, y tswami, neu'r sefyllfa hon, cydlynu'r cwbl sy'n bwysig. Mae'n bwysig gwybod sut i gynnal cadwyn awdurdod pan fydd systemau cyfathrebu yn chwalu, pan nad oes gwasanaeth ffonau symudol na ffonau tir, a phobl yn y niwl ynghylch pwy sy'n gyfrifol am bethau. Dyna pam y gwneir camgymeriadau a pham nad

in charge. This is why mistakes are made and why the best efforts are not always made. However, the world is learning. The world may take a while to learn how to build earthquake-proof public buildings, including hospitals and schools, but we have learned a great deal over the last few years about the co-ordination of disaster efforts at an international level—even for countries that have good, complex public services, and massive amounts of qualified medical staff like India and Pakistan—and ways of bringing in international effort to back up what is available without taking over from that.

Nick Bourne: I thank the First Minister for the statement. This was a truly awful earthquake that had Muzaffarabad at its epicentre, and which, as the First Minister said, affected people in Pakistan, Afghanistan, India, and Pakistan and India-administered Kashmir. Our thoughts must go out to the hundreds of thousands of people in the United Kingdom who have relatives and friends in the area. When there are close Commonwealth ties, we are bound to feel it even more than when it is a dreadful disaster elsewhere. I would like to extend the condolences of the Welsh Conservative Party to everyone affected.

The First Minister is right about the international response and the Welsh aspect of that response. We all felt a sense of pride in the team from Llanfairfechan and in its work. In addition to money—which, as the First Minister correctly says is the most needed commodity, so that it can be used to purchase things locally—I hear that there is a desperate need for helicopters. I am sure that the Department for International Development is aware of that, but could that message be underlined? It seems that, given the nature of the terrain—and I have been to the Indian part of Kashmir—helicopters are by far the best way of getting around. So, there is a desperate need for those.

I would like to reinforce what Ieuan said about making it easy for health workers from Wales to get out there if there is any way of doing that, particularly if they are able to speak Urdu and Kashmiri, which I am sure would be a massive plus to the communities out there. I would also suggest

yw'r ymdrechion gorau bob amser yn cael eu gwneud. Fodd bynnag, mae'r byd yn dysgu. Efallai y bydd y byd yn cymryd sbel i ddysgu sut i godi adeiladau cyhoeddus sy'n gallu gwrthsefyll daeargrynfeydd, gan gynnwys ysbytai ac ysgolion, ond dysgasom lawer yn y blynyddoedd diwethaf am gydlynu ymdrechion i ymdrin â thrychineb ar lefel ryngwladol—hyd yn oed ar gyfer gwledydd sydd â gwasanaethau cyhoeddus cymhleth a da, a nifer aruthrol o staff meddygol cymwysedig fel yn India a Phacistan—a dulliau o ddenu ymdrechion rhyngwladol i gefnogi'r hyn sydd ar gael heb gymryd drosodd.

Nick Bourne: Diolchaf i'r Prif Weinidog am y datganiad. Yr oedd hwn yn ddaeargryn erchyll a Muzaffarabad yn ganolbwynt iddo, a effeithiodd, fel y dywedodd y Prif Weinidog, ar bobl ym Mhacistan, Affganistan, India, a hefyd yng Nghashmir a weinyddir ar y cyd gan Bacistan ac India. Rhaid inni gofio am y cannoedd o filoedd o bobl yn y Deyrnas Unedig sydd â pherthnasau a ffrindiau yn yr ardal. Lle y mae cysylltiadau agos â'r Gymanwlad, yr ydym yn siŵr o deimlo'r peth yn fwy na phe bai'n drychineb ofnadwy yn rhywle arall. Hoffwn anfon cydymdeimlad Plaid Geidwadol Cymru at bawb yr effeithiwyd arnynt.

Mae'r Prif Weinidog yn llygad ei le ynghylch yr ymateb rhyngwladol a'r agwedd Gymreig i'r ymateb hwnnw. Yr oeddem i gyd yn teimlo'n falch o'r tîm o Lanfairfechan ac o'i waith. Yn ogystal ag arian—sef yr hyn sydd ei angen fwyaf, fel y dywedodd y Prif Weinidog yn hollol iawn, fel y gellir ei ddefnyddio i brynu pethau'n lleol—yr wyf yn clywed bod taer angen am hofrenyddion. Yr wyf yn siŵr bod yr Adran Datblygu Rhyngwladol yn ymwybodol o hynny, ond oni allwn danlinellu'r neges honno? Ymddengys imi, o ystyried natur y tir yno—ac yr wyf wedi bod yn rhan India o Gashmir—mai hofrenyddion yw'r ffordd orau o lawer i symud o gwmpas. Felly, mae angen dybryd am y rhain.

Hoffwn gadarnhau'r hyn a ddywedodd Ieuan ynghylch ei gwneud yn haws i weithwyr iechyd o Gymru fynd draw yno os oes modd o gwbl i wneud hynny, yn enwedig os medrant siarad Wrddw neu Gashmiri, a fyddai'n fantais aruthrol yr wyf yn siŵr i'r cymunedau draw yno. Byddwn hefyd yn awgrymu, os oes angen

that, if it is necessary to assist in a response from other faiths and religions, the interfaith forum, which is one of the valuable things that we have established as an Assembly, may be of use in helping to co-ordinate assistance from other faiths in what I am sure will be a magnificent response from people in Wales. It seems that, despite the dreadful disasters that we have had this year—or the end of last year in the case of the tsunami—there is no donation fatigue; people are happy to give and to contribute if they know that there is a way of getting that assistance through. Once again, I thank the First Minister for the timely statement.

3.20 p.m.

The First Minister: I am grateful for the tone of your remarks. You are right; an earthquake is no respecter of boundaries. The border between India and Pakistan at that point is an earthquake zone. In a way, people there grow up with the knowledge that an earthquake could happen at any time, but that does not make it any easier when it does happen.

You are also right in that we feel immense pride in the skill of Russ Vaughan and his Llanfairfechan BIRD team. It is good that the team was in the arrowhead of the British relief effort, because its skills are so necessary now. The team will not be there for the reconstruction, but it is needed now to try to detect people who are trapped and who may be in their last hours of life. If they can be reached with the help of a sniffer dog, this will help in directing people's efforts, rather than their trying to turn over every piece of wood and concrete in a vain hope.

In respect of helicopters—although this is not an area about which I know a great deal—I understand that the Americans have supplied all the helicopters that they think that they can manage with. Rather than having two different lots of helicopters in the area and having a British team of helicopters going in and operating on a different communication system, those that have come down from Bagram airbase in Afghanistan are regarded as sufficient for now. I will check on that and write to you.

cynorthwyo mewn ymateb gan grefyddau neu greddau eraill, y gall y fforwm aml-ffydd, sy'n un o'r pethau gwerthfawr a sefydlwyd gennym fel Cynulliad, helpu i gydlynu cymorth gan grefyddau eraill, fel rhan o ymateb a fydd yn ymateb ardderchog yr wyf yn siŵr gan bobl Cymru. Ymddengys, er gwaetha'r trychinebau erchyll yr ydym wedi eu cael eleni—neu ar ddiwedd y llynedd yn achos y tswnami—nad yw pobl wedi blino ar roi; mae pobl yn fodlon rhoi a chyfrannu os ydynt yn gwybod y gellir cael y cymorth hwnnw i ben y daith. Unwaith eto, diolchaf i'r Prif Weinidog am y datganiad amserol.

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn ddiolchgar am dôn eich sylwadau. Yr ydych yn iawn; nid yw daeargryn yn parchu ffiniau. Mae'r ffin rhwng India a Phacistan yn y fan hon yn ardal sy'n cael daeargrynfeydd. Mewn ffordd, mae'r bobl yno yn tyfu gan wybod y gallai daeargryn ddigwydd ar unrhyw adeg, ond nid yw hynny'n gwneud pethau'n haws pan fydd yn digwydd.

Yr ydych hefyd yn iawn o ran ein bod yn falch aruthrol o allu Russ Vaughan a'i dîm BIRD o Lanfairfechan. Mae'n dda bod y tîm ar y blaen yn yr ymdrechion i roi cymorth gan Brydain, gan fod cymaint o angen ei sgiliau yn awr. Ni fydd y tîm yno ar gyfer y gwaith ailadeiladu, ond mae eu hangen yn awr i geisio dod o hyd i rai sydd wedi eu dal dan y rwbel ac efallai yn oriau olaf eu bywydau. Os gellir eu cyrraedd gyda chymorth cŵn synhwyro, bydd hyn yn helpu i gyfeirio ymdrechion pobl, yn lle troi pob darn o bren a charreg drosodd gan obeithio'n ofer.

O ran hofrenyddion—er nad yw'n faes y gwn ryw lawer amdano—deallaf fod yr Americanaid wedi cyflenwi'r holl hofrenyddion y maent o'r farn y gallant ymdopi â hwy. Yn lle cael dau dîm gwahanol o hofrenyddion yn yr ardal a chael tîm Prydeinig o hofrenyddion yn mynd draw ac yn gweithredu system gyfathrebu wahanol, teimlir bod y rhai a ddaeth o ganolfan awyrennau Bagram yn Affganistan yn ddigon am y tro. Gwnaf ymholiadau ynghylch hynny ac ysgrifennaf atoch.

In terms of releasing Urdu or Kashmiri-speaking doctors, I will be meeting representatives of the relevant communities about this shortly. In respect of your point about the interfaith forum, a meeting is to be held soon, and I am sure that this subject will be on the agenda. We will want to see what we can do on an interfaith basis, because people instinctively feel a high degree of solidarity when something as horrendous as this occurs. To use Michael Buerk's phrase of 21 years ago, this is of almost 'biblical proportion', and people understand just how massive this is. You could almost describe it as Aberfan multiplied by 100 or more, if one can possibly imagine such a thing.

I do not think that we have achieved the ultimate in emergency co-ordination, but I think that the world is far more experienced than it was in pulling together the efforts of between 20 and 40 countries without appearing to take over from what is being done by the local administration, which, naturally, will want to take the lead because it is its country. It will want others to come in behind it without taking over, on top of them, in a way that might result in lack of co-ordination.

Jenny Randerson: The Welsh Liberal Democrats join the other party groups in expressing our great sympathy for those who have been so tragically affected by this catastrophe.

Thank you, First Minister, for making this statement. I think that it is important that we have heard from you on issues of general co-ordination and on the Welsh contribution to the relief efforts. It was interesting to hear about the work of the BIRD team and its Welsh base.

There is an ongoing series of traumatic events unfolding on our screens. I cannot recall anything as heart-rending as some of the scenes that we have seen in the last few days. There is, of course, fresh danger ahead. The rain will come, and this will lead to the spread of disease as a result of the lack of fresh water and sanitation and so forth.

O ran rhyddhau meddygon sy'n siarad Wrdd neu Gashmiri, byddaf yn cyfarfod â chynrychiolwyr y cymunedau perthnasol ynghylch hyn yn fuan. Yng nghyswllt eich pwynt am y fforwm aml-ffydd, bydd cyfarfod yn cael ei gynnal yn fuan, ac yr wyf yn siŵr y bydd y pwnc hwn ar yr agenda. Bydd arnom eisiau gweld beth y gallwn ei wneud ar sail ryng-grefyddol, oherwydd y mae pobl yn reddfodol yn teimlo cryn gydgefnogaeth pan fydd rhywbeth mor erchyll â hyn yn digwydd. A defnyddio geiriau Michael Buerk 21 o flynyddoedd yn ôl, mae'n ddigwyddiad ar raddfa Feiblaidd bron, ac mae pobl yn deall pa mor aruthrol ydyw. Gallech ei ddisgrifio bron fel Aber-fan gant neu ragor o weithiau, os gall rhywun ddychmygu'r fath beth.

Ni chredaf ein bod wedi cyflawni'r gorau posibl wrth gydlyn digwyddiadau brys, ond credaf fod y byd yn llawer mwy profiadol nag a oedd wrth gyfuno ymdrechion rhwng 20 a 40 o wledydd heb ymddangos fel pe bai'n cymryd drosodd gan yr hyn sy'n cael ei wneud gan y weinyddiaeth leol, a fydd, yn naturiol, eisiau arwain ar hyn gan mai eu gwlad hwy ydyw. Bydd eisiau i wledydd eraill fod yn gefn iddi heb gymryd drosodd, a mynd dros eu pennau, mewn modd a allai arwain at ddiffyg cydlynad.

Jenny Randerson: Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru'n ymuno â'r pleidiau eraill wrth ddatgan ein cydymdeimlad dwfn â'r rhai yr effeithiwyd arnynt mor drasig gan y trychineb hwn.

Diolch, Brif Weinidog, am wneud y datganiad hwn. Credaf ei bod yn bwysig ein bod wedi clywed gennych ynghylch materion yn ymwneud â chydlynu'n gyffredinol ac ynghylch cyfraniad Cymru at yr ymdrechion i roi cymorth. Yr oedd yn ddiddorol clywed am waith tîm BIRD a'i ganolfan yng Nghymru.

Mae cyfres barhaus o ddigwyddiadau dychrynlyd yn ymddangos ar ein sgriniau. Ni allaf gofio dim mor ingol â rhai o'r golygfeydd yr ydym wedi eu gweld yn ystod y dyddiau diwethaf. Wrth gwrs, bydd peryglon eraill yn eu hwynebu. Daw'r glaw, a bydd hyn yn peri i glefydau ledi o ganlyniad i brinder dŵr glân a'r diffyg glanweithdra ac yn y blaen.

It is important that we muster our resources in Wales. My constituency has several thousands of residents who are of Pakistani origin or descent. I have been in contact with representatives of the mosques in my constituency. The largest mosque in Wales—the Medina mosque—represents people who are mainly of Pakistani descent. I spoke to one member yesterday and learnt that more than a dozen members of his family had been affected. He believed that they were probably safe because they were not at the epicentre. This brought home to me how many of my constituents were affected. He also spoke of the generous response. On the first morning, £11,000 had been collected towards the relief effort in one mosque alone. However, I stress that this is an issue for us all. We must not be allowed to feel that this can be coped with by the Muslim community in Wales. It is up to us all to give generously, and I am sure that we can rely on traditional Welsh generosity on this occasion, as we have done so many times in the past.

It would be helpful, First Minister, if you could outline how the Government intends to ensure that the guidance on the best way to give help is clear. That may change over time and as events unfold. At the moment, there are many notifications in the media as to how we can help, but the story will die and will fade from our screens, but the problem will continue for months and years. So, it would be helpful to know how your Government will ensure that the message on how we can help most constructively continues to be available to those who want to help.

The First Minister: As with the previous contributions, I am grateful for the tone in which you have spoken. I am sure that you speak not only on behalf of the Pakistani community in the Cardiff Central constituency—which I think is the biggest Pakistani community in Wales—but for other Pakistani communities in constituencies such as mine and that of Lorraine Barrett, and in the two Newport constituencies, in Swansea and elsewhere. Strong solidarity will be shown, and the same will apply to the smaller Indian community in Wales and to traditional Welsh solidarity on their behalf.

Mae'n bwysig inni roi ein hadnoddau yng Nghymru ar waith. Mae gan fy etholaeth i filoedd lawer o drigolion o darddiad neu dras Bacistanaid. Bûm mewn cysylltiad â chynrychiolwyr y mosgiau yn fy etholaeth. Mae'r bobl sydd yn y mosg mwyaf yng Nghymru—mosg Medina—yn bobl sydd o dras Bacistanaid yn bennaf. Siaredais ag un aelod ddoe a dysgais fod hyn wedi effeithio ar fwy na dwsin o aelodau ei deulu. Credai eu bod, mae'n debyg, yn ddiogel gan nad oeddent gerllaw uwchganolbwynt y daeargryn. Sylweddolais wedyn gymaint o'm hetholwyr yr effeithiwyd arnynt. Soniodd hefyd am yr ymateb hael. Ar y bore cyntaf, yr oedd £11,000 wedi ei gasglu tuag at yr ymdrech i roi cymorth mewn un mosg yn unig. Er hynny, pwysleisiaf fod hyn yn fater inni oll. Ni ddylem deimlo bod y gymuned Fwslemaidd yng Nghymru yn gallu ymdopi â'r digwyddiad hwn. Rhaid i bob un ohonom roi'n hael, a theimlaf yn siŵr y gallwn ddibynnu ar haelioni traddodiadol pobl Cymru y tro hwn, fel yr ydym wedi gwneud gynifer o weithiau yn y gorffennol.

Byddai'n ddefnyddiol, Brif Weinidog, pe gallech egluro sut y mae'r Llywodraeth yn bwriadu sicrhau bod yr arweiniad ar y dull gorau o helpu yn glir. Gallai hynny newid gydag amser wrth i'r sefyllfa ddatblygu. Ar hyn o bryd, mae amryw o hysbysiadau yn y cyfryngau ynghylch sut i helpu, ond bydd y stori'n darford ac yn cilio o'n sgriniau, tra bydd y broblem yn parhau am fisoedd a blynnyddoedd lawer. Felly, byddai'n fuddiol cael gwybod sut y bydd eich Llywodraeth yn sicrhau bod y neges ynghylch sut y gallwn helpu yn y modd mwyaf adeiladol yn parhau ar gael i'r rhai sydd yn awyddus i helpu.

Y Prif Weinidog: Fel gyda'r cyfraniadau blaenorol, yr wyf yn ddiolchgar am dôn eich geiriau. Yr wyf yn siŵr eich bod yn siarad nid yn unig ar ran y gymuned Bacistanaid yn etholaeth Canol Caerdydd—sef y gymuned Bacistanaid fwyaf yng Nghymru yr wyf yn meddwl—ond ar ran cymunedau Pacistanaid eraill mewn etholaethau fel fy un i ac un Lorraine Barrett, ac yn y ddwy etholaeth yng Nghasnewydd, ac yn Abertawe a lleoedd eraill. Bydd y rhain yn cydsefyll yn gryf, a bydd yr un peth yn digwydd gyda'r gymuned Indiaidd lai yng Nghymru, a bydd Cymru, yn ôl ei thraddodiad, yn sefyll gyda hwy.

Your last point about whether this will disappear from our television screens is an interesting one. People said of the tsunami that it had a massive impact because it happened on Boxing Day, when people were not at work. Most people probably did not go back to work for seven or eight days after that, and therefore had wall-to-wall news and television coverage for a long time. Therefore, it had a massive impact. This has happened in the middle of a work-related period, but I am not sure whether it is right to say that this will not have the same impact as the tsunami.

You are right that the immediate priority is getting into the basements of collapsed buildings to see if there are people there. Attempts will then be needed to prevent the spread of cholera and other water-borne diseases from the lack of sanitation in the period before reconstruction takes place. Then, after the tent phase, there will be full reconstruction. So, it will be a changing story, but I do not think that it will disappear from our television screens, nor do I think that it should.

On your point about mustering resources, these will differ according to the phase of relief, recovery and reconstruction. The purpose of my meetings with community leaders—which I hope to have very shortly, and I will come back to you on those—is to see how we can be involved. Until I hear from them what they think we ought to be doing, I will not start pontificating on the issue. I will report back to you, after my meetings with community leaders and the interfaith forum, via a written statement. This will be circulated to all Assembly Members, so that everyone is fully on-board with what we propose to do.

John Griffiths: There is a strong feeling in the ethnic minority communities in Wales that when major disasters occur overseas and those communities have on-the-ground knowledge of the country concerned, that on-the-ground knowledge should be used as effectively as possible to shape the relief effort in Wales. In that light, it is very pleasing to note the co-ordinating role of the Muslim Council for Wales with regard

Mae eich pwynt olaf ynghylch a fydd hyn yn diflannu o'n sgriniau teledu yn un diddorol. Dywedodd pobl am y tswami ei fod wedi cael effaith anferth gan iddo ddigwydd drannoeth y Nadolig, a phobl ar eu gwyliau. Mae'n debyg nad aeth y rhan fwyaf o bobl yn ôl i weithio am saith neu wyth diwrnod ar ôl hynny, a'u bod felly wedi clywed newyddion a sylw di-dor ar y teledu am gryn amser wedyn. O'r herwydd, cafodd effaith fawr iawn. Mae hyn wedi digwydd yng nghanol cyfnod o weithio, ond nid wyf yn siŵr a ydyw'n gywir dweud na fydd yn cael yr un effaith â'r tswami.

Yr ydych yn iawn mai'r flaenoriaeth gyntaf yw mynd i mewn i isloriau adeiladau sydd wedi cwmpo i weld a oes pobl yno. Bydd angen ymdrechion wedyn i atal colera a chlefydau eraill a gludir mewn dŵr rhag lledu oherwydd y diffyg glanweithdra yn y cyfnod cyn i'r gwaith ailadeiladu ddechrau. Yna, ar ôl cyfnod y pebyll, bydd yr ailadeiladu llawn yn digwydd. Felly, bydd yn stori a fydd yn newid o hyd, ond nid wyf yn credu y bydd yn diflannu oddi ar ein sgriniau teledu, ac ni chredaf ychwaith y dylai.

O ran eich pwynt ynghylch rhoi adnoddau ar waith, bydd hyn yn amrywio yn ôl y camau sy'n digwydd, sef cymorth, adfer ac ailadeiladu. Pwrpas fy nghyfarfodydd gydag arweinwyr y gymuned—a fydd, gobeithio, yn digwydd yn fuan iawn, a dof yn ôl atoch ar hynny—yw gweld sut y gallwn wneud ein rhan. Hyd nes y clywaf ganddynt ynghylch beth yn eu barn hwy y dylem fod yn ei wneud, ni wnaef ddechrau pregethu am y mater. Adroddaf yn ôl ichi, ar ôl fy nghyfarfodydd gydag arweinwyr y gymuned a'r fforwm aml-ffydd, drwy ddatganiad ysgrifenedig. Bydd hwnnw'n cael ei gylchredeg i bob Aelod o'r Cynulliad, fel bod pawb yn llwyr ymwybodol o'r hyn y bwriadwn ei wneud.

John Griffiths: Mae teimlad cryf yng nghymunedau'r lleiafrifoedd ethnig yng Nghymru, pan fydd trychinebau mawr yn digwydd dramor a bod gan y cymunedau hynny wybodaeth ar lawr gwlad am y wlad dan sylw, y dylid defnyddio'r wybodaeth honno mor effeithiol â phosibl i lywio'r ymdrech i roi cymorth yng Nghymru. Yng ngoleuni hynny, mae'n dda iawn nodi rôl gydlynol Cyngor Mwslemiaid Cymru yng nghyswllt y daeargryn

to the earthquake in Kashmir. When you meet Muslim community representatives, will you stress that the Welsh Assembly Government is fully committed to ensuring that the on-the-ground knowledge that exists in communities such as the Pakistani community in Newport will be used as fully and effectively as possible to make sure that the relief effort in Wales is as effective as possible?

The First Minister: As I have said before, the Pakistani and Indian communities in Wales are very medically orientated. A very high proportion of these communities are qualified medics. We depend on them for our medical services, and perhaps we should remember that when a call comes in for transfer or release of staff to participate in emergency relief, particularly in an area where there is now a shortage, for reasons of death and destruction, of the medical community in Pakistan, or on the other side of the border as well. I would like to come back and give you more updated information on that when I have met community representatives.

3.30 p.m.

Rhodri Glyn Thomas: Yr ydych wedi cyfeirio fwy nag unwaith yn eich ymatebion at ddibyniaeth y gwasanaeth iechyd gwladol yng Nghymru ar feddygon a nyrsys o Bacistan ac India, ac at eich bwriad i drafod â'r gymuned honno ynglŷn â sut y gallwn ymateb. Pan wnewch hynny, a wnewch ddatgan iddynt ein gwerthfawrogiad o'r ffaith bod y meddygon a'r nyrsys hyn yn aml wedi eu hyfforddi ym Mhacistan ac India, a'n bod yn ymwybodol o'r cwestiwn moesol mawr, sef a ddylem fod yn eu tynnu o'u cynefin i wasanaethu yng Nghymru? Efallai fod hwn yn gyfle i ni ddangos ein gwerthfawrogiad o'r modd yr ydym wedi elwa o'r gwasanaeth gwerthfawr y maent yn ei roi i'n gwasanaeth iechyd gwladol.

Y Prif Weinidog: Maent yn disgyn i dri dosbarth. Yn gyntaf, mae'r rhai a gafodd eu geni, eu magu a'u hyfforddi ym Mhacistan neu India ac wedyn a ddewisodd ddod yma i ymestyn eu gyrfa ac yn y blaen, neu oherwydd eu bod yn credu—rhai ohonynt yn gryf iawn—yng ngwerthoedd y

yng Nghashmir. Pan fyddwch yn cyfarfod â chynrychiolwyr y gymuned Fwslemaidd, a wnewch bwysleisio bod Llywodraeth y Cynulliad wedi ymrwymo'n llwyr i sicrhau y defnyddir y wybodaeth ar lawr gwlad sy'n bodoli mewn cymunedau fel y gymuned Bacistanaidd yng Nghasnewydd mor llwyr ac effeithiol â phosibl i wneud yn siŵr bod yr ymdrech i roi cymorth yng Nghymru mor effeithiol ag sy'n bosibl?

Y Prif Weinidog: Fel y dywedais o'r blaen, mae'r cymunedau Pacistanaidd ac Indiaidd yng Nghymru yn tueddu i fod ag elfen feddygol gref. Mae cyfran uchel iawn o'r cymunedau hyn yn feddygon cymwysedig. Yr ydym yn dibynnu arnynt am ein gwasanaethau meddygol, ac efallai y dylem gofio hynny pan ddaw galwad i drosglwyddo neu ryddhau staff i gymryd rhan mewn cymorth brys, yn enwedig mewn ardal lle y mae prinder erbyn hyn, am resymau'n ymwneud â marwolaeth a dinistr, o ran y gymuned feddygol ym Mhacistan, neu ar yr ochr arall i'r ffin hefyd. Hoffwn ddod yn ôl a rhoi gwybodaeth ddiweddarach ichi am hynny pan fyddaf wedi cyfarfod â chynrychiolwyr y gymuned.

Rhodri Glyn Thomas: You have referred more than once in your responses to the dependency of the national health service in Wales on doctors and nurses from Pakistan and India, and to your intention to hold discussions with that community as to how we can respond. In doing so, will you tell them of our appreciation of the fact that these doctors and nurses are often trained in Pakistan and India, and that we are aware of the huge moral question as to whether we should be taking them from their own areas to serve in Wales? This may be an opportunity for us to show our appreciation for the way that we have benefited from the valuable service that they provide to our national health service.

The First Minister: They fall into three categories. First, there are those who were born, raised and trained in Pakistan or India who then chose to come here to develop their careers and so on, or because they believe—some of them very strongly—in the values of the national health service. Secondly, there are

gwasanaeth iechyd gwladol. Yn ail, mae'r rhai a gafodd eu haddysg sylfaenol ym Mhacistan neu India cyn mynd i ysgolion meddygol yn y wlad hon. Yn drydydd, mae'r tuedd hwnnw tuag at feddygaeth yn parhau, ac felly mae meibion a merched meddygon o Bacistan yn dueddol o ddilyn meddygaeth fel gyrfa, felly yr ydym yn cael ail fantais yn yr ail genhedlaeth hefyd. Fodd bynnag, credaf fod pob un ohonynt yn ymwybodol o ryw fath o ddyled tuag at naill ai wlad eu genedigaeth neu eu hachau, felly yr ydym yn ymwybodol o gymaint yw dibyniaeth y GIG arnynt.

O ran a ddylem fod yn eu cymryd yn y lle cyntaf, gwyddoch fod Ynysoedd y Philipinau yn dibynnu ar anfon y gwarged o nyrsys a hyfforddir yno, felly nid oes amheuaeth nad yw hynny'n dda iddynt ac o les i economi Ynysoedd y Philipinau, ac i wasanaethau cyhoeddus y wlad hon. Ni chredaf ei bod yn broblem yn Affrica, er enghraifft, fod eu gwasanaethau cyhoeddus yn cael eu hamddifadu gan y ffaith bod y tâl mor uchel yn yr Unol Daleithiau, Prydain Fawr, Canada, Awstralia, ac yn y blaen, ac felly fod hynny'n niweidio gwasanaethau iechyd De Affrica a'r gwledydd bach sy'n is na'r Sahara. Nid wyf yn siŵr ei fod yr un peth â'r sefyllfa yn Pacistan ac India, ond mae'n rhywbeth i'w ystyried. Efallai y cyfyd y pwynt yn fy nhrafodaethau gydag arweinwyr y gymuned.

Denise Idris Jones: I also associate myself with your comments, First Minister, in this time of crisis for the people of northern India and Pakistan. It is vital that we do all that we can to help the rescue and relief efforts. I feel proud of the Llanfairfechan-based British International Search and Rescue Dogs organisation, from my constituency, who have flown to Muzaffarabad to help in the rescue efforts. I have met the team, and I have seen how hard they train in the Penmaenmawr granite quarry at night. Will you join me in commending the group's sterling work?

The First Minister: You can be justifiably proud of your constituents—they probably do not all live in your constituency, but the organisation is in your constituency—being

those who received their basic education in Pakistan or India and who have then attended medical colleges in this country. Thirdly, that link with medicine continues, so the sons and daughters of doctors from Pakistan tend to follow medicine as a career; therefore we benefit once again in the second generation too. However, I believe that they are all aware of some kind of debt either to the country of their birth or their country of origin, so we are aware of how much the NHS depends on them.

As to whether we should be taking them in the first place, you will know that the Philippines is dependent on sending the surplus of nurses that it trains, so there is no doubt that that benefits them and benefits the Philippine economy, as well as public services in this country. I do not think that it is a problem in Africa, for example, that their public services are being stripped bare by the fact that wage levels are so high in the United States, Great Britain, Canada, Australia, and so on, and that it is therefore harmful to the health services of South Africa and the smaller sub-Saharan nations. I am not sure that it is the same in terms of Pakistan and India, but it is something to consider. That issue may arise when I have my discussions with the community leaders.

Denise Idris Jones: Yr wyf finnau'n cyd-fynd â'ch sylwadau, Brif Weinidog, yn y cyfnod hwn o argyfwng i bobl gogledd India a Phacistan. Mae'n hollbwysig ein bod yn gwneud popeth a allwn i helpu'r ymdrechion i achub a rhoi cymorth. Teimlaf yn falch o dîm Cŵn Chwilio ac Achub Rhyngwladol Prydain, sydd â'i ganolfan yn Llanfairfechan, yn f'etholaeth i, sydd wedi hedfan i Muzaffarabad i helpu gyda'r ymdrechion i achub. Yr wyf wedi cyfarfod â'r tîm, ac wedi gweld mor galed y byddant yn hyfforddi yn chwarel wenithfaen Penmaen-mawr yn ystod y nos. A wnewch chi ymuno â mi i gymeradwyo gwaith clodwiw'r grŵp?

Y Prif Weinidog: Mae gennyh bob cyfiawnhad dros fod yn falch bod eich etholwyr—mae'n debyg nad ydynt i gyd yn byw yn eich etholaeth, ond mae canolfan y tîm

part of the first wave of the British relief effort that has been sent out there. I note what you say about the training in Penmaenmawr quarry. We are talking about human beings, but we are also talking about our four-legged friends, with particular sniffer-dog skills. We must not forget them when we start to think about paying our compliments to the brilliant international quality skills that they have, which is why they are so much in demand when anything of this kind occurs.

Y Llywydd: Diolch yn fawr i'r Prif Weinidog am ei barodrydd i wneud datganiad ar y mater hwn, sy'n effeithio ar Gymru. Ychwanegaf fy nghydymdeimlad llwyrâf â phawb sydd wedi dioddef yn y digwyddiad enbyd hwn.

yn eich etholaeth chi—yn rhan o don gyntaf yr ymdrech Brydeinig i roi cymorth a anfonwyd allan yno. Nodaf yr hyn a ddywedwch am yr hyfforddi yn chwarel Penmaen-mawr. Yr ydym yn sôn am fodau dynol, ond yr ydym yn sôn hefyd am ein cyfeillion pedair coes, gyda sgiliau cŵn synhwyro penodol. Rhaid inni beidio ag anghofio amdanynt hwythau pan ddechreuwn feddwl am dalu gwrogaeth i'r sgiliau disglair o ansawdd rhyngwladol sydd ganddynt, sef y rheswm y mae cymaint o alw amdanynt pan fydd unrhyw beth o'r math hwn yn digwydd.

The Presiding Officer: I thank the First Minister for his willingness to make a statement on this issue, which impacts on Wales. I add my sincere condolences to everyone who has suffered in this dreadful event.

Cynnig Cyfansawdd: Cymeradwyo Gorchmynion Composite Motion: Approval of Orders

Y Llywydd: O dan Reol Sefydlog Rhif 24.25, ni chynhelir dadl ar y cynnig hwn.

The Presiding Officer: Under Standing Order No. 24.25, this motion is not subject to debate.

The Business Minister (Jane Hutt): I propose that

Y Trefnydd (Jane Hutt): Cynigiaf fod

the National Assembly for Wales, acting under Standing Order No. 24.25:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, gan weithredu o dan Reol Sefydlog Rhif 24.25:

1a) considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005 on the draft the Public Services Ombudsman (Wales) Act 2005 (Commencement No.1 and Transitional Provisions and Savings) Order 2005; and

1a) yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005 ar ddrafft o Orchymyn Deddf Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus (Cymru) 2005 (Cychwyn Rhif 1 a Darpariaethau Trosiannol ac Arbedion) 2005;

b) approves that the Public Services Ombudsman (Wales) Act 2005 (Commencement No.1 and Transitional Provisions and Savings) Order 2005 are made in accordance with:

b) yn cymeradwyo bod Gorchymyn Deddf Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus (Cymru) 2005 (Cychwyn Rhif 1 a Darpariaethau Trosiannol ac Arbedion) 2005 yn cael ei wneud yn unol â:

i) the draft Order laid in the Table Office on 20 September 2005;

i) y Gorchymyn drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005;

- ii) *the regulatory appraisal laid in the Table Office on 20 September 2005; and*
- ii) *yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005; a*
- iii) *the memorandum of corrections laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005;*
- iii) *y memorandwm cywiriadau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005;*
- 2a) *considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005 on the draft the Education (Assisted Places) (Incidental Expenses) (Amendment) (Wales) Regulations 2005; and*
- 2a) *yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005 ar ddrafft o Reoliadau Addysg (Lleoedd a Gynorthwyir) (Mân Dreuliau) (Diwygio) (Cymru) 2005; a*
- b) *approves that the Education (Assisted Places) (Incidental Expenses) (Amendment) (Wales) Regulations 2005 are made in accordance with:*
- b) *yn cymeradwyo bod Rheoliadau Addysg (Lleoedd a Gynorthwyir) (Mân Dreuliau) (Diwygio) (Cymru) 2005 yn cael eu gwneud yn unol â:*
- i) *the draft Order laid in the Table Office on 20 September 2005; and*
- i) *y Gorchymyn drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005; a*
- ii) *the regulatory appraisal laid in the Table Office on 20 September 2005;*
- ii) *yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005;*
- 3 a) *considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005 on the draft The Food Labelling (Amendment) (Wales) (No2) Regulations 2005; and*
- 3a) *yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005 ar ddrafft o Reoliadau Labelu Bwyd (Diwygio) (Cymru) (Rhif 2) 2005; a*
- b) *approves that The Food Labelling (Amendment) (Wales) (No2) Regulations 2005 are made in accordance with:*
- b) *yn cymeradwyo bod Rheoliadau Labelu Bwyd (Diwygio) (Cymru) (Rhif 2) 2005 yn cael eu gwneud yn unol â:*
- i) *the draft Order laid in the Table Office on 20 September 2005; and*
- i) *y Gorchymyn drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005; a*
- ii) *the regulatory appraisal laid in the Table Office on 20 September;*
- ii) *yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005;*
- 4 a) *considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005 on the draft the Education (Assisted Places) (Amendment) (Wales) Regulations 2005; and*
- 4a) *yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005 ar ddrafft o Reoliadau Addysg (Lleoedd a Gynorthwyir) (Diwygio) (Cymru) 2005; a*
- b) *approves that the Education (Assisted Places) (Amendment) (Wales) Regulations 2005 are made in accordance with:*
- b) *yn cymeradwyo bod Rheoliadau Addysg (Lleoedd a Gynorthwyir) (Diwygio) (Cymru) 2005 yn cael eu gwneud yn unol â:*
- i) *the draft Order laid in the Table Office on 20 September 2005; and*
- i) *y Gorchymyn drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005; a*

ii) *the regulatory appraisal laid in the Table Office on 20 September 2005.* (NDM2605)   ii) *yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005.* (NDM2605)

*Cynnig (NDM2605): O blaid 48, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2605): For 48, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda
Thomas, Owen John
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

Cymeradwyo Gorchymyn Ffliw Adar a Chlefyd Newcastle (Cynllunio Wrth Gefn) (Cymru) 2005
Approval of the Avian Influenza and Newcastle Disease (Contingency and Planning) (Wales) Order 2005

Y Llywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliannau 1 a 2 i NDM2606 yn enw David Melding.

The Presiding Officer: I have selected amendments 1 and 2 to NDM2606 in the name of David Melding.

The Minister for Environment, Planning and Countryside (Carwyn Jones): I propose that

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad (Carwyn Jones): Cynigiad fod

the National Assembly for Wales considers the principle of the Avian Influenza and Newcastle Disease (Contingency Planning) (Wales) Order a copy of which was laid in Table Office on 5 July 2005. (NDM2606)

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn ystyried egwyddor Gorchymyn Ffliw Adar a Chlefyd Newcastle (Cynllunio Wrth Gefn) (Cymru) 2005, y gosodwyd copi ohono yn y Swyddfa Gyflwyno ar 5 Gorffennaf 2005. (NDM2606)

I propose that

Cynigiad fod

the National Assembly for Wales:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office on 12 July in relation to the draft Avian Influenza and Newcastle Disease (Contingency Planning) (Wales) Order 2005; and

1. yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 12 Gorffennaf mewn perthynas â drafft o Orchymyn Ffliw Adar a Chlefyd Newcastle (Cynllunio Wrth Gefn) (Cymru) 2005;

2. approves that the Avian Influenza and Newcastle Disease (Contingency Planning) (Wales) Order 2005 is made in accordance with:

2. yn cymeradwyo bod Gorchymyn Ffliw Adar a Chlefyd Newcastle (Cynllunio Wrth Gefn) (Cymru) 2005 yn cael ei wneud yn unol â:

i) the draft laid in the Table Office on 5 July 2005;

i) y drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 5 Gorffennaf 2005;

ii) the memorandum of corrections laid in the Table Office on 15 July 2005; and

ii) y memorandwm cywiriadau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 15 Gorffennaf 2005;

iii) the regulatory appraisal laid in the Table Office on 5 July 2005. (NDM2607)

iii) yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 5 Gorffennaf 2005. (NDM2607)

Nick Bourne: I propose the following amendments to NDM2606 in the name of David Melding. Amendment 1: add a new point at the end of the motion:

Nick Bourne: Cynigiad y gwelliannau canlynol i NDM2606 yn enw David Melding. Gwelliant 1: ychwanegu pwynt newydd at ddiwedd y cynnig:

deplores the Government's failure to hold any anti-viral drug stocks in Wales.

yn gresynu wrth fethiant y Llywodraeth i gynnal stoc o gyffuriau gwrth-firól yng Nghymru.

I propose amendment 2. Ychwanegu pwynt

Cynigiad welliant 2. Add a new point at the

newydd ar ddiwedd y cynnig:

calls on the Government to provide appropriate protection, particularly for health workers, to those working in the emergency services and for vulnerable people.

The biosecurity aspects of this will be touched on by Glyn Davies when he speaks, but I would like to—[*Interruption.*]

I will gladly give way to the Minister for Culture, Welsh Language and Sport if he wants to get up to say something.

The Presiding Officer: Order. It might be appropriate for the leader of the Welsh Conservatives to make a speech; I do not believe that anyone is seeking to intervene.

Nick Bourne: I was trying to do that, but I thought that somebody was trying to intervene. While we pray that this dreadful disease does not reach our shores, it is of paramount importance that we take heed of some of the concerns that have been expressed. For example, Margaret Chan, the Assistant Director General of Communicable Diseases for the World Health Organisation, states that an avian flu pandemic is inevitable. The threat posed to public health has also been raised more close at hand by Dr Roland Salmon, the Director of the Communicable Disease Surveillance Centre, who recently said that this is something that needs to be taken very seriously. I have a series of questions, which I hope the Minister will be able to address; they relate to public health, but I hope that someone on the Government side will be able to address them.

My first concern relates to the level of preparedness on the part of the UK Government and the Welsh Assembly Government in terms of the proposed vaccination cover of 25 per cent, which is significantly less than the cover in many European community countries; Italy, for example, has a proposed cover of 50 per cent. The additional concern is that anti-viral drugs will be not held in Wales—they will be held in England, Scotland and

end of the motion:

yn galw ar y Llywodraeth i ddarparu diogelwch priodol, yn arbennig ar gyfer gweithwyr iechyd, i'r rhai sy'n gweithio yn y gwasanaethau brys ac i bobl ddiamddiffyn.

Sonnir am yr agweddau ar hyn sy'n ymwneud â bioddiogelwch gan Glyn Davies pan fydd ef yn siarad, ond hoffwn—[*Torri ar draws.*]

Ildiaf yn llawen i'r Gweinidog dros Ddiwylliant, y Gymraeg a Chwaraeon os oes arno eisiau codi ar ei draed i ddweud rhywbeth.

Y Llywydd: Trefn. Efallai y byddai'n briodol i arweinydd Ceidwadwyr Cymru wneud araith; nid wyf yn credu bod neb yn ceisio ymyrryd.

Nick Bourne: Yr oeddwn yn ceisio gwneud hynny, ond tybiais fod rhywun yn ceisio ymyrryd. Tra gweddiwn na wnaiff y clefyd ofnadwy hwn gyrraedd ein glannau, mae'n hollbwysig inni ystyried rhai o'r pryderon sydd wedi'u mynegi. Er enghraifft, dywed Margaret Chan, Cyfarwyddwr Cyffredinol Cynorthwyol Clefydau Trosglwyddadwy Sefydliad Iechyd y Byd, fod pandemig o fflw adar yn anochel. Mae'r bygythiad i iechyd y cyhoedd wedi'i godi yn nes atom hefyd gan Dr Roland Salmon, Cyfarwyddwr Canolfan Arolygu Clefydau Trosglwyddadwy, a ddywedodd yn ddiweddar fod hyn yn rhywbeth y mae angen ei gymryd yn hollol o ddifrif. Mae gennyf gyfres o gwestiynau, y gobeithiaf y bydd y Gweinidog yn gallu eu hateb; mae a wnelont ag iechyd cyhoeddus, ond gobeithiaf y bydd rhywun ar ochr y Llywodraeth yn gallu eu hateb.

Mae a wnelo fy mhryder cyntaf â lefel parodrwydd Llywodraeth y Deyrnas Unedig a Llywodraeth Cynulliad Cymru o safbwynt y lefel brechu arfaethedig o 25 y cant, sydd yn llai o lawer na'r ddarpariaeth mewn llawer o wledydd y gymuned Ewropeaidd; mae gan yr Eidal, er enghraifft, ddarpariaeth arfaethedig o 50 y cant. Y pryder ychwanegol yw na fydd cyffuriau gwrth-firól yn cael eu cadw yng Nghymru—cânt eu cadw yn Lloegr, yr Alban a Gogledd Iwerddon. Codais y mater hwn gyda'r

Northern Ireland. I raised this matter with the Minister for Health and Social Services as long ago as July, and also more recently, and it appears that that is still the case—there will not be separate stocks of the drug available in Wales. I received a written answer just this week from the Minister for Health and Social Services confirming that there will be no stocks specifically in Wales, although Wales will be able to access stocks from England.

The other concern relates to the problems that will be experienced in the NHS if this becomes a serious pandemic this winter. As I said, let us hope and pray that it does not, but it would be extraordinary if we did not address some of the concerns that exist. If it did become a pandemic, co-ordinated action at a UK, European and international level would be needed. I hope, therefore, that the Minister, in responding, will be able to allay some of the concerns that are being expressed by people in Wales about the lack of preparedness at UK level, and at Welsh level, in tackling what could be a serious problem. I ask that those specific health concerns be addressed, in addition to biosecurity concerns, which, as I said, will be raised by Glyn Davies.

Helen Mary Jones: I will speak directly to the Order that has been tabled. My colleague, Rhodri Glyn Thomas, if he is fortunate enough to catch the Presiding Officer's eye, will have some comments to make on the amendments.

Whereas the Department for Environment, Food and Rural Affairs's plan relating to these matters was laid before the Westminster Parliament on 21 July, the Government is only presenting this Order to the Assembly today, almost four months later, and this only permits the development of the plan; it is not the plan itself. I hope that this does not reflect a lack of urgency by the Government with regard to an important concern. The Minister has been aware for a long time that animal health powers were on their way to us, so I hope that this does not demonstrate a lack of readiness. One of the arguments for us to receive animal health powers was that the Minister would then be able to respond

Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol mor bell yn ôl â mis Gorffennaf, a hefyd yn ddiweddarach, ac mae'n ymddangos mai felly y mae o hyd—ni fydd stociau ar wahân o'r cyffur ar gael yng Nghymru. Cefais ateb ysgrifenedig yr wythnos hon oddi wrth y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn cadarnhau na fydd dim stoc yn benodol yng Nghymru, er y bydd Cymru'n gallu cael stoc o Loegr.

Mae a wnelo'r pryder arall â'r problemau a geir yn y GIG os aiff hyn yn glefyd pandemig difrifol y gaeaf hwn. Fel y dywedais, gadewch inni obeithio a gweddïo na wnaiff, ond byddai'n rhyfedd iawn, iawn pe na roddem sylw i rai o'r pryderon sydd yn bodoli. Pe bai'n mynd yn glefyd pandemig, byddai angen gweithredu ar y cyd ar lefel y DU, Ewrop ac yn rhyngwladol. Gobeithiaf, felly, y bydd y Gweinidog, wrth ateb, yn gallu tawelu rhai o'r pryderon a fynegir gan bobl Cymru ynghylch y diffyg parodrwydd ar lefel y DU, ac ar lefel Cymru, i fynd i'r afael â phroblem a allai fod yn un ddifrifol iawn. Gofynnaf ichi roi sylw i'r pryderon penodol hynny o ran iechyd, yn ogystal â'r pryderon ynghylch bioddigolwch, a godir, fel y dywedais, gan Glyn Davies.

Helen Mary Jones: Siaradaf yn uniongyrchol am y Gorchymyn sydd wedi'i gyflwyno. Bydd gan fy nghyd-Aelod, Rhodri Glyn Thomas, os bydd yn ddigon ffodus i ddal llygad y Llywydd, rai sylwadau i'w gwneud am y gwelliannau.

Er i gynllun Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig ar gyfer y materion hyn gael ei osod gerbron Senedd San Steffan ar 21 Gorffennaf, nid yw'r Llywodraeth wedi cyflwyno'r Gorchymyn hwn i'r Cynulliad tan heddiw, bedwar mis bron yn ddiweddarach, a dim ond caniatáu datblygu'r cynllun a wna hyn; nid y cynllun ei hun ydyw. Gobeithiaf nad yw hyn yn adlewyrchu diffyg brys gan y Llywodraeth ynglŷn â thestun pryder mawr. Mae'r Gweinidog yn ymwybodol ers tro byd fod pwerau ynghylch iechyd anifeiliaid ar eu ffordd i ni, felly gobeithiaf nad yw hyn yn dangos diffyg parodrwydd. Un o'r dadleuon dros inni gael pwerau ynghylch iechyd anifeiliaid oedd y gallai'r Gweinidog wedyn ymateb yn gyflymach ac yn fwy uniongyrchol

more quickly and directly to situations or threats that might arise. I am somewhat concerned that this appears to be a situation where Wales has fallen behind DEFRA, which is disappointing.

3.40 p.m.

I have some further points to raise, which I hope that the Minister can answer directly. Can he clarify what the current control measures are for poultry and wild birds in Wales that are suspected of being infected by, or exposed to, avian flu? What is the current situation? The migration season is under way, and we do not know yet what the risk is. I stress that we do not want to be seen as part of any scaremongering about the risk from wild birds, but there is a concern that there is a possibility of the introduction of avian flu through migration this autumn. Is there a contingency plan that will operate while the new plan is being developed?

It is important that contingency planning takes into account the particular situation in Wales—which, of course, is the point of devolving these powers—and particularly the fact that there are possible sources of outbreaks and infection in Wales that may differ from those in the rest of the UK. I trust that these will be fully taken into account as the plan is developed.

Given the cross-border nature of any potential avian flu problem, I seek the Minister's assurance that his officials are working effectively with the other administrations in the UK, the European Union and beyond. Has the Minister or his officials been able to have any input, presumably through DEFRA, into the international discussions that are aiming to develop agreements as to how to meet the potential threat?

Following the foot and mouth disease experience, I ask for an assurance that the plan would set out clear lines of responsibility and that action taken will be proportionate to any risk. There is a concern, of which the Minister will be aware, that any cull of wild birds should be undertaken only if absolutely necessary and

i sefyllfaoedd neu fygythiadau a allai godi. Yr wyf braidd yn bryderus ei bod yn ymddangos bod hon yn sefyllfa lle y mae Cymru ar ei hôl hi o gymharu â DEFRA, sydd yn peri siom.

Mae gennyf rai pwyntiau eraill i'w codi, a gobeithio y gall y Gweinidog ateb yn uniongyrchol. A all egluro beth yw'r mesurau rheoli cyfredol ar gyfer da pluog ac adar gwyllt yng Nghymru yr amheuir bod fflw adar arnynt neu eu bod wedi dod i gysylltiad ag ef? Beth yw'r sefyllfa ar hyn o bryd? Mae'r tymor mudo wedi dechrau, ac ni wyddom eto beth yw'r perygl. Pwysleisiaf nad oes arnom eisiau cael ein gweld yn codi bwganod o gwbl ynglŷn â'r perygl oddi wrth adar gwyllt, ond mae pryder ei bod yn bosibl i fflw adar ddod yma yn sgîl adar sy'n mudo yr hydref hwn. A oes cynllun wrth gefn a fydd mewn grym tra bo'r cynllun newydd yn cael ei ddatblygu?

Mae'n bwysig i gynlluniau wrth gefn gymryd y sefyllfa benodol yng Nghymru i ystyriaeth—hynny, wrth gwrs, yw diben datganoli'r pwerau hyn—ac yn enwedig y ffaith bod ffynonellau posibl o ran achosion a haint yng Nghymru a all fod yn wahanol i'r rhai yng ngweddill y DU. Hyderaf y caiff y rhain eu hystyried yn llawn wrth i'r cynllun gael ei ddatblygu.

O ystyried natur drawsffiniol unrhyw broblem bosibl gyda fflw adar, yr wyf yn gofyn am sicrwydd gan y Gweinidog fod ei swyddogion yn gweithio'n effeithiol gyda'r gweinyddiaethau eraill yn y DU, yr Undeb Ewropeaidd ac mewn lleoedd eraill. A yw'r Gweinidog neu ei swyddogion wedi llwyddo i gael unrhyw fewnbwn, drwy DEFRA mae'n debyg, i'r trafodaethau rhyngwladol sydd yn ceisio datblygu cytundebau ynglŷn â sut i ddelio â'r bygythiad posibl?

Yn sgîl y profiad gyda chlwy'r traed a'r genau, yr wyf yn gofyn am sicrwydd y byddai'r cynllun yn amlinellu llinellau cyfrifoldeb clir ac y bydd y modd y gweithredir yn gymesur ag unrhyw berygl. Y mae pryder, y gŵyr y Gweinidog amdano, na ddylid mynd ati i ddifa adar gwyllt oni bai fod hynny'n gyfan gwbl angenrheidiol a bod bygythiad gwirioneddol a

where a real and serious threat has been demonstrated.

What is the timetable for the development and introduction of the Wales-specific plan, and how will that plan be reviewed and updated? I hope that the Minister will be able to respond positively to the points that I have made, either today or in an update to the committee. Plaid Cymru—The Party of Wales will support this Order.

Jenny Randerson: The Welsh Liberal Democrats will support this Order. However, I take issue with the length of time that it has taken for it to reach the Chamber. I have been voicing my concern about the issue for some months. We have had powers over animal health since January. We are well aware that things are moving ahead in England. Indeed, this Order was notified to the committee last October; it has taken 11 months for it to reach the Chamber. As I understand it, we are now going to start to think about a contingency plan. I would welcome the Minister's comments on what work has taken place in preparation. I hope that I am wrong, and that we are well down the line towards this. However, I fear that, as in many other cases, we have waited for England to get its act together and we have trotted along behind.

I would welcome the Minister's detailed comments on how long it is going to take to get the plan. When can we expect it to be ready? Time is not on our side. The regulatory appraisal refers to outbreaks of avian flu being transmitted to humans in the USA, Canada, Japan, South Korea, Malaysia, South Africa and Thailand. In the news, in the past week or so, we have heard about cases of avian flu in bird populations—not necessarily transmitted to humans—in Poland and Turkey. In today's news, there was a story about instructions being given to birdwatchers, wildfowlers and so on to check up on unexpected levels of disease and death among bird populations, and particularly among migrating duck species. We need to be worried about this today, and therefore, a delay of a week or two could be a key point for us in Wales. Having said that, we will

difficult wedi cael ei brofi.

Beth yw'r amserlen ar gyfer datblygu a chyflwyno'r cynllun penodol i Gymru, a sut y caiff y cynllun hwnnw ei adolygu a'i ddiweddarau? Gobeithiaf y bydd y Gweinidog yn gallu ymateb yn gadarnhaol i'r pwyntiau a wneuthum, naill ai heddiw neu wrth roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r pwyllgor. Bydd Plaid Cymru—The Party of Wales yn cefnogi'r Gorchymyn hwn.

Jenny Randerson: Bydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru'n cefnogi'r Gorchymyn hwn. Fodd bynnag, hoffwn gwyno am yr amser a gymerodd iddo gyrraedd y Siambr. Yr wyf wedi bod yn lleisio fy mhryder am y mater ers rhai misoedd. Mae gennym bwerau dros iechyd anifeiliaid ers mis Ionawr. Yr ydym yn ymwybodol iawn bod pethau'n symud yn eu blaenau yn Lloegr. Yn wir, cafodd y Pwyllgor wybod am y Gorchymyn hwn fis Hydref diwethaf; mae wedi cymryd 11 mis iddo gyrraedd y Siambr. Yn ôl a ddeallaf, yr ydym yn awr yn mynd i ddechrau meddwl am gynllun wrth gefn. Byddwn yn croesawu sylwadau'r Gweinidog ar y gwaith a wnaethpwyd i baratoi at hynny. Yr wyf yn gobeithio fy mod yn anghywir, a'n bod wedi cymryd camau breision tuag at hyn. Fodd bynnag, mae arnaf ofn ein bod, fel mewn sawl achos arall, wedi aros i Loegr gael trefn ar ei phethau a ninnau wedi canlyn ar ei hôl hi.

Byddwn yn croesawu sylwadau manwl y Gweinidog ynghylch faint o amser y mae'n mynd i'w gymryd i gael y cynllun. Pa bryd y gallwn ddisgwyl iddo fod yn barod? Nid yw amser o'n plaid. Cyfeiria'r arfarniad rheoliadol at achosion o ffliw adar yn cael eu trosglwyddo i fodau dynol yn Unol Daleithiau America, Canada, Japan, De Corea, Maleisia, De Affrica a Gwlad Thai. Yn y newyddion, yn ystod y diwrnodau diwethaf, yr ydym wedi clywed am achosion o ffliw adar mewn adar—heb fod wedi'i drosglwyddo i fodau dynol o reidrwydd—yng Ngwlad Pŵyl a Thwrci. Yn y newyddion heddiw, yr oedd stori am wylwyr adar, saethwyr adar ac yn y blaen yn cael cyfarwyddyd i edrych am lefelau annisgwyl o glefyd a marwolaeth ymysg adar, ac yn enwedig ymhlith rhywogaethau o hwyaid mudol. Mae angen inni boeni am hyn heddiw, ac felly, gallai wythnos neu ddwy o oedi fod yn allweddol i ni yng Nghymru. Wedi dweud

support the Order.

Glyn Davies: The effect of the Order before us today will be to add avian flu and Newcastle disease to the list of notifiable diseases under section 14A of the Animal Health Act 1981. We support the Order, but this debate gives us an opportunity to highlight the enormity of the threat that the current outbreak of the avian flu virus H5N1 represents. I have been raising concerns about the threat from virus H5N1 for several months but, over recent days, comments made by experts in the field have provided a startling wake-up call for us all. For example, the Chief Medical Officer for England, Liam Donaldson, has said that an outbreak of avian flu in Britain is 'inevitable'.

It may seem that virus H5N1 is a low risk and a long way away; I have even heard what seems to me to be the totally bizarre suggestion that we are being alarmist, but it is always easy to underrate silent killers. The virus began in China in 1997 and has spread to various countries in Asia and eastern Europe. It has reached migrating birds in Siberia, which will be migrating to and over Britain—including Wales—in their millions over the next few weeks. I was pleased, as was Jenny Randerson, to hear a report this morning that there will be testing of widgeon and teal that have been found dead at the Llanelli wetlands centre. At least this is being taken seriously there.

We know that virus H5N1 has spread from birds to humans, and has killed around 60 people, but it has not yet spread from human to human. However, experts are telling us that there is a real possibility of this virus combining with a more usual human influenza virus. If this were to happen, David Nabarro, the United Nation's co-ordinator of international responses, has predicted that up to 150 million could die. A UK contingency plan, which was prepared only six months ago, estimated that 50,000 people in Britain might die. Since then, the civil contingencies group in the Cabinet Office has raised that figure to 600,000.

hynny, cefnogwn y Gorchymyn.

Glyn Davies: Effaith y Gorchymyn ger ein bron fydd ychwanegu fflw adar a chlefyd Newcastle at y rhestr o glefydau hysbysadwy o dan adran 14A o Ddeddf Iechyd Anifeiliaid 1981. Yr ydym yn cefnogi'r Gorchymyn, ond mae'r ddadl hon yn rhoi cyfle inni dynnu sylw at anferthedd y bygythiad oherwydd yr achos presennol o firws fflw adar H5N1. Yr wyf wedi bod yn codi pryderon am fygythiad y firws H5N1 ers sawl mis ond, dros y dyddiau diwethaf, mae sylwadau a wnaethpwyd gan arbenigwyr yn y maes wedi rhoi hergwd frawychus i bawb ohonom. Er enghraifft, mae Prif Swyddog Meddygol Lloegr, Liam Donaldson, wedi dweud bod achos o fflw adar ym Mhrydain yn 'anochel'.

Efallai ei bod yn ymddangos bod firws H5N1 yn risg isel ac yn bell i ffwrdd; yr wyf hyd yn oed wedi clywed yr hyn sy'n ymddangos i mi'n awgrym cwbl ryfeddol sef ein bod yn codi bwganod, ond mae bob amser yn hawdd peidio â sylweddoli grym lladdwyr cudd. Dechreuodd y firws yn Tsieina yn 1997 ac mae wedi lledaenu i amryw o wledydd yn Asia a dwyrain Ewrop. Mae wedi cyrraedd adar ymfudol yn Siberia, a fydd yn ymfudo i Brydain a throsti—gan gynnwys Cymru—yn eu miliynau dros yr wythnosau nesaf. Yr oeddwn yn falch, yr un fath â Jenny Randerson, o glywed adroddiad y bore yma y bydd profion yn cael eu cynnal ar chwiwellau a chorhwyaid a ganfuwyd yn farw yng nghanolfan gwlyptiroedd Llanelli. O leiaf mae hyn yn cael ei gymryd o ddifrif yno.

Gwyddom fod firws H5N1 wedi lledaenu o adar i bobl, a'i fod wedi lladd tua 60 o bobl, ond nid yw eto wedi lledaenu rhwng bodau dynol. Fodd bynnag, mae'r arbenigwyr yn dweud wrthym fod posibilrwydd gwirioneddol y gallai'r firws hwn gyfuno â firws fflw dynol mwy arferol. Pe bai hyn yn digwydd, mae David Nabarro, cyd-drefnydd ymatebion rhyngwladol y Cenhedloedd Unedig, wedi darogan y gallai hyd at 150 miliwn farw. Yn ôl amcangyfrif cynllun wrth gefn ar gyfer y DU, a baratowyd mor ddiweddar â chwe mis yn ôl, gallai 50,000 o bobl farw ym Mhrydain. Ers hynny, mae'r grŵp hapddigwyddiadau sifil yn Swyddfa'r Cabinet wedi cynyddu'r ffigwr hwnnw i 600,000.

There is not a great deal that the Assembly Government can do about the progress of the virus, but we have to be satisfied that it is doing everything possible to prepare for a pandemic. Experts tell us that it may be possible to control an outbreak, but this depends on the highest possible level of surveillance, and a thoroughly worked-through contingency plan. That is not what we are led to believe is happening.

I read this week that Dr Roland Salmon, from the Wales communicable diseases surveillance centre—and Nick Bourne also pointed this out to us—believes that Wales is not prepared to deal with pandemic flu. Even worse, I read this week that global preparations against the pandemic are being compromised by British delays in funding critical vaccine research. This research is vital; we know at present that far too large a dose of vaccine is needed to counteract the virus. There will not be enough vaccine. There is so much work to do.

I accept that none of us knows the exact status of these various claims, and my aim today is not to criticise the Assembly Government. I expect the Minister and the Assembly Government to do everything possible to maximise pandemic preparedness. In 1918, the so-called ‘Spanish flu’—a virus believed to have mutated from an avian influenza virus—killed up to 40 million people, more than were killed in the first world war. That is the scale of the tragedy that could be creeping over the horizon.

I can think of nothing that should have a higher priority in the Assembly Government’s programme. I have been disappointed that the Minister has not kept us up to date on the progress of this virus; it gives the impression that the Government is not taking the matter seriously. The reality is that a devastating virus is moving inexorably towards our shores. We demand that the Government makes certain that we, in Wales, are as ready as we can be to confront it.

Rhodri Glyn Thomas: Mae nifer ohonom wedi bod yn ceisio canfod beth yn union y

Nid oes llawer y gall Llywodraeth y Cynulliad ei wneud am hynt y firws, ond rhaid inni fod yn sicr ein bod yn gwneud popeth posibl i baratoi ar gyfer pandemig. Dywed yr arbenigwyr wrthym y gall fod yn bosibl rheoli achos, ond mae hyn yn dibynnu ar y lefel uchaf posibl o arolygu, a chynllun wrth gefn sydd wedi cael ei lunio yn hynod o drylwyr. Nid yw hynny’n digwydd, yn ôl yr hyn yr arweinir ni i’w gredu.

Darllenais yr wythnos hon fod Dr Roland Salmon, o ganolfan arolygu clefydau trosglwyddadwy Cymru—a thynnodd Nick Bourne hefyd ein sylw at hyn—yn credu nad yw Cymru’n barod i ddelio â fflw pandemig. Yn waeth fyth, darllenais yr wythnos hon fod paratodau byd-eang yn erbyn y pandemig yn cael eu peryglu gan oedi ym Mhrydain wrth gyllido ymchwil hollbwysig i frechlynnau. Mae’r ymchwil yn dyngedfennol; gwyddom ar hyn o bryd fod angen dos rhy fawr o lawer o frechlyn i wrthweithio’r firws. Ni fydd digon o’r brechlyn. Mae cymaint o waith i’w wneud.

Yr wyf yn derbyn nad oes neb ohonom yn gwybod union statws y gwahanol honiadau hyn, ac nid beirniadu Llywodraeth y Cynulliad yw fy nod heddiw. Yr wyf yn disgwyl i’r Gweinidog a Llywodraeth y Cynulliad wneud popeth posibl i sicrhau ein bod mor barod â phosibl ar gyfer pandemig. Yn 1918, lladdodd y ‘fflw Sbaenaidd’ fel y’i gelwid—firws y credir ei fod wedi mwttadu o firws fflw adar—hyd at 40 miliwn o bobl, mwy nag a laddwyd yn y rhyfel byd cyntaf. Dyna raddfa’r drasiedi a allai fod yn nesáu dros y gorwel.

Ni allaf feddwl am ddim a ddylai gael blaenoriaeth uwch yn rhaglen Llywodraeth y Cynulliad. Yr wyf wedi fy siomi nad yw’r Gweinidog wedi bod yn rhoi’r wybodaeth ddiweddaraf inni am hynt y firws; mae’n rhoi’r argraff nad yw’r Llywodraeth yn cymryd y mater o ddifrif. Y realiti yw bod firws dinistriol yn symud yn ddiwrthdro tuag at ein glannau. Yr ydym yn mynnu bod y Llywodraeth yn gwneud yn sicr ein bod ni, yng Nghymru, mor barod ag y gallwn fod i’w wynebu.

Rhodri Glyn Thomas: A number of us have been trying to discover exactly what the

mae Llywodraeth Cymru wedi ei wneud er mwyn sicrhau y byddai pobl Cymru yn cael eu hamddiffyn pe bai'r pandemig hwn yn dod i fodolaeth. Wrth reswm, dymunwn a gobeithiwn oll y bydd modd ei osgoi, ond mae'n rhaid bod yn barod i amddiffyn pobl Cymru oddi wrth y math hwn o fygythiad. Fel y dywedwyd, mae'n fygythiad real ac mae arbenigwyr yn dweud wrthym pe baem yn ceisio gweithredu ar hyn o bryd, ni fyddai modd amddiffyn pobl Cymru rhag y pandemig hwn. Dyna oedd geiriau Dr Roland Salmon. Dywedodd yn hollol glir pe baem yn gofyn iddo a fyddem ar hyn o bryd yn gallu amddiffyn pobl Cymru mai'r ateb fyddai 'na'.

3.50 p.m.

Rhaid gofyn cwestiynau ynglŷn â blaenoriaethau ar adeg fel hon. Rhaid meddwl am Lywodraeth y Deyrnas Unedig sy'n gallu rhuthro i ryfel anghyfreithlon ac anfoesol mewn ymateb i fygythiad nad oedd yn bodoli o ran poblogaeth Prydain, ond eto nid yw'r un Llywodraeth yn gallu amddiffyn pobl y Deyrnas Unedig rhag hwn. Ni all Llywodraeth Cymru ychwaith amddiffyn pobl Cymru rhag y pandemig hwn. Beth yn union yw blaenoriaethau'r Llywodraethau hyn?

Mae'n fater o adnoddau ariannol i raddau. Derbyniaf nad yw hwn o fewn maes arbenigol y Gweinidog, ond efallai y gall ddweud wrthym pam mae llinell y gyllideb ar gyfer iechyd cyhoeddus yn y gyllideb ddrafft wedi gostwng o £421,000, ar adeg pan fo angen i ni fuddsoddi llawer mwy er mwyn wynebu'r math hwn o fygythiad.

I accept, Minister, that many of the questions raised about the need to be prepared, medically, to respond if there were a pandemic are outside your area of expertise. However, as a Government, you tell us continually about joined-up thinking, and I am not sure whether joined-up thinking extends to telepathy between you and the Minister for Health and Social Services. If you do not know the answer to these questions, Minister, does it not beg the question whether the Cabinet is responding seriously, on an all-Cabinet basis, to this threat? Even if it is not within your own

Government of Wales has done to ensure that the people of Wales would be protected if this pandemic were to materialise. Of course, we all wish and hope that there will be a way to avoid it, but we must be ready to protect the people of Wales from this kind of threat. As has been said, it is a real threat and experts tell us that, if we tried to act now, there would be no way of protecting the people of Wales from this pandemic. Those were the words of Dr Roland Salmon. He said clearly that, if we were to ask him whether we could protect the people of Wales at this point in time, the answer would be 'no'.

Questions must be asked about priorities at a time like this. We must think of a United Kingdom Government that can rush into an illegal and immoral war in response to a threat that did not exist to the population of Britain, yet the same Government cannot protect the people of the United Kingdom from this. The Government of Wales cannot protect the people of Wales from this pandemic either. What exactly are the priorities of these Governments?

It is a matter of financial resources, to an extent. I accept that this does not fall within the Minister's area of expertise, but perhaps he can tell us why the budget line for public health in the draft budget has been cut by £421,000 at a time when we need to be investing much more in order to face this kind of threat.

Yr wyf yn derbyn, Weinidog, fod llawer o'r cwestiynau sydd wedi cael eu codi am yr angen i fod yn barod, yn feddygol, i ymateb pe bai pandemig, y tu allan i'ch maes arbenigol. Fodd bynnag, fel Llywodraeth, yr ydych yn sôn wrthym yn barhaus am feddwl mewn modd cydgysylltiedig, ac nid wyf yn siŵr a yw meddwl yn gydgysylltiedig yn cynnwys telepathi rhyngoch chi a'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol. Os nad ydych yn gwybod yr ateb i'r cwestiynau hyn, Weinidog, onid yw'n codi'r cwestiwn a yw'r Cabinet yn ymateb o ddifrif, ar sail y Cabinet cyfan, i'r bygythiad hwn? Hyd yn oed os nad

area of responsibility, surely you should know the answers to these questions.

Although we accept that the amendments tabled by the Conservative group do not specifically refer to the regulations that we are considering this afternoon, they raise relevant questions. Minister, I say to you again that surely you should know the answers to these questions, because you should be working with the Minister for Health and Social Services to ensure that the public in Wales are protected. You may smile, Minister, but I do not think that you should treat this matter in a light-hearted fashion, and I do not think that the public will do so if they realised that you were not discussing the issue with the Minister for Health and Social Services. Let us put the question to you. Minister, are you confident that the resources are there to protect the health of the people of Wales?

Mick Bates: I would strongly wish to be associated with the comments made by the previous speaker, simply because our experience has shown, with the development of BSE and foot-and-mouth disease, that preparation is the key to reducing the destructive impact of the disease in terms of both animal husbandry and the human cost. I wish to draw your attention to the human cost regarding this matter. When foot-and-mouth disease broke out, little consideration was given to the mental health of the many people who saw the adverse effects of the spread of the disease.

I hope that you realise that avian flu is an extremely virulent strain of influenza and, when humans start to suffer from it, it will have a deeply depressing impact on the population. Will you undertake to contact the Institute of Rural Health to ensure that sufficient support measures are in place to deal with the impact of any pandemic? At the beginning of previous outbreaks, of both BSE and foot-and-mouth disease, this was not done, and many people suffered quite unnecessarily from stress and anxiety, because there were no support mechanisms in place. In your response, Minister, I hope that you will remove our anxieties by

yw o fewn maes eich cyfrifoldeb, oni ddylech wybod yr atebion i'r cwestiynau hyn.

Er ein bod yn derbyn nad yw'r gwelliannau a gyflwynwyd gan y grŵp Ceidwadol yn cyfeirio'n benodol at y rheoliadau yr ydym yn eu hystyried y prynhawn yma, maent yn codi cwestiynau perthnasol. Weinidog, dywedaf wrthyh eto, oni ddylech mewn difrif wybod yr atebion i'r cwestiynau hyn, oherwydd dylech fod yn gweithio gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol i sicrhau bod y cyhoedd yng Nghymru yn cael ei amddiffyn. Efallai eich bod yn gwenu, Weinidog, ond ni chredaf y dylech drin y mater hwn yn ysgafn, ac ni chredaf y bydd y cyhoedd yn gwneud hynny pe baent yn sylweddoli nad oeddech yn trafod y mater gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol. Gadewch inni ofyn y cwestiwn. Weinidog, a ydych yn hyderus bod yr adnoddau yno i amddiffyn iechyd pobl Cymru?

Mick Bates: Byddwn yn dymuno'n fawr cael fy nghysylltu â'r sylwadau a wnaethpwyd gan y siaradwr blaenorol, yn syml am fod ein profiad wedi dangos, gyda datblygiad BSE a chlwy'r traed a'r genau, fod paratoi yn allweddol er mwyn lleihau effaith ddifaol y clefyd o ran hwsmonaeth dros anifeiliaid a'r gost i bobl. Hoffwn dynnu eich sylw at y gost i bobl mewn perthynas â'r mater hwn. Pan ymddangosodd clwy'r traed a'r genau, ychydig o ystyriaeth a roddwyd i iechyd meddwl y llu o bobl a welodd yr effeithiau andwyol wrth i'r clefyd ymledu.

Gobeithiaf eich bod yn sylweddoli bod fflw adar yn straen hynod ffyrnig o'r fflw a, phan fydd pobl yn dechrau dioddef ganddo, bydd yn cael effaith dorcalonnus ar y boblogaeth. A wnewch addo cysylltu â'r Sefydliad Iechyd Gwledig i sicrhau bod digon o fesurau cymorth wedi cael eu sefydlu i ddelio ag effaith unrhyw bandemig? Ar ddechrau'r achosion blaenorol, o ran BSE a chlwy'r traed a'r genau, ni wnaethpwyd hynny, a dioddefodd llawer o bobl straen a phryder yn gwbl ddianghenraid, gan nad oedd mecanweithiau cymorth wedi cael eu sefydlu. Yn eich ymateb, Weinidog, yr wyf yn gobeithio y byddwch yn dileu ein pryderon drwy roi sicrwydd y caiff

ensuring that that is undertaken, and I hope that the discussion that you are having now with Brian Gibbons is in preparation to make this a thorough contingency plan in which we can all be confident.

Ieuan Wyn Jones: Yr wyf yn falch o gael cyfrannu at y drafodaeth hon oherwydd dyma'r hyn y byddwn wedi gobeithio y byddai'r Cynulliad, fel corff, yn ei wneud, sef trafod materion o bwys mawr i'n hetholwyr—er i'r cynnig ei hun ymddangos ar yr agenda fel rhywbeth a ddylai fynd drwodd yn eithaf sydyn. Ni chredaf y byddai'n hetholwyr yn diolch i ni'r Aelodau oni bai ein bod wedi gofyn nifer o gwestiynau a fyddai'n caniatáu i'r Llywodraeth ymateb iddynt yn ddigonol ar fater a allai fod yn ddifrifol pe bai pandemig o'r fflw hwn yn taro Cymru a gweddill gwledydd Prydain, yn ogystal â gorllewin Ewrop. Mae perygl yng nghyd-destun y drafodaeth hon, gan fod y risg yn gymharol isel, y gellid dadlau mai mater i rywun yn rhywle arall yw llunio rhaglenni a pharatoadau i amddiffyn pobl rhag rhyw ddigwyddiad posibl. Credaf ei fod yn iawn bod rhywfaint o'r drafodaeth wedi bod am iechyd anifeiliaid yn ogystal ag iechyd pobl, ond yr hyn sy'n fy mhoeni ychydig yw na chlywais hyd yma gan y Llywodraeth ei bod yn bwriadu cynnal gwaith ymchwil i'r posibiliad o amddiffyn ein cymunedau.

Mae pobl yng Nghymru ag arbenigedd mawr yn y maes hwn a all astudio yn ddwys yr hyn a all ddigwydd pe bai pandemig ond, hyd y gwn i, nid yw'r Llywodraeth wedi gwneud unrhyw beth i sicrhau bod y gwaith ymchwil pwysig hwnnw yn cael ei wneud. Gŵyr y ddau Weinidog fod arbenigedd yn ein prifysgolion nad yw'n cael ei ddefnyddio i sicrhau bod y gwaith ymchwil hwnnw yn cael ei wneud. Felly, pan fydd y Gweinidog yn ymateb i'r ddadl, a wnaiff roi sicrwydd y caiff gwaith ymchwil ei wneud, ac y bydd yr arbenigedd hwnnw yn cael ystyriaeth ofalus? Mae gan Gymru fel gwlad a'n gwasanaeth iechyd gyfraniad pellach i'w wneud sy'n mynd ymhellach na'n ffiniau ni ein hunain. Fel y dywedodd y Prif Weinidog yn berffaith gywir yn ei ateb i gwestiynau ar y daeargryn, nid yw daeargryn yn adnabod ffiniau gwlad, ac nid yw pandemig ychwaith. Felly, mae'n iawn

hynny ei wneud, a gobeithiaf fod y drafodaeth yr ydych yn ei chael gyda Brian Gibbons ar hyn o bryd yn baratoad tuag at wneud hwn yn gynllun wrth gefn trylwyr, y gallwn i gyd fod â hyder ynddo.

Ieuan Wyn Jones: I am pleased to be able to contribute to this debate, because this is what I would have hoped that the Assembly, as a body, would do, namely to discuss issues of great importance to our constituents—although the motion itself appears on the agenda as though it should go through without any problem. I do not believe that the electorate would thank us, as Members, unless we had asked several questions that would allow the Government to respond to them satisfactorily on a matter that could become critical if a pandemic of this flu were to strike Wales and the other countries of Britain, as well as western Europe. There is a danger in this context, given the relatively low risk, that it could be argued that the implementation of programmes and preparations to protect people from some potential event is a matter for someone somewhere else. I believe it is only right that some of the discussion has focused on animal health as well as human health, but I am somewhat troubled by the fact that I have not yet heard of any intention from the Government to conduct any research into the possibility of defending our communities.

We have people in Wales who are great experts in this field and who could give careful consideration to potential scenarios involving a pandemic but, as far I know, the Government has not taken any steps to ensure that such important research is carried out. The two Ministers know that the expertise found in our universities is not being used to ensure that such research work is undertaken. Therefore, when the Minister responds to the debate, will he give an assurance that research will be carried out, and that that expertise will be given careful consideration? Wales as a country and our health service have a contribution to make that goes beyond our own borders. As the First Minister said perfectly correctly earlier, in his response to questions on the earthquake, an earthquake does not respect national borders, and nor does a pandemic. Therefore, it is right that we question the Government in this manner to

inni holi'r Llywodraeth yn y modd hwn fel y cawn wybod, pan geir digwyddiadau felly, y caiff pobl Cymru eu hamddiffyn cyhyd ag y bo hynny'n bosibl, a bod gennym hawl felly i ofyn i'r Llywodraeth am atebion i'r cwestiynau hollbwysig hyn.

The Minister for Environment, Planning and Countryside (Carwyn Jones): I remind Members of what the Order actually says. It looks at section 14A of the Animal Health Act 1981 and seeks to enable the National Assembly to produce a contingency plan to do with an animal disease. It is, therefore, of no relevance at all to human health. While the question of human health is undoubtedly important, and, quite rightly, questions are bound to be asked along the way as to what might be in place to deal with the potential of a possible pandemic flu, the principle of the Order is on animal health. However, much of the discussion has centred on human health and, although I cannot see how any of that can possibly be relevant, I will deal with the relevant and the, in my view, irrelevant questions that have been asked.

4.00 p.m.

The Conservatives' amendment 1 contradicts itself. I have heard many speakers say that it is potentially a pandemic with a human element, and that avian flu recognises no boundaries. What difference does it make where the vaccine is held as long as it is available? That surely is the point. Secondly, the need to protect health workers is blindingly obvious. Of course it needs to be done, but it did not take a great deal of brainpower to work out that amendment.

Helen Mary Jones asked serious questions which deserve answers. There is a contingency plan in place. It was put in place by DEFRA in 2003 and covers England and Wales, and was set up before the Assembly had animal health powers. That contingency plan remains in place.

Nick Bourne: I rise to question the Minister

ensure that, when such events occur, we will know that the people of Wales are protected as much as possible, and so we have the right to ask the Government for answers to these all-important questions.

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad (Carwyn Jones): Atgoffaf yr Aelodau o'r hyn y mae'r Gorchymyn yn ei ddweud mewn gwirionedd. Mae'n edrych ar adran 14A o Ddeddf Iechyd Anifeiliaid 1981 a'i nod yw galluogi'r Cynulliad Cenedlaethol i gynhyrchu cynllun wrth gefn i ymdrin â chlefydau anifeiliaid. Nid oes a wnelo o gwbl, felly, ag iechyd pobl. Er bod cwestiwn iechyd pobl yn ddiamheuol yn bwysig, ac, yn gwbl briodol, mae'n anochel y bydd cwestiynau'n cael eu gofyn ynglŷn â'r hyn sydd wedi cael ei sefydlu i ddelio â'r posibilrwydd o fflw pandemig, ar iechyd anifeiliaid y mae egwyddor y Gorchymyn wedi ei seilio. Fodd bynnag, mae llawer o'r drafodaeth wedi canolbwyntio ar iechyd pobl ac, er na allaf weld sut y mae modd o gwbl i unrhyw ran o hynny fod yn berthnasol, byddaf yn delio â'r cwestiynau perthnasol a'r cwestiynau amherthnasol, yn fy marn i, sydd wedi cael eu gofyn.

Mae gwelliant 1 y Ceidwadwyr yn gwrth-ddweud ei hun. Clywais lawer o siaradwyr yn dweud y gallai fod yn bandemig a fydd yn effeithio ar bobl, ac nad yw fflw adar yn parchu ffiniau. Beth yw'r ots ym mhle y cedwir y brechlyn, cyn belled â'i fod ar gael? Dyna'r peth pwysig, heb os nac oni bai. Yn ail, mae'r angen i ddiogelu gweithwyr iechyd yn hollol amlwg. Wrth gwrs bod angen gwneud hyn, ond nid oedd angen llawer o allu meddyliol i lunio'r gwelliant hwn.

Gofynnodd Helen Mary Jones gwestiynau difrifol sy'n haeddu atebion. Mae cynllun wrth gefn ar waith. Cafodd ei roi ar waith gan DEFRA yn 2003. Mae'n ymwneud â Chymru a Lloegr, a chafodd ei roi ar waith cyn i'r Cynulliad gael pwerau dros iechyd anifeiliaid. Mae'r cynllun wrth gefn hwnnw'n parhau ar waith.

Nick Bourne: Codaf i holi'r Gweinidog

on the health aspect, in case he does not return to it. The amendments were tabled and were in order. You have had ample opportunity to discuss the issue with the Minister for Health and Social Services. It is a very serious issue, and we have received a fairly flip response so far on what could be a serious pandemic—God forbid that it should be. However, if lives are lost in such a pandemic, and that is the only response that we get on this very serious issue facing the Welsh public, you should be deeply ashamed. So, I hope that you will return to look at the very serious issues that were raised in the debate.

Carwyn Jones: You will receive answers on the health aspect, but I have made the point, and there it is.

As I said, there is a contingency plan. It was set up before the Assembly had animal health powers, and it remains in existence. The Assembly's contingency plan will be published in the new year, following consultation between now and the new year. However, before it is published, there will still be a contingency plan in place to deal with avian flu, and that will be followed by the State Veterinary Service. It is not the case that we are operating in a vacuum.

In terms of lines of responsibility, clearly, I, as Minister, have the responsibility now that the powers have been devolved. In terms of a cull, we want to minimise the need for a cull as much as possible, but it is not possible to predict at the moment what a cull will look like, if it needs to be done.

In terms of the human health aspects, the Cabinet has discussed in some detail the possibilities and the plans that should be in place for a potential flu pandemic. A pandemic flu steering group, chaired by the acting chief medical officer, meets every week to assess the situation and it looks at new developments in terms of how the flu is progressing. However, because the virus that may affect humans does not yet exist, we do not know what it will look like and it

ynghlŷn â'r agwedd sy'n ymwneud ag iechyd, rhag ofn na ddaw'n ôl ati. Gosodwyd y gwelliannau gerbron ac yr oeddent mewn trefn. Yr ydych wedi cael digon o gyfle i drafod y mater gyda'r Gweinidog dros iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol. Mae'n fater difrifol iawn, ac yr ydym wedi cael ymateb braidd yn ddi-hid hyd yn hyn i rywbeth a allai fod yn bandemig difrifol—Duw a'n gwaredo rhag y fath beth. Fodd bynnag, os collir bywydau mewn pandemig o'r fath, a ninnau'n cael dim mwy o ymateb na hyn ar y mater difrifol iawn hwn sy'n wynebu'r cyhoedd yng Nghymru, dylech fod â chywilydd mawr. Felly, gobeithiaf yr ewch yn ôl i edrych ar y materion difrifol iawn hyn a godwyd yn y ddadl.

Carwyn Jones: Cewch atebion ar yr agwedd yn ymwneud ag iechyd, ond yr wyf wedi gwneud y pwynt, a dyna ni.

Fel y dywedais, mae gennym gynllun wrth gefn. Cafodd ei sefydlu cyn i'r Cynulliad gael pwerau dros iechyd anifeiliaid, ac mae'n parhau mewn bodolaeth. Bydd cynllun wrth gefn y Cynulliad yn cael ei gyhoeddi yn y flwyddyn newydd, ar ôl ymgynghoriad o hyn i'r flwyddyn newydd. Fodd bynnag, cyn iddo gael ei gyhoeddi, bydd gennym gynllun wrth gefn i ddelio â ffliw adar o hyd, a bydd y Gwasanaeth Milfeddygol Gwladol yn dilyn y cynllun hwnnw. Nid ydym yn gweithredu heb arweiniad.

O ran llinellau cyfrifoldeb, yn amlwg, gan fod y pwerau wedi eu dirprwyo erbyn hyn, gennyf fi, fel Gweinidog, y mae'r cyfrifoldeb. O ran didol a difa, mae arnom eisiau lleihau cymaint ag sy'n bosibl ar yr angen i ddidol a difa, ond nid yw'n bosibl rhagweld ar hyn o bryd sut y bydd y didol a'r difa hwn yn cael ei wneud, os bydd angen gwneud hynny.

O ran yr agweddau sy'n ymwneud ag iechyd pobl, mae'r Cabinet wedi trafod yn bur fanwl y posibiladau a'r cynlluniau a ddylai ar waith ar gyfer pandemig posibl o ffliw. Mae grŵp llywio ffliw pandemig, dan gadeiryddiaeth y prif swyddog meddygol dros dro, yn cyfarfod bob wythnos i asesu'r sefyllfa, ac mae'n edrych ar ddatblygiadau newydd o ran yr hyn sy'n digwydd i'r ffliw. Fodd bynnag, gan nad yw'r feirws a allai effeithio ar bobl yn bodoli eto, ni wyddom sut beth fydd y feirws ac nid

is not possible to produce a vaccine to deal with it. Rhodri Glyn may have a line to the almighty that can inform us of what it might look like, but we do not know what it will look like. The whole point about viruses is that they mutate on a year-to-year basis; a vaccine that works one year will not necessarily work the following year. It is impossible to produce a vaccine to deal with something that does not yet exist. It is simple epidemiology, and I am surprised that he does not know that. All we can do at the moment is to produce a vaccine which may work based on our experience of what the virus looked like in years gone by. The virus that may become a pandemic virus in humans does not yet exist.

Glyn Davies: I accept the point that you make, which is why your role across Britain is so important. I referred to the fact that Britain is being criticised for not doing research work on developing an ability to deal with a vaccine so that it can be produced. We know that at current dosage levels we can produce 75 million doses, but we would need 300 million doses for this to be kept in order. Britain is being criticised, and you are a part of that.

Carwyn Jones: The vast majority of flu viruses begin in the far east in chickens. They mutate over time and come mainly from the far east where people live closest to their animals. The viruses mutate into humans, spread and die out. That is what happens every year, but the point about viruses is that they change so rapidly. That is why it is not possible to produce a vaccine for a virus until it has been seen at a great level in humans. To be fair, it is not the criticism which you are making, but I cannot accept the criticism that a vaccine should somehow exist when the virus itself does not exist.

It is fine to have a debate on the Government's preparedness for pandemic flu. I have already mentioned that a steering group meets every week and that the issue has been discussed at Cabinet level. As much as possible has been put in place to deal with a potential flu pandemic whenever

yw'n bosibl cynhyrchu brechlyn i ddelio ag ef. Efallai fod gan Rhodri Glyn fodd i gysylltu â'r hollalluog i gael gwybod sut beth fydd y feirws hwn, ond ni allwn ddweud sut beth fydd y feirws. Y gwir amdani yw bod feirysau'n mwttadu o flwyddyn i flwyddyn; ni fydd brechlyn sy'n gweithio eleni yn gweithio y flwyddyn nesaf o reidrwydd. Mae'n amhosibl cynhyrchu brechlyn i ddelio â rhywbeth nad yw'n bodoli eto. Epidemioleg syml yw hyn, ac yr wyf yn synnu nad yw'n gwybod hynny. Y cyfan y gallwn ei wneud ar hyn o bryd yw cynhyrchu brechlyn a allai weithio ar sail ein profiad o'r mathau o feirysau a welwyd yn y gorffennol. Nid yw'r feirws a allai ddod yn feirws pandemig mewn pobl yn bodoli eto.

Glyn Davies: Yr wyf yn derbyn y pwynt yr ydych yn ei wneud, a dyna pam mae eich rôl drwy Brydain mor bwysig. Cyfeiriais at y ffaith bod Prydain yn cael ei beirniadu am beidio â gwneud gwaith ymchwil er mwyn datblygu gallu i ddelio â brechlyn fel bod modd ei gynhyrchu. Gwyddom ar sail y dosau sydd gennym ar hyn o bryd y gallwn gynhyrchu 75 miliwn o ddosau, ond byddai arnom angen 300 miliwn o ddosau er mwyn cadw hyn dan reolaeth. Mae Prydain yn cael ei beirniadu, ac yr ydych chi'n rhan o hynny.

Carwyn Jones: Mae'r rhan fwyaf o ddigon o feirysau fflw yn dechrau yn y dwyrain pell mewn cywion ieir. Maent yn mwttadu gydag amser, ac mae'r rhan fwyaf yn dod o'r dwyrain pell lle y mae pobl yn byw agosaf at eu hanifeiliaid. Mae'r feirysau yn mwttadu i bobl, yn lledaenu ac yna'n darfod. Dyna sy'n digwydd bob blwyddyn, ond y pwynt gyda feirysau yw eu bod yn newid mor gyflym. Dyna pam nad yw'n bosibl cynhyrchu brechlyn ar gyfer feirws nes ei fod yn gyffredin iawn mewn pobl. A bod yn deg, nid hyn yw'r feirmiadaeth yr ydych yn ei gwneud, ond ni allaf dderbyn y feirmiadaeth y dylai brechlyn fodoli rywsut neu'i gilydd pan nad yw'r feirws ei hun yn bodoli.

Mae'n iawn cael dadl ynghylch pa mor barod yw'r Llywodraeth ar gyfer fflw pandemig. Yr wyf wedi crybwyll yn barod fod grŵp llywio'n cyfarfod bob wythnos a bod y mater wedi ei drafod yn y Cabinet. Mae cymaint ag sy'n bosibl wedi ei wneud er mwyn delio â pandemig posibl o fflw pa bryd bynnag y

and if ever that comes.

My colleague, Brian Gibbons, has discussed that with all Cabinet members. As has been said, this is far too serious an issue to be left among the responsibilities of one Minister; this is for all of us as Ministers, via joined-up thinking and Cabinet Government, and we have discussed it at great length. Therefore, I do not diminish the importance of looking to deal with a flu pandemic, but there is a limit to what can be done, and the Government is doing what can be done.

Nick Bourne: I am grateful for that response. You are right that you cannot develop a vaccine with any certainty until an outbreak occurs in humans. However, the criticism is that the UK Government has cut back on the research that is needed to develop this vaccine. The World Health Organisation has made that criticism. Furthermore, as I said earlier, most European Union countries are preparing on the basis that there will be more than 25 per cent coverage in terms of public protection. Italy, for example, is aiming for a much higher level—I accept that it is one of the highest levels—and is preparing for 50 per cent. Therefore, what do you make of those criticisms from the World Health Organisation, and the fact that we do not have anything like the coverage of most of the European Union member states in terms of potential protection?

Carwyn Jones: Each member state must take its own view, according to the advice given by its medical officers. Inevitably, some countries may feel that, because of their proximity to the virus, they have to build up approximate vaccines as best they can, to a level that they think is appropriate. Nobody has a vaccine for the virus that may emerge, because no-one knows what it looks like, as I said. People are trying to get hold of and stockpile vaccines that are approximate to the virus, hoping that they will be effective. That is as much as any human being can do. Therefore, I do not accept that we are in some way skimping in this regard. Neither do I accept that, because of some kind of budget cutback, we are

daw, os daw o gwbl.

Mae fy nghyd-Aelod, Brian Gibbons, wedi trafod hynny gyda holl aelodau'r Cabinet. Fel y nodwyd, mae hwn yn fater llawer rhy ddifrifol i fod yn gyfrifoldeb i un Gweinidog; mae'n fater i bob un ohonom fel Gweinidogion, drwy feddwl mewn modd cydgyssylltiedig a Llywodraeth Cabinet sy'n gydgyssylltiedig, ac yr ydym wedi trafod y mater yn fanwl iawn. Felly, nid wyf yn dweud nad yw'n bwysig ystyried sut i ddelio â pandemig o fflui, ond dim ond hyn a hyn y gellir ei wneud, ac mae'r Llywodraeth yn gwneud yr hyn y gellir ei wneud.

Nick Bourne: Yr wyf yn ddiolchgar ichi am yr ateb hwnnw. Yr ydych yn iawn na allwch ddatblygu brechlyn sy'n siŵr o weithio hyd nes y ceir achosion o'r haint mewn pobl. Fodd bynnag, y feirniadaeth yw bod Llywodraeth y DU wedi cwtogi'r gwaith ymchwil sydd ei angen er mwyn datblygu'r brechlyn hwn. Gwnaethpwyd y feirniadaeth honno gan Sefydliad Iechyd y Byd. Yn ychwanegol at hyn, fel y dywedais yn gynharach, mae'r rhan fwyaf o wledydd yr Undeb Ewropeaidd yn paratoi ar y sail y darperir dros 25 y cant o amddiffyniad i'r cyhoedd. Mae'r Eidal, er enghraifft, yn anelu at lefel lawer uwch—derbyniaf ei bod yn un o'r lefelau uchaf—ac yn paratoi ar gyfer 50 y cant. Felly, sut yr ydych yn ymateb i'r feirniadaeth hon gan Sefydliad Iechyd y Byd, a'r ffaith nad oes gennym gymaint o amddiffyniad o bellffordd â'r amddiffyniad posibl sydd gan y rhan fwyaf o aelod-wladwriaethau'r Undeb Ewropeaidd?

Carwyn Jones: Rhaid i bob aelod-wladwriaeth farnu drosti ei hun, ar sail cyngor ei swyddogion meddygol. Mae rhai gwledydd yn siŵr o deimlo, gan eu bod yn agos at y feirws, fod rhaid iddynt wneud eu gorau i ddatblygu brechlynnau lled agos ati hyd eithaf eu gallu, hyd at lefel sy'n briodol yn eu barn hwy. Nid oes gan neb frechlyn ar gyfer y feirws a allai ymddangos oherwydd, fel y dywedais, ni ŵyr neb sut beth fydd y feirws hwn. Mae pobl yn ceisio canfod brechlynnau sydd rywbeth yn debyg i'r feirws, a datblygu cyflenwad ohonynt yn y gobaith y byddant yn effeithiol. Dyna'r cyfan y gall unrhyw fod dynol ei wneud. Felly, nid wyf yn derbyn ein bod rywsut neu'i gilydd yn gwarafun gwario arian ar hyn. Nid wyf yn derbyn ychwaith ein

leaving our people unprepared. That is simply not correct. This matter is being taken very seriously. Nobody in their right mind would want to leave the Welsh public exposed, and we would not do that.

Turning to the meat of the matter, namely animal health and diseases, this Order simply tries to get us to a position where we can produce a contingency plan that is enforceable.

Rhodri Glyn Thomas: You said that you are not skimping on this issue. We have had a long list of what you cannot do in the present circumstances, and you have referred to the steering committee, which meets on a weekly basis, and which is preparing for this. We accept that there is some co-operation going on. However, the public health budget line includes the provision for vaccines, and it has been cut back by £421,000, at the exact time at which you should be building it up to enable you to respond quickly if necessary.

Carwyn Jones: If this is such an important issue, why did you not raise it in the draft budget debate? All of a sudden it is an important issue, and one that you feel is relevant. You cannot have it both ways. The point is that the Government is ready in terms of animal health and human health. We are ready to deal, as best we can, with the situation that may arise, should a pandemic flu occur. We are talking about an 'if'. We do not know what the extent will be or what the virus will look like, but all that can be done is being done to protect the people of Wales, and, coming back to the relevant point, to also try to protect the birds.

The Presiding Officer: During the course of this debate, the issue of whether certain amendments were in order has been alluded to. I have read the Order, as it is part of my duty to sign Orders when the Assembly has made them, and I am satisfied that it is appropriate, under our current rules of debate, to select amendments such as these to the principle of the motion. It has always been my practice to select all amendments

bod, oherwydd rhyw fath o doriadau yn y gyllideb, yn gadael ein pobl heb fod yn barod. Nid yw hynny'n wir o gwbl. Yr ydym yn ystyried y mater hwn o ddifrif. Ni fyddai ar neb yn ei iawn bwyll eisiau i bobl Cymru fod yn agored i'r feirws, ac ni fyddem yn gadael i hynny ddigwydd.

O droi at gnewyllyn y mater, sef iechyd a chlefydau anifeiliaid, yr hyn y mae'r Gorchymyn hwn yn ei wneud yw ceisio sicrhau ein bod mewn sefyllfa lle y gallwn gynhyrchu cynllun wrth gefn y gellir ei orfodi.

Rhodri Glyn Thomas: Dywedasoeh nad ydych yn gwarafun gwario arian ar hyn. Yr ydym wedi cael rhestr faith o'r hyn na allwch ei wneud ar hyn o bryd, ac yr ydych wedi cyfeirio at y pwyllgor llywio, sy'n cyfarfod yn wythnosol, ac sy'n paratoi ar gyfer hyn. Yr ydym yn derbyn bod rhywfaint o gydweithio'n digwydd. Fodd bynnag, mae llinell iechyd y cyhoedd yn y gyllideb yn cynnwys darparu ar gyfer brechlynnau, ac mae wedi ei chwotgi £421,000, ar yr union adeg y dylech fod yn ei chynyddu er mwyn gallu ymateb yn gyflym pe bai angen.

Carwyn Jones: Os yw hyn yn fater mor bwysig, pam na wnaethoch ei godi yn y ddadl ar y gyllideb ddrafft? Yn sydyn iawn mae'n fater pwysig, ac yn un yr ydych yn teimlo ei fod yn berthnasol. Ni allwch ei chael hi bob ffordd. Y pwynt yw bod y Llywodraeth yn barod o ran iechyd anifeiliaid ac o ran iechyd pobl. Yr ydym yn barod i ddelio, cystal ag y gallwn, â'r sefyllfa a allai godi, pe bai ffliw pandemig yn datblygu. Yr hyn yr ydym yn sôn amdano yw 'pe bai'. Ni wyddom i ba raddau y bydd y feirws yn ymledu na sut beth fydd y feirws, ond mae popeth y gellir ei wneud yn cael ei wneud er mwyn amddiffyn pobl Cymru, a hefyd, gan ddod yn ôl at y pwynt perthnasol, er mwyn ceisio amddiffyn yr adar.

Y Llywydd: Yn ystod y ddadl hon, cyfeiriwyd at y cwestiwn a oedd rhai gwelliannau mewn trefn. Yr wyf wedi darllen y Gorchymyn, gan ei bod yn rhan o'm dyletswydd arwyddo Gorchymynion pan fo'r Cynulliad wedi eu gwneud, ac yr wyf yn sicr ei bod yn briodol, dan ein rheolau presennol ynghylch cynnal dadl, inni ddewis gwelliannau fel y rhain i egwyddor y cynnig. Yr wyf bob amser wedi dewis pob gwelliant sydd mewn trefn, fel y

that are in order, as these are. However, Members will be aware that the Committee on the Better Governance for Wales White Paper, which I chaired, suggested, in paragraph 67 of its report, that new criteria for the selection of amendments might be appropriate as the Assembly's legislative work changes. In view of the issues that have been raised today, I will ask the Business Committee to consider the question of whether the Assembly should, in future, expect its Presiding Officer to select all amendments that are in order or whether the Presiding Officer could appropriately refuse to select for debate orderly amendments, and, if so, in what circumstances. However, that statement does not affect the way in which we will be concluding this debate today.

4.10 p.m.

*Gwelliant 1: O blaid 27, Ymatal 0, Yn erbyn 28.
Amendment 1: For 27, Abstain 0, Against 28.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Francis, Lisa
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Jones, Alun Ffred
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Lloyd, David
Melding, David
Morgan, Jonathan
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Thomas, Owen John
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Brynle
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
James, Irene
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Lewis, Huw
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

Gwelliant 2: O blaid 27, Ymatal 0, Yn erbyn 28.

Amendment 2: For 27, Abstain 0, Against 28.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Francis, Lisa
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Jones, Alun Ffred
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Lloyd, David
Melding, David
Morgan, Jonathan
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Thomas, Owen John
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Brynle
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
James, Irene
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Lewis, Huw
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda

Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.

Cynnig (NDM2606): O blaid 55, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2606): For 55, Abstain 0, Against 0.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John

Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda
Thomas, Owen John
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Brynle
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

*Cynnig (NDM2607): O blaid 55, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2607): For 55, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine

Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 Idris Jones, Denise
 Isherwood, Mark
 James, Irene
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Jones, Laura Anne
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Melding, David
 Mewies, Sandy
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Neagle, Lynne
 Pugh, Alun
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

Pwynt o Drefn Point of Order

Ieuan Wyn Jones: Pwynt o drefn. O ran eich ymateb i'r gwelliannau i'r cynnig olaf, un o'r materion y bûm yn ymwybodol ohono yn y gorffennol yw eich bod, fel Llywydd, wedi annog Aelodau'r Cynulliad i gymryd y cyfrifoldeb o drafod deddfwriaeth o ddifrif, a'ch bod wedi gweld unrhyw drafodaeth ar egwyddor unrhyw gynnig fel ffordd i'r Cynulliad allu cymryd y cyfrifoldeb hwnnw mewn dwy ffordd. Yn gyntaf, mae'n ffordd o fynegi safbwyntiau, ac, yn ail, gellir ei ddefnyddio fel cyfrwng ar gyfer craffu ar y Llywodraeth a gofyn nifer o gwestiynau.

Yr oeddwn yn ymwybodol bod y Gweinidog—a dywedodd hyn ei hun—yn teimlo bod sawl peth amherthnasol wedi ei gynnwys yn y drafodaeth. Mae hyn yn ei gwneud yn anodd wedyn i ni ystyried lle mae'r ffin rhwng yr hyn sy'n gwbl

Ieuan Wyn Jones: Point of order. In terms of your response to the amendments to the previous motion, one of the issues that I have been aware of in the past is that you, as Presiding Officer, have encouraged Assembly Members to take the responsibility of discussing legislation seriously, and that you have viewed any discussion on the principle of any motion as a way for the Assembly to take up that responsibility in two ways. First, it is a means by which to air opinions, and, secondly, it can be used as a medium for scrutinising the Government and posing several questions.

I was aware that the Minister felt—he said so himself—that several irrelevant points were made in the discussion. This makes it difficult then for us to consider where the boundary lies between what is completely acceptable within an Order that can be very narrow in one sense

dderbyniol o fewn Gorchymyn a all fod yn hynod o gul ar un ystyr a'r cyfle i gael trafodaeth eang ar fater o bwys. Nid oes gennyf amheuaeth nad yw hwn yn fater o'r pwys mwyaf i'r cyhoedd. Felly, nid oeddwn yn ystyried bod unrhyw beth o'i le gyda'r pwyntiau a godwyd gennym, er bod y Gweinidog yn amlwg yn teimlo'n eithaf rhwystredig ynghylch cynnwys y drafodaeth. Pan ddowch yn ôl gyda'ch sylwadau pellach, a allwch roi arweiniad pellach i'r Cynulliad ar ba mor bell y credwch chi, o fewn cyfyngiadau'r Rheolau Sefydlog ac o ran yr angen i fod yn gwbl glir ynglŷn â'r rôl graffu, y gallwn fynd mewn trafodaeth?

Y Llywydd: Diolchaf i arweinydd yr wrthblaid am godi'r pwynt hwn. Yr oeddwn yn ceisio wynebu sefyllfa lle yr oedd awgrymiadau'n cael eu gwneud bod y gwelliannau hyn yn amherthnasol. Pwynt mewn dadl yw hwnnw, mewn ffordd, a wnaeth y Gweinidog. Yr wyf wastad wedi dehongli, a byddaf yn parhau i ddehongli, trafodaethau ar egwyddor Gorchymynion fel yr hyn y byddwn yn ei alw'n drafodaethau Ail Ddarlleniad. Felly, gall y ddadl fynd yn eang, a gall y gwelliannau i egwyddor Gorchymyn fynd yn eang hefyd. Fodd bynnag, oherwydd i'r mater hwn gael ei godi, hoffwn ei gwneud yn hollol glir bod y gwelliannau mewn trefn, ac, felly, yn addas i'w trafod.

O ganlyniad, mae cwestiwn gweithdrefniadol yn codi—fel yr ydych chi wedi pwysleisio, ac fel yr awgrymodd y Gweinidog—ynglŷn â beth sydd mewn trefn a beth all fod yn berthnasol i ddadl. Er mwyn rhoi cyfle i Aelodau'r Cynulliad, drwy gyfrwng y Pwyllgor Busnes, ystyried a yw'n briodol i newid unrhyw ran o'r arferion hyn, penderfynais, ar ôl clywed yr hyn a ddywedwyd yn y ddadl, y byddai'n briodol gofyn i'r Pwyllgor Busnes ystyried—fel y dywedais yn wreiddiol, cyn y bleidlais—a ddylai'r Cynulliad ddisgwyl i'r Llywydd ddedhol yr holl welliannau sydd mewn trefn, neu a ddylai'r Llywydd wrthod dedhol rhai ohonynt, ac a fyddai hynny'n briodol. Byddaf yn aros i'r Pwyllgor Busnes ymateb yn ei rôl fel pwyllgor gweithdrefnau. Bydd cyfle i aelodau'r pwyllgor, a'r pleidiau sy'n cael eu

and the opportunity to have a broad debate on an important issue. I have no doubt that this is an important issue for the public. Therefore, I did not consider that there was anything wrong with the points that we raised, although the Minister obviously felt quite frustrated about the content of the debate. When you come back with your further comments, can you give further guidance to the Assembly on how far you believe that we can take discussion, within the restrictions of the Standing Orders and in terms of the need to be completely clear about the scrutiny role?

The Presiding Officer: I thank the leader of the opposition for raising this point. I was trying to address the situation whereby suggestions were being made that these amendments were irrelevant. The point that the Minister made was a point of debate, in a way. I have always interpreted, and I will continue to interpret, discussions on the principle of Orders as being what I would call Second Reading debates. Therefore, the debate can be a broad one, and the amendments to the principle of an Order can also be broad in scope. However, as this matter has been raised, I wish to make it perfectly clear that the amendments are in order, and are, therefore, appropriate for discussion.

A procedural question arises as a consequence of that—as you have emphasised, and as the Minister suggested—regarding what is in order and what can be relevant to a debate. Therefore, in order to give Assembly Members an opportunity, through the Business Committee, to consider whether it is appropriate to change any part of these practices, I decided, after hearing what was said in the debate, that it would be appropriate to ask the Business Committee to consider—as I said initially, before the vote—whether the Assembly should expect the Presiding Officer to select all amendments that are in order, or whether the Presiding Officer should refuse to select some, and whether that would be appropriate. I await the response of the Business Committee in its role as a procedural committee. There will be an opportunity for members of the committee, and the parties

cynrychioli ar y pwyllgor hwnnw, gyflwyno eu barn. Gall y pwyllgor ddod i benderfyniad, ac ystyriaf y mater hwnnw ac ymateb iddo mewn da bryd. Yr oeddwn wedi ystyried y mater hwn yn y pwyllgor ar y Papur Gwyn, ac mae'n amlwg y bydd ein ffordd o ystyried deddfwriaeth o'r natur hon—deddfwriaeth sydd yn eilaidd neu is-ddeddfwriaeth—yn gorfod newid yn radical iawn ar ôl inni gael pwerau deddfu ychwanegol yn ôl yr hyn a addewir inni yn y Papur Gwyn. Credaf ein bod wedi dilyn y mater hwnnw mor bell ag y gallwn heddiw.

represented on the committee, to present their views. The committee can form a view, and I will then consider the matter and respond in good time. I considered this issue in the committee on the White Paper, and it is clear that our method of considering legislation of this nature—secondary or subordinate legislation—will have to change radically when we receive additional legislative powers as promised in the White Paper. I believe that this matter has been taken as far as possible today.

Cymeradwyo Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) 2005
Approval of the Town and Country Planning (Local Development Plan) (Wales) Regulations 2005

Carwyn Jones: I propose that

Carwyn Jones: Cynigiau fod

the National Assembly for Wales considers the principle of the Town and Country Planning (Local Development Plan) (Wales) Regulations 2005, a copy of which was laid in the Table Office on 3 October 2005. (NDM2608)

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn ystyried egwyddor Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) 2005, y gosodwyd copi ohonynt yn y Swyddfa Gyflwyno ar 3 Hydref 2005. (NDM2608)

I propose that

Cynigiau fod

the National Assembly for Wales:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. considers the report of the Legislation Committee laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 27 September 2005 in relation to the draft Town and Country Planning (Local Development Plan) (Wales) Regulations 2005; and

1. yn ystyried adroddiad y Pwyllgor Deddfau a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 27 Medi 2005 ar y drafft o Reoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) 2005; a

2. approves that the Town and Country Planning (Local Development Plan) (Wales) Regulations 2005 is made in accordance with:

2. yn cymeradwyo bod Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) 2005 yn cael eu gwneud yn unol â:

a) the draft regulations laid in the Table Office on 3 October 2005;

a) y rheoliadau drafft a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 3 Hydref 2005;

b) the regulatory appraisal laid in the Table Office on 20 September 2005. (NDM2609)

b) yr arfarniad rheoliadol a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 20 Medi 2005. (NDM2609)

Helen Mary Jones: Plaid Cymru—The Party of Wales will support these regulations. However, we have some

Helen Mary Jones: Bydd Plaid Cymru'n cefnogi'r rheoliadau hyn. Fodd bynnag, mae gennym rai pryderon ynghylch gweithredu'r

concerns relating to implementation, which I would like the Minister to address in his response to this debate. The Minister will be aware that concern has been expressed by, among others, Friends of the Earth Cymru, that the introduction of local development plans will reduce the ability of individuals to participate effectively in the planning development process. Though regulations specify that organisations representing some specific groups are to be explicitly included in the process, the role of interested individuals is less clear.

The Minister has frequently stated his commitment to greater public participation under the new system. However, the Ministers of this Government often express commitment without giving us the full practical description of how those commitments will be put into effect. I feel that I must press the Minister to be specific. First, how will he ensure that the right of individuals to participate is built into the heart of the community involvement schemes as they are developed? Secondly, what steps has he taken, or will take, to ensure greater consultation with town and community councils with regard to local development plans? Town and community councils are often more closely in touch with their local communities than the larger unitary authorities can be. Their role in the planning process needs to be protected.

I have a further concern about the effective integration of the various planning mechanisms both at a national and at local government level. The Minister is aware of an ongoing concern that we have expressed frequently in this Chamber and in committee about how the interface between the Wales spatial plans and the local development plans will develop. We understand how they should develop in principle, but we are concerned about how that will work in practice. The Minister has yet to successfully reassure me that he knows exactly how he expects it to work in practice.

At a local level, there is a plethora of other planning mechanisms that local authorities are expected to use. I would like the Minister to particularly address how the

rheoliadau, yr hoffwn i'r Gweinidog roi sylw iddynt yn ei ymateb i'r ddatl hon. Bydd y Gweinidog yn ymwybodol bod pryder wedi ei fynegi gan Gyfeillion y Ddaear Cymru, ymysg eraill, y bydd cyflwyno cynlluniau datblygu lleol yn lleihau gallu unigolion i gyfranogi'n effeithiol ym mhroses datblygu cynlluniau. Er bod y rheoliadau'n nodi bod cyrff sydd yn cynrychioli rhai grwpiau penodol i gael eu cynnwys yn benodol yn y broses, mae rôl unigolion sydd â buddiant yn llai eglur.

Mae'r Gweinidog wedi datgan droeon ei ymrwymiad i gael mwy o gyfranogi gan y cyhoedd dan y drefn newydd. Fodd bynnag, bydd Gweinidogion y Llywodraeth hon yn aml yn mynegi ymrwymiad heb roi inni'r disgrifiad ymarferol llawn o sut y gweithredir yr ymrwymadau hynny. Teimlaf fod yn rhaid imi bwysu ar y Gweinidog i fod yn benodol. Yn gyntaf, sut y gwnaiff sicrhau y caiff hawl unigolion i gyfranogi ei gosod yng nghraidd y cynlluniau cynnwys cymunedau wrth iddynt gael eu datblygu? Yn ail, pa gamau y mae wedi eu cymryd, neu y mae am eu cymryd, i sicrhau mwy o ymgynghori â chynghorau tref a chymuned ynglŷn â chynlluniau datblygu lleol? Mae cynghorau tref a chymuned yn aml mewn cysylltiad agosach â'u cymunedau lleol nag y gall yr awdurdodau unedol mwy o faint fod. Mae angen diogelu eu rôl hwy yn y broses gynllunio.

Mae gennyf bryder hefyd ynghylch integreiddio'r amryfal fecanweithiau cynllunio'n effeithiol ar lefel genedlaethol a lefel llywodraeth leol. Mae'r Gweinidog yn ymwybodol o bryder parhaus yr ydym wedi'i fynegi'n aml yn y Siambr hon ac yn y pwyllgor ynghylch sut y bydd y rhyng-gysylltiad rhwng cynllun gofodol Cymru a'r cynlluniau datblygu lleol yn datblygu. Deallwn sut y dylent ddatblygu mewn egwyddor, ond yr ydym yn bryderus ynghylch sut y gwnaiff hynny weithio'n ymarferol. Nid yw'r Gweinidog wedi llwyddo i dawelu fy meddwl eto ei fod yn gwybod yn union sut y mae'n disgwyl iddo weithio'n ymarferol.

Ar lefel leol, mae llu o fecanweithiau cynllunio eraill y disgwylir i awdurdodau lleol eu defnyddio. Hoffwn i'r Gweinidog sôn yn arbennig am y modd y bydd datblygiad

development of local development plans will fit in with the community planning process. I have a concern that local authorities may spend so much time planning that they have little time to deliver, and that their plans may end up, if not contradicting each other, then certainly not actively supporting each other.

Our group gives full support to the Minister's theoretical commitment to developing a more transparent, simple and more effective planning process. I am fully prepared to accept that that is his intent. We will support the regulations in that spirit, though we have some concerns about detail.

4.20 p.m.

As these regulations are implemented and as the new planning process develops, the Minister may rely on us to scrutinise carefully how the new processes work in practice. We hope that we can rely on him to keep the new processes under review and to attempt to ensure that, for once, Assembly Government theory actually works in practice.

Glyn Davies: Generally speaking, the Conservative group has supported the move from unitary development plans to local development plans for a number of reasons. One reason is the point that Helen Mary Jones made about planning being something that delivers. In the previous regime, we saw a huge amount of work going into developing plans that never really came to fruition. It is important that the new system is rather more simple in its preparation and geared more towards delivery. Generally speaking, I have been reassured that that is the case.

Another important aspect is that we retain an element of flexibility in the plan, in the sense that it is able to cope with change. The worst thing would be to have a plan in place and that, as time goes on, there is no capacity to change that plan to take account of different circumstances.

Another question that Helen Mary Jones raised that I want to touch on is the relationship between these plans and the

cynlluniau datblygu lleol yn cyd-fynd â phroses cynllunio cymunedol. Mae gennyf bryder y gall awdurdodau lleol dreulio cymaint o amser yn cynllunio nes mai ychydig o amser a fydd ganddynt i gyflawni dim, ac yn y pen draw y bydd eu cynlluniau efallai, os na fyddant yn gwrth-ddweud ei gilydd, yna yn sicr heb fod yn cefnogi ei gilydd yn wirioneddol.

Mae ein grŵp yn rhoi cefnogaeth lawn i ymrwymiad damcaniaethol y Gweinidog i ddatblygu proses gynllunio fwy tryloyw, symlach a mwy effeithiol. Yr wyf yn gwbl barod i dderbyn mai hynny yw ei fwriad. Cefnogwn y rheoliadau yn yr ysbryd hwnnw, er bod gennym rai pryderon am y manylion.

Wrth i'r rheoliadau hyn gael eu gweithredu ac wrth i'r broses gynllunio newydd ddatblygu, gall y Gweinidog ddibynnu arnom ni i graffu'n ofalus ar y modd y mae'r prosesau newydd yn gweithio'n ymarferol. Gobeithiwn y gallwn ninnau ddibynnu arno yntau i gadw golwg ar y prosesau newydd ac i geisio sicrhau bod theori Llywodraeth y Cynulliad, am unwaith, yn gweithio mewn gwirionedd yn ymarferol.

Glyn Davies: A siarad yn gyffredinol, mae'r grŵp Ceidwadol wedi cefnogi'r symudiad oddi wrth gynlluniau datblygu unedol at gynlluniau datblygu lleol am nifer o resymau. Un rheswm yw'r pwynt a wnaeth Helen Mary Jones mai rhywbeth sydd yn cyflawni yw cynllunio. Yn y drefn flaenorol, gwelsom wneud peth wmbredd o waith ar ddatblygu cynlluniau nad oeddent byth yn cael eu gwireddu mewn gwirionedd. Mae'n bwysig i'r system newydd fod yn dipyn symlach o ran ei pharatoad a'i bod yn rhoi mwy o bwyslais ar gyflawni. A siarad yn gyffredinol, yr wyf wedi cael fy argyhoeddi bod hynny'n wir.

Agwedd bwysig arall yw ein bod yn cadw elfen o hyblygrwydd yn y cynllun, yn yr ystyr y gall ddelio â newid. Y peth gwaethaf fyddai bod gennym gynllun a chanfod, wrth i amser fynd heibio, nad oes modd newid y cynllun hwnnw i ymateb i amgylchiadau gwahanol.

Cwestiwn arall a gododd Helen Mary Jones yr hoffwn sôn amdano yw'r berthynas rhwng y cynlluniau hyn a'r cynllun gofodol. Nid oes

spatial plan. There is no doubt that the spatial plan is now being seen by the Government as directing the whole of its work programme, but it does have an element that may be seen as slightly narrow. Whenever I have interpreted the spatial plan as having to still consider development control, it is seen as a bit too narrow. However, there must be a good relationship between any local development plan and the spatial plan.

I have been approached in the same way as others, and, generally speaking, the approaches that have been made to me have been about the inability of people to participate and to influence the development of local development plans. I support that view, as I think that participation is extremely important. If a plan is to be owned by the community and is to be relevant, its development must give people outside the field of planning—the ordinary people—consistent access to influence that plan and make them feel that they have some ownership of it. It is important to strike a balance between everyone having an opportunity to influence a development plan and having a workable plan that does not get bogged down through debate and consultation.

Finally, no matter what we have in a plan in terms of demanding consultation and discussion on its development, none of this will work unless there is genuine commitment from Government to consultation. With this Government, we have seen too much consultation when it has already made up its mind. It is consultation that is simply designed to tick a box in some way, without genuine desire to seek the views of people and to make certain that the plan has wide ownership. This simply will not work.

Having said that, we will vote in favour of these regulations. We will do that, in a sense, because of where I began. I think that the proposed system is rather better than the current unitary development plan system.

Mick Bates: The Welsh Liberal Democrats will support these regulations. Embodied in

amheuaeth nad yw'r cynllun gofodol yn rhywbeth a welir gan y Llywodraeth bellach fel rhywbeth sy'n cyfeirio ei holl raglen waith, ond mae iddo elfen a all ymddangos fymryn yn gyfyng. Pryd bynnag yr wyf wedi dehongli'r cynllun gofodol fel rhywbeth sydd yn dal i orfod ystyried rheoli datblygu, mae wedi ymddangos ychydig yn rhy gyfyng. Fodd bynnag, rhaid wrth berthynas dda rhwng unrhyw gynllun datblygu lleol a'r cynllun gofodol.

Mae pobl wedi dod ataf fi fel at eraill, ac, a siarad yn gyffredinol, y gŵyn a wnaethpwyd oedd nad oedd pobl yn gallu cyfranogi a dylanwadu ar ddatblygiad cynlluniau datblygu lleol. Cefnogaf y farn honno, gan fy mod yn credu bod cyfranogi'n eithriadol o bwysig. Os yw cynllun i fod yn eiddo i'r gymuned a bod yn berthnasol, rhaid i'w ddatblygiad roi cyfle cyson i bobl y tu allan i faes cynllunio—y bobl gyffredin—ddylanwadu ar y cynllun hwnnw a gwneud iddynt deimlo fod ganddynt ryw berchenogaeth arno. Mae'n bwysig cael cydbwysedd rhwng rhoi cyfle i bawb ddylanwadu ar gynllun datblygu a chael cynllun a all weithio heb fynd i drybini yn sgîl dadlau ac ymgynghori.

Yn olaf, ni waeth beth fydd gennym mewn cynllun o ran mynnu ymgynghoriad a thrafodaeth ar ei ddatblygiad, ni wnaiff dim o hyn weithio oni bai fod ymrwymiad gwirioneddol gan y Llywodraeth i ymgynghori. Gyda'r Llywodraeth hon, yr ydym wedi gweld gormod o ymgynghori a hithau eisoes wedi gwneud ei phenderfyniad. Ymgynghori er mwyn rhoi tic mewn blwch mewn rhyw fodd yw hynny, heb wir awydd i ofyn am farn pobl a sicrhau bod perchenogaeth eang ar y cynllun. Ni thycia hyn o gwbl.

Wedi dweud hynny, pleidleisiwn o blaid y rheoliadau hyn. Gwnawn hynny, ar ryw ystyr, oherwydd yr hyn a ddywedais i ddechrau. Credaf fod y system arfaethedig rywfaint yn well na system bresennol y cynllun datblygu unedol.

Mick Bates: Bydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru'n cefnogi'r rheoliadau hyn. Ynghlwm

the regulations is the classic dilemma of how one prepares plans that have real outcomes and that are signed up to by the population. I congratulate Powys local authority on running a whole series of community planning fora based on school catchment areas, which, by and large, were well attended and useful—

Glyn Davies: I agree with the wonderful level of consultation that occurred, but, despite all of that and despite about 10 or 15 years' work, Powys has not developed a unitary development plan. I apologise if I have pinched one of your lines for later.

Mick Bates: That intervention came a bit too early, Glyn, because I was about to develop that theme, but I always like your interventions.

This must be based on outcomes. Very often, the process of consultation does not reach the expectations raised by community engagement and participation. There is, therefore, a dilemma. However, within these regulations, there is an attempt to bring forward positive and equal participation. However, the contact from Friends of the Earth points out that the regulations do not contain a mechanism to sustain ongoing engagement with the community. That is the most important issue that needs to be addressed by any unitary development plan or local development plan.

In terms of covering development, one of the three main aims is a stricter plan timetable, which I think we would all sign up to. As Glyn's intervention showed, Powys, among other authorities, did not produce a UDP that was accepted by the Government. I hope that that does occur here. The point that interests me is stricter monitoring, which Helen Mary alluded to in her contribution. This is about how the interface between the Wales spatial plan and these plans will operate. It is worth asking again why you, as Minister, do not have full responsibility for the Wales spatial plan, particularly when your Government talks about sustainability and integration. There

wrth y rheoliadau hyn y mae'r cyfyng-gyngor clasurol o ran sut y mae paratoi cynlluniau a fydd â chanlyniadau go iawn iddynt ac a dderbynnir gan y boblogaeth. Llongyfarchaf awdurdod lleol Powys am gynnal cyfres o fforymau cynllunio cymunedol wedi eu seilio ar ddalgylchoedd ysgolion, a ddenodd gynulleidfaoedd da ar y cyfan ac a fu'n fuddiol—

Glyn Davies: Cytunaf â'r lefel ardderchog o ymgynghori a gafwyd, ond, er gwaethaf hynny i gyd ac er gwaethaf rhyw 10 neu 15 mlynedd o waith, nid yw Powys wedi datblygu cynllun datblygu unedol. Ymddiheuraf os wyf wedi dwyn un o'r llinellau yr oeddech am eu defnyddio'n ddiweddarach.

Mick Bates: Daeth yr ymyriad hwnnw ychydig yn rhy gynnar, Glyn, oherwydd yr oeddwn ar fin datblygu'r thema honno, ond byddaf bob amser yn mwynhau eich ymyriadau.

Rhaid seilio hyn ar ganlyniadau. Yn aml iawn, nid yw'r broses ymgynghori'n bodloni'r disgwyliadau a godir drwy gynnwys y gymuned a chyfranogiad ganddi. Felly mae gennym gyfyng-gyngor. Fodd bynnag, o fewn y rheoliadau hyn, mae ymgais i hybu cyfranogiad cadarnhaol a chyfartal. Serch hynny, mae'r cyfaill o Gyfeillion y Ddaear yn tyngu sylw at y ffaith nad yw'r rheoliadau'n cynnwys mecanwaith i gynnal ymgysylltu'n barhaus â'r gymuned. Dyna'r peth pwysicaf y mae angen rhoi sylw iddo gan unrhyw gynllun datblygu unedol neu gynllun datblygu lleol.

O ran datblygiad, un o'r tri phrif nod yw amserlen cynllunio gaethach, rhywbeth yr wyf o'r farn y byddem i gyd yn ei gefnogi. Fel y dangosodd ymyriad Glyn, ni lwyddodd Powys, ymhlith awdurdodau eraill, i lunio cynllun datblygu unedol a dderbyniwyd gan y Llywodraeth. Gobeithio y gwnaiff hynny ddigwydd yma. Y pwynt sydd o ddi-ddordeb i mi yw monitro llym, a grybwyllwyd gan Helen Mary yn ei chyfraniad. Mae a wnelo hynny â'r modd y bydd y berthynas rhwng cynllun gofodol Cymru a'r cynlluniau hyn yn gweithio. Mae'n werth holi eto pam nad oes gennych chi, fel Gweinidog, gyfrifoldeb llawn dros gynllun gofodol Cymru, yn enwedig a'ch Llywodraeth yn sôn am gynaliadwyedd ac

seems to be a fundamental flaw in the kind of rhetoric that we often hear.

In terms of looking at stricter monitoring, many people involved in local planning are curious as to how certain technical advice notes, such as TAN 8, and particularly TAN 15, will operate at the local consultative level. I hope that you will give us an indication of your intention, as Minister responsible for planning, as to how you will enforce stricter monitoring of the relationship between the Wales spatial plan and local development plans. With increasing reliance on technical advice notes, which are becoming prescriptive, a democratic deficit could possibly develop in terms of engagement with the local community, as is often stated within LDPs.

Finally, I would like you to consider the time and cost that the preparation of these plans entail. If, as a Government, you wish to continue this process with stricter monitoring and evaluation, there should be more adequate provision, with sufficient funding to undertake what is the basis of democracy, namely consultation with local communities.

John Marek: Forward Wales is minded not to support these plans and to vote against the motion, and I seek to make a short contribution on the reasons for that. The principal reason is that I do not think that the community and interest groups will be able to have any influence on a local government authority determined to get its own way.

I will give an example from Wrexham County Borough Council when it was under Labour control. The council produced a unitary development plan, part of which was for a large housing area containing about 300 houses off the Ruthin road. Many people objected as they felt that that was too many houses and that not enough significance had been placed on increased traffic flows. The plan went before a National Assembly for Wales inspector, who ruled in favour of the community and interest groups, saying that too many houses were planned. The Labour-controlled local authority at the time did not take a blind bit

integreiddio. Mae'n ymddangos bod gwall sylfaenol yn y math o rethreg a glywn yn aml.

O ran edrych ar fonitro llym, mae llawer o bobl sydd yn ymwneud â chynllunio lleol yn chwilfrydig i weld sut y gwnaiff rhai nodiadau cyngor technegol penodol, megis nodyn cyngor technegol 8, ac yn enwedig nodyn cyngor technegol 15, weithio ar lefel ymgynghori lleol. Gobeithio y rhoddwch arwydd inni o'ch bwriad, fel y Gweinidog sy'n gyfrifol am gynllunio, ynghylch sut y bwriadwch sicrhau monitro llym ar y berthynas rhwng cynllun gofodol Cymru a chynlluniau datblygu lleol. Gyda dibyniaeth gynyddol ar nodiadau cyngor technegol, sydd yn mynd yn bethau sydd yn cyfarwyddo, gallai diffyg democrataidd ddatblygu o bosibl o ran ymgysylltu â'r gymuned leol, fel y nodir yn aml mewn cynlluniau datblygu lleol.

Yn olaf, hoffwn ichi ystyried yr amser a'r gost y gallai paratoi'r cynlluniau hyn ei olygu. Os ydych, fel Llywodraeth, yn dymuno parhau'r broses hon gyda monitro ac arfarnu llym, dylai fod darpariaeth well, gyda digon o gyllid i ymgymryd â'r hyn sydd yn sail i ddemocratiaeth, sef ymgynghori â chymunedau lleol.

John Marek: Bwriad Cymru Ymlaen yw peidio â chefnogi'r cynlluniau hyn a phleidleisio yn erbyn y cynnig, ac yr wyf am wneud cyfraniad byr ynghylch y rhesymau dros hynny. Y prif reswm yw nad wyf yn meddwl y bydd y grwpiau cymunedol a'r buddgarfanau'n gallu cael dim dylanwad ar awdurdod llywodraeth leol sydd yn benderfynol o gael ei ffordd ei hun.

Rhoddaf enghraifft o Gyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam pan oedd dan reolaeth Llafur. Lluniodd y Cyngor gynllun datblygu unedol, a rhan ohono'n darparu ar gyfer codi rhyw 300 o dai ger ffordd Rhuthun. Gwrthwynebodd llawer o bobl am eu bod yn teimlo bod hynny'n ormod o dai ac nad oedd digon o bwyslais wedi'i roi ar y cynnydd a geid yn y traffig. Aeth y cynllun gerbron arolygydd Cynulliad Cenedlaethol Cymru, a ddyfarnodd o blaid y grwpiau cymunedol a'r buddgarfanau, gan ddweud bod gormod o dai yn y cynllun. Ni chymerwyd dim mymryn o sylw o hyn gan yr awdurdod lleol Llafur ar y pryd; diystyrododd gyngor yr arolygydd a

of notice; it overrode the inspector's advice and gave planning permission to Redrow, or some other company, to build the houses.

I do not want that to happen to these local development plans. Unless Carwyn can assure me—if he is replying to this debate—that, for example, community councils will not simply have their comments filed in the pending file, with the authority simply going its own sweet way, I intend to vote against the motion.

The Minister for Environment, Planning and Countryside (Carwyn Jones): I will reply to John's points first. I can assure him that a situation such as the one in Wrexham will no longer be possible. The Planning and Compulsory Purchase Act 2004 now makes the findings of a planning inspector in an LDP inquiry mandatory, so local authorities will not be able to overturn the findings of an inquiry. I can give him that assurance.

4.30 p.m.

On the other points that were raised, town and community councils are important, and their views should be put into the planning process. In the regulations themselves, a list of organisations is mentioned as being appropriate to consult, but that is the minimum. I would fully expect many local authorities to consider expanding the list of consultees—that is, ultimately, a matter for them. Therefore, it is the bare minimum that is included in the regulations.

Helen Mary Jones: Can you reassure those people who are concerned? There are lists of organisations—and you say that you will encourage local authorities to expand those lists—but will you also ensure a voice for individuals who do not represent organisations or groups, but are simply people with a view?

Carwyn Jones: Individuals can express a view. The difficulty is that if, in the regulations, you say that every individual in a county or county borough must be consulted, then every LDP can be challenged legally, potentially, unless the authority can show that every individual has

rhoddodd ganiatâd cynllunio i Redrow, neu ryw gwmni arall, i adeiladu'r tai.

Nid oes arnaf eisiau i hynny ddigwydd i'r cynlluniau datblygu lleol hyn. Os na all Carwyn roi sicrwydd imi—os mai ef sydd yn ymateb i'r ddadl hon—na fydd sylwadau cynghorau cymuned, dyweder, yn cael eu ffeilio yn y ffeil 'dan ystyriaeth', tra bo'r awdurdod yn mynd yn ei flaen fel y mynno, bwriadaf bleidleisio yn erbyn y cynnig.

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad (Carwyn Jones): Atebaf bwyntiau John yn gyntaf. Gallaf ei sicrhau na fydd sefyllfa fel honno yn Wrecsam yn bosibl mwyach. Dan Ddeddf Cynllunio a Phrynu Gorfodol 2004 mae canfyddiadau arolygydd cynllunio mewn ymchwiliad i gynllun datblygu lleol bellach yn fandadol, felly ni fydd awdurdodau lleol yn gallu diystyru canfyddiadau ymchwiliad. Gallaf roi'r sicrwydd hwnnw iddo.

O ran y pwyntiau eraill a godwyd, mae cynghorau tref a chymuned yn bwysig, a dylid rhoi eu safbwyntiau hwy yn y broses gynllunio. Yn y rheoliadau eu hunain, mae sôn am restr o gyrff y mae'n briodol ymgynghori â hwy, ond yr isafswm yw hynny. Byddwn yn llwyr ddisgwyl i lawer o awdurdodau lleol ystyried ehangu'r rhestr ymgynghoreion—mater iddynt hwy, yn y pen draw, yw hynny. Felly, yr hyn a geir yn y rheoliadau yw'r isafswm posibl.

Helen Mary Jones: A allwch dawelu meddyliau'r bobl hynny sy'n pryderu? Mae rhestrau o gyrff—a dywedwch y byddwch yn annog yr awdurdodau lleol i ehangu'r rhestrau hynny—ond a wnewch hefyd sicrhau llais i'r unigolion hynny nad ydynt yn cynrychioli cyrff na grwpiau, nad ydynt ond yn bobl y mae ganddynt farn?

Carwyn Jones: Caiff unigolion fynegi barn. Y broblem yw, os dywedir yn y rheoliadau fod rhaid ymgynghori â phob unigolyn mewn sir neu fwrdeistref sirol, yna byddai modd herio pob CDLl yn gyfreithiol, o bosibl, oni allai'r awdurdod ddangos bod ymgynghori wedi bod â phob unigolyn. Felly, rhestr o isafswm y

been consulted. Therefore, this is a minimal list of people. Many local authorities, indeed the majority, if not all, may want to expand the level of consultation beyond the minimum that is in the list. Individuals are still able to put forward their views as to what the LDP should look like and give evidence to an inquiry in the same way as they have always done.

Ieuan Wyn Jones: I am aware of individuals who are baffled at the procedure that they must adopt to provide information in relation to the development plans, and also at when they might be called to give evidence. They sometimes inadvertently fall foul of the precise rules and regulations that allow evidence to be given, and on being called then to give evidence. Could a fool's guide be made available to members of the public, so that they know, with some sort of certainty, what precise role they can have? When they are turned down because of a highly technical regulation, they feel cheated.

Carwyn Jones: Guidance is already available to local authorities via LDP Wales, and also the LDP manual. It is for local authorities then to engage individuals in a way that they feel is correct. Community involvement schemes have to be approved, not just by local planning authorities, but also by the Assembly Government. Therefore, there will be a role for the Government in terms of approving any community involvement schemes in the future.

On ongoing engagement with the community, I am not entirely sure what that means. However, when there are individual planning applications, people who are close to the applications are notified and their views are taken into account. Ultimately, it is for the local planning authority to make the final decision. The spatial plan is a corporate plan. In the same way that sustainable development is not just to do with the environment or the Minister for Environment, Planning and Countryside, the spatial plan is not just to do with Sue Essex, but is part of the whole structure of Government.

bohl yw hon. Efallai y bydd llawer o'r awdurdodau lleol, yn wir y mwyafrif, os nad pob un, am ehangu'r ymgynghori y tu hwnt i'r isafswm sydd ar y rhestr. Gall unigolion gynnig barn ynghylch y CDLI o hyd a chyflwyno tystiolaeth gerbron ymchwiliad yn yr un modd ag y maent wedi gwneud erioed.

Ieuan Wyn Jones: Gwn am unigolion sy'n methu'n lân â deall y weithdrefn y mae'n rhaid iddynt fynd drwyddi i roi gwybodaeth am y cynlluniau datblygu, a hefyd yn methu â deall pryd y gallent gael eu galw i roi tystiolaeth. Weithiau maent yn tramgwyddo'n ddiarwybod y rheolau a'r rheoliadau manwl sy'n caniatáu rhoi tystiolaeth, ac ynghylch cael eu galw i roi tystiolaeth. A fyddai modd llunio arweiniad syml iawn ar gyfer aelodau o'r cyhoedd, fel y byddant yn gwybod, gyda pheth sicrwydd, yr union ran y medrant ei chwarae? Pan gânt eu gwrthod oherwydd rheoliad hynod dechnegol, teimlant iddynt gael eu twyllo.

Carwyn Jones: Mae canllawiau ar gael i'r awdurdodau lleol eisoes drwy gyfrwng CDLI Cymru, a llawlyfr y CDLI hefyd. Mater i'r awdurdodau lleol wedyn yw ymgysylltu ag unigolion mewn modd y maent yn credu ei fod yn briodol. Rhaid i gynlluniau cynnwys cymunedau gael eu cymeradwyo, nid yn unig gan yr awdurdodau cynllunio lleol, ond gan Lywodraeth y Cynulliad hefyd. Felly, bydd rôl gan y Llywodraeth o ran cymeradwyo unrhyw gynlluniau cynnwys cymunedau yn y dyfodol.

O ran ymgysylltu'n barhaus â'r gymuned, nid wyf yn hollol sicr beth yw ystyr hynny. Fodd bynnag, pan fo ceisiadau cynllunio unigol, caiff pobl y mae ganddynt gysylltiad agos â'r ceisiadau eu hysbysu a rhoddir ystyriaeth i'w safbwyntiau. Yn y pen draw, lle'r awdurdod cynllunio lleol yw gwneud y penderfyniad terfynol. Cynllun corfforaethol yw'r cynllun gofodol. Yn yr un modd ag y mae datblygu cynaliadwy heb fod yn gyfyngedig i ymwneud â'r amgylchedd neu'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad, nid mater i Sue Essex yn unig yw'r cynllun gofodol, mae'n rhan yn hytrach o holl strwythur y Llywodraeth.

Mick Bates: I hear with interest what you have just said. However, sustainable development is in your portfolio, and you are also the Minister with responsibility for planning. This fundamental document, the Wales spatial plan, is not under your portfolio—why?

Carwyn Jones: It is under the Finance Minister's portfolio, because it is primarily to do with local government. However, it also deals with the entire range of portfolios, in the same way that sustainable development does. Why should it not be under the aegis of the Finance Minister, rather than the Minister for Environment, Planning and Countryside? It does not matter at the end of the day, because the document is in the possession of the entire Government—it is a corporate document. Get out of your bunker thinking, Mick, and start thinking more widely.

On the spatial plan, it is a material consideration for all local authorities to take into account when developing their local development plans, and it will be important that all local authorities take account of that. According to the response that I have had to the spatial plan, it has been widely welcomed by local authorities, contrary perhaps to the impression given by some in the Chamber.

Mick Bates: Clywaf yr hyn yr hyn yr ydych newydd ei ddweud gyda diddordeb. Fodd bynnag, mae datblygu cynaliadwy'n rhan o'ch portffolio, a chi hefyd yw'r Gweinidog sydd â gofal dros gynllunio. Nid yw'r ddogfen sylfaenol hon, cynllun gofodol Cymru, yn rhan o'ch portffolio—pam?

Carwyn Jones: Mae'n rhan o bortffolio'r Gweinidog dros Gyllid, a hynny am ei fod yn ymwneud yn bennaf â llywodraeth leol. Fodd bynnag, mae hefyd yn ymwneud â phob portffolio, yn yr un modd â datblygu cynaliadwy. Pam na ddylai fod dan adain y Gweinidog dros Gyllid, yn hytrach na'r Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad? Nid yw o bwys yn y pen draw, a hynny am fod y ddogfen yn eiddo i'r Llywodraeth gyfan—dogfen gorfforaethol ydyw. Rhowch y gorau i'ch dull cul o feddwl, Mick, a dechreuwch feddwl yn fwy eang.

Ynghylch y cynllun gofodol, mae'n ystyriaeth berthnasol y dylai pob awdurdod lleol ei hystyried wrth iddynt ddatblygu eu cynlluniau datblygu lleol, a bydd yn bwysig i bob awdurdod lleol gadw hynny mewn cof. Yn ôl yr ymateb yr wyf wedi ei gael i'r cynllun gofodol, mae wedi cael ei groesawu'n eang gan yr awdurdodau lleol, yn wahanol efallai i'r argraff y mae rhai wedi ei chyfleu yn y Siambr.

*Cynnig (NDM2608): O blaid 54, Ymatal 0, Yn erbyn 1.
Motion (NDM2608): For 54, Abstain 0, Against 1.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William

Pleidleisiodd yr Aelod canlynol yn erbyn:
The following Member voted against:

Marek, John

Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda
Thomas, Owen John
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Brynle
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

*Cynnig (NDM2609): O blaid 53, Ymatal 0, Yn erbyn 1.
Motion (NDM2609): For 53, Abstain 0, Against 1.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine

Pleidleisiodd yr Aelod canlynol yn erbyn:
The following Member voted against:

Marek, John

Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 Idris Jones, Denise
 Isherwood, Mark
 James, Irene
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Jones, Laura Anne
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Melding, David
 Mewies, Sandy
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Neagle, Lynne
 Pugh, Alun
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

Derbyniwyd y cynnig.

Motion carried.

**Dirprwyo Swyddogaethau o dan Ddeddf Gwahaniaethu ar Sail Anabledd 1995
 i'r Prif Weinidog
 Delegation of Functions under the Disability Discrimination Act 1995 to the First
 Minister**

The Business Minister (Jane Hutt): I Y Trefnydd (Jane Hutt): Cynigiau fod
 propose that

the National Assembly for Wales, acting under section 62(1)(b) of the Government of Wales Act 1998, resolves to delegate the functions of the National Assembly contained in or under sections 53A(4A) and (6A) of the Disability Discrimination Act 1995 (as amended by paragraph 28 of Schedule 1 to the Disability Discrimination Act 2005) to the Assembly First Minister. (NDM2610)

Leanne Wood: The need for the Welsh Assembly Government to work with local authorities cannot be overstated with regard to this legislation. Clear guidance is vital.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, gan weithredu o dan adran 62(1)(b) Deddf Llywodraeth Cymru 1998, yn penderfynu dirprwyo i Brif Weinidog Cymru holl swyddogaethau'r Cynulliad Cenedlaethol a gynhwysir yn neu o dan Adrannau 53A(4A) a (6A) Deddf Gwahaniaethu ar Sail Anabledd 1995 (fel y'i diwygiwyd gan baragraff 28 Atodlen 1 Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 2005). (NDM2610)

Leanne Wood: Nid oes modd gorbwysleisio'r angen i Lywodraeth Cynulliad Cymru weithio gyda'r awdurdodau lleol ynghylch y ddeddfwriaeth hon. Mae canllawiau clir yn hanfodol.

Secondly, the Assembly has adopted the social model of disability, which is a progressive step. However, we must ensure that adequate resources are allocated to it, and that it is also adopted by Assembly sponsored public bodies, as well as local authorities.

On the question of resources, perhaps the Minister can tell us how public bodies will be funded to implement this. Previously, buildings in the education sector were exempted from the legislation, and it was the Tories who exempted those old buildings because of the cost. We in Plaid Cymru welcome the fact that these old education buildings will no longer be exempted, but schools and colleges will need to be confident that they will not have to cut their existing budgets to comply with the Disability Discrimination Act 2005. We are sympathetic that there will be a backlog, and that the Tories' previous decisions to exempt old school buildings has compounded the cost, but the fact remains that this has to be paid for. Plaid Cymru supports the Disability Discrimination Act 2005, but we would like to know how its implications will be funded.

Mark Isherwood: The Conservatives are fully committed to supporting the rights and needs of disabled people, and we will support this motion. Thanks to groundbreaking Conservative legislation enacted in 1995, and subsequently enhanced, disabled people cannot simply be written off. When last in power, we implemented the Disability Discrimination Act 1995, which introduced the first ever measure to bar discrimination against a disabled person in relation to employment and a range of other areas. We have also supported the overall provisions of the Disability Discrimination Act 2005, as it has built upon the 1995 Act, although we have criticised the fact that its implementation has been delayed.

However, I must endorse the concerns raised by the Disability Rights Commission about this motion to delegate functions under the Disability Discrimination Act 1995 to the First Minister, where proposals

Yn ail, mae'r Cynulliad wedi mabwysiadu'r model cymdeithasol o anabledd, sy'n gam blaengar. Fodd bynnag, rhaid sicrhau bod adnoddau digonol yn cael ei ddyrannu iddo, a'i fod yn cael ei fabwysiadu gan y cyrff cyhoeddus a noddir gan y Cynulliad hefyd, ynghyd â'r awdurdodau lleol.

O ran adnoddau, efallai y bydd y Gweinidog yn fodlon dweud wrthym sut y caiff cyrff cyhoeddus eu cyllido i weithredu hyn. O'r blaen, câi adeiladau'r sector addysg eu heithrio rhag y ddeddfwriaeth, a'r Torïaid a eithriodd yr hen adeiladau hynny oherwydd y gost. Yr ydym ni ym Mhlaid Cymru'n falch na chaiff yr hen adeiladau addysg hyn eu heithrio mwyach, ond bydd rhaid i'r ysgolion a'r colegau fod yn hyderus na fydd rhaid iddynt dorri eu cyllidebau presennol er mwyn cydymffurfio â Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 2005. Yr ydym yn cydymdeimlo oherwydd y bydd ôl-groniad, a bod penderfyniadau blaenorol y Torïaid i eithrio hen adeiladau ysgolion wedi gwaethygu'r gost, ond erys y ffaith bod rhaid talu am hyn. Mae Plaid Cymru'n cefnogi Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 2005, ond hoffem wybod sut y caiff ei goblygiadau eu cyllido.

Mark Isherwood: Mae'r Ceidwadwyr wedi ymrwymo'n llwyr i gefnogi hawliau ac anghenion pobl anabl, a byddwn yn cefnogi'r cynnig hwn. Diolch i'r ddeddfwriaeth a gyflwynwyd yn 1995 gan y Ceidwadwyr a dorrodd dir newydd, ac sydd wedi ei chryfhau ers hynny, nid oes modd diystyru pobl anabl. Y tro diwethaf yr oeddem mewn grym, bu inni weithredu Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 1995, a gyflwynodd y mesur cyntaf erioed i wahardd gwahaniaethu yn erbyn rhywun anabl o ran cyflogaeth ac amrywiol feysydd eraill. Yr ydym hefyd wedi cefnogi darpariaethau cyffredinol Deddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 2005, gan ei bod wedi adeiladu ar sail Deddf 1995, er inni feirniadu'r ffaith bod oedi wedi bod o ran ei gweithredu.

Fodd bynnag, rhaid imi ategu pryderon Comisiwn Hawliau'r Anabl ynghylch y cynnig hwn i ddirprwyo swyddogaethau dan Ddeddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 1995 i'r Prif Weinidog, tra bo cynigion y Papur Gwyn ar

within the Government of Wales White Paper seek to formalise the separation of powers between the Welsh Assembly Government and the Assembly itself. In these circumstances, this motion is therefore logical and welcome in terms of the Welsh Assembly Government and associated sponsored public bodies, but not in terms of activities undertaken by the National Assembly as a separate public body. As the Disability Rights Commission states, a similar reporting duty in these circumstances should also apply to the Presiding Officer on behalf of the Assembly, just as it should in terms of proposals in the White Paper regarding statutory duties on promoting equality, as we heard from the Chair of the Committee on Equality of Opportunity last week.

Jenny Randerson: The Welsh Liberal Democrats are pleased to support this motion today, but we want to place a warning that there is a significant resource implication, particularly for local government, but also for public bodies. There is a mountain of problems to be tackled. When we talk about disabilities, so many people envisage that the problem is associated with ramps up steps for people in wheelchairs, but the complexities of disability are varied. The cross-party disability group did some work, for example, on access to polling stations and on the electoral process as a whole. There are guidelines; local authorities fumble along trying to follow the process appropriately, and, in many cases, fail completely to provide a properly accessible environment. This is a highly sophisticated approach that we are asking public bodies and local authorities to take.

4.40 p.m.

I particularly want to mention the issues for schools. In England, there has been a particular pot of money for adaptations to schools, and there are arguments for and against that approach. However, in Wales, local education authorities have taken a reactive approach to adaptations. When a child with a disability goes to a particular school, they will adapt that school, rather than making all schools fit for purpose. By

Lywodraeth Cymru'n ceisio ffurfioli gwahanu'r pwerau rhwng Llywodraeth Cynulliad Cymru a'r Cynulliad ei hun. Dan yr amgylchiadau hyn, mae'r cynnig hwn yn rhesymegol ac mae i'w groesawu o ran Llywodraeth Cynulliad Cymru a'r cyrff cyhoeddus sy'n cael eu noddi sy'n gysylltiol, ond nid o ran y gweithgareddau y bydd y Cynulliad Cenedlaethol yn ymgymryd â hwy fel corff cyhoeddus ar wahân. Ys dywed Comisiwn Hawliau'r Anabl, dylai fod dyletswydd debyg i adrodd dan yr amgylchiadau hyn ar y Llywydd hefyd ar ran y Cynulliad, yn yr un modd yn union ag y dylai fod o ran y cynigion yn y Papur Gwyn ynghylch dyletswyddau statudol sy'n ymwneud â hybu cydraddoldeb, fel y clywsom gan Gadeirydd y Pwyllgor Cyfle Cyfartal yr wythnos diwethaf.

Jenny Randerson: Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru'n falch o gefnogi'r cynnig hwn heddiw, ond yr ydym am roi rhybudd bod goblygiadau sylweddol o ran adnoddau, yn enwedig i lywodraeth leol, ac i gyrff cyhoeddus hefyd. Mae llw o broblemau i'w datrys. Pan gyfeiriwn at anabledau, mae llawer o bobl yn credu mai problem sy'n ymwneud â gosod ramp ar risiau ar gyfer pobl mewn cadeiriau olwynion ydyw, ond mae cymhlethdodau amrywiol yn perthyn i fater anabled. Gwnaeth y grŵp anabled trawsbleidiol beth gwaith, er enghraifft, ar fynediad i orsafoedd pleidleisio ac ar y broses etholiadol yn ei chyfanrwydd. Mae canllawiau'n bod; mae'r awdurdodau lleol yn ymbalfalu gan geisio dilyn y broses yn briodol, gan fethu'n llwyr, mewn rhai achosion, â darparu amgylchedd y gellir cael mynediad iawn iddo. Yr ydym yn gofyn i gyrff cyhoeddus ac awdurdodau lleol ymgymryd â dull hynod soffistigedig o ymdrin â hyn.

Yr wyf am sôn yn benodol am y problemau sy'n wynebu ysgolion. Yn Lloegr, mae pot penodol o arian wedi bod ar gael ar gyfer gwneud addasiadau i ysgolion, ac mae dadleuon o blaid ac yn erbyn gwneud hynny. Fodd bynnag, yng Nghymru, mae'r awdurdodau addysg lleol wedi cymryd agwedd adweithiol at addasiadau. Pan fydd plentyn sydd ag anabled yn mynd i ysgol benodol, byddant yn addasu'r ysgol honno, yn

doing that, we are storing problems for the future. We will probably spend more money tackling the issues in the end, because schools will carry out one set of adaptations for one kind of disability this year, and another set for another disability next year. In the end, it will probably cost the public purse more to do it that way.

With those reservations and warnings, we fully endorse this motion. It is long overdue. We are totally supportive of the aims and intentions but there is a gap in funding that must be addressed by the Welsh Assembly Government.

The Business Minister (Jane Hutt): As we take forward this important new opportunity for ensuring that disabled people have rights under the disability discrimination legislation as amended by the Disability Discrimination Act 2005, we know, Leanne, that the social model of disability will be at the forefront. Indeed, we are supporting Disability Wales in taking this forward. There will be a general as well as a specific duty on public authorities, very much like the race equality schemes, as they move forward with their disability equality schemes. In working with them, Mark, we are supporting the Disability Rights Commission in order to ensure that it has the advice and guidance to support it in taking this forward.

Jenny, we have a timescale in relation to schools, which are covered by the general and specific duties. Their disability equality schemes will be in place from 1 April 2007.

Helen Mary Jones: Has the Government had specific discussions with public bodies and local authorities in Wales about the potential resource implications of their implementing the Act in full, because that remains a major concern?

Jane Hutt: That has always been an issue with regard to them implementing their duties under the Disability Discrimination Act 1995. They know that it is part of their duty, and that there is not only a moral but a

hytrach na gwneud pob ysgol yn addas at y diben. O wneud hynny, yr ydym yn crynhoi problemau at y dyfodol. Mae'n debyg y gwariwn fwy o arian wrth fynd i'r afael â'r problemau yn y pen draw, am y bydd yr ysgolion yn gwneud un set o addasiadau ar gyfer un math o anabledd eleni, a set arall ar gyfer anabledd arall y flwyddyn nesaf. Yn y diwedd, mae'n debygol o gostio mwy i'r pwrs cyhoeddus o'i wneud yn y modd hwnnw.

Gyda'r amheuan a'r rhybuddion hynny, yr ydym yn llwyr gefnogi'r cynnig. Mae'n hen bryd. Llwyr gefnogwn y nodau a'r bwriadau ond mae diffyg yn y cyllid y mae'n rhaid i Lywodraeth Cynulliad Cymru fynd i'r afael ag ef.

Y Trefnydd (Jane Hutt): Wrth inni fynd ymlaen â'r cyfle newydd hwn i sicrhau bod gan bobl anabl hawliau dan y ddeddfwriaeth gwahaniaethu ar sail anabledd fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 2005, gwyddom, Leanne, y bydd y model cymdeithasol o anabledd yn flaenllaw. Yn wir, yr ydym yn cefnogi Anabledd Cymru yn y gwaith o fynd â hyn yn ei flaen. Bydd dyletswydd gyffredinol a phenodol ar awdurdodau cyhoeddus, yn debyg iawn i'r cynlluniau cydraddoldeb hiliol, wrth iddynt fwrw ymlaen â'u cynlluniau cydraddoldeb i bobl anabl. Wrth weithio gyda hwy, Mark, yr ydym yn cefnogi Comisiwn Hawliau'r Anabl er mwyn sicrhau ei fod yn cael y cyngor a'r canllawiau i'w gefnogi wrth fwrw ymlaen â hyn.

Jenny, mae gennym amserlen o ran ysgolion, y mae dyletswyddau cyffredinol a phenodol ar eu cyfer. Bydd eu cynlluniau cydraddoldeb i bobl anabl ar waith o 1 Ebrill 2007 ymlaen.

Helen Mary Jones: A yw'r Llywodraeth wedi cynnal trafodaethau penodol gyda chyrff cyhoeddus ac awdurdodau lleol Cymru ynghylch y goblygiadau posibl o ran adnoddau wrth iddynt weithredu'r Ddeddf yn llawn, oherwydd y mae hynny'n parhau'n bryder mawr?

Jane Hutt: Mae hynny wedi bod yn broblem drwy'r amser o ran gweithredu eu dyletswyddau dan Ddeddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 1995. Gwyddant ei fod yn rhan o'u dyletswydd, a bod dadl nid yn unig o

business case when it comes to delivering better services. Our support for, and work with, the Disability Rights Commission will help to take this forward, as will our meetings with the Welsh Local Government Association equal opportunities unit. On that basis, delegating the functions will ensure that public authorities take forward this new disability equality scheme opportunity.

safbwynt moesol ond o safbwynt busnes hefyd ynglŷn â chyflwyno gwasanaethau gwell. Bydd y gefnogaeth a roddwn i Gomisiwn Hawliau'r Anabl a'r gwaith a wnawn gyda hwy yn help i fwrw ymlaen â hyn, fel y bydd ein cyfarfodydd gydag uned cyfle cyfartal Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Gan hynny, bydd dirprwyo'r swyddogaethau'n fodd i sicrhau y bydd yr awdurdodau lleol yn bwrw ymlaen â'r cyfle newydd hwn o ran y cynllun cydraddoldeb i bobl anabl.

Cynnig (NDM2610): O blaid 53, Ymatal 0, Yn erbyn 0.

Motion (NDM2610): For 53, Abstain 0, Against 0.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Law, Peter
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen

Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

Cymeradwyo'r Cynllun i Gymell Hyfforddiant Athrawon Approval of the Teacher Training Incentive Scheme

**Y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol
 Oes (Jane Davidson):** Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn ystyried egwyddor y cynllun i gymell hyfforddiant athrawon, y gosodwyd copi ohono yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005. (NDM2611)

Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru gan weithredu o dan Reol Sefydlog Rhif 29.3 (iii) yn cymeradwyo'r cynllun i gymell hyfforddiant athrawon a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005. (NDM2612)

Janet Ryder: We will support these measures as a way of ensuring that teaching is retained as a graduate profession. Although we welcome the development of a pilot programme—a sabbatical programme—to help primary and secondary teachers improve their Welsh language skills, it is disappointing to see that under the training incentive scheme, Welsh as a second language is seen as a second-priority area.

Mathematics and science subjects, at secondary level, are seen as a priority area, followed by modern languages, technology, English, and Welsh as a second language. We would strongly argue that, in order to reach the Government's target of achieving a truly bilingual Wales, we need to give priority to Welsh language education; increasing the incentive to become a Welsh-medium teacher or a teacher of Welsh as a

The Minister for Education and Lifelong Learning (Jane Davidson): I propose that

the National Assembly for Wales considers the principle of the teacher training incentive scheme, a copy of which was laid in Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005. (NDM2611)

I propose that

the National Assembly for Wales acting under Standing Order No. 29.3 (iii) approves the teacher training incentive scheme which was laid in the Table Office and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005. (NDM2612)

Janet Ryder: Cefnogwn y mesurau hyn fel modd i sicrhau bod dysgu'n cael ei gadw'n broffesiwn i raddedigion. Er ein bod yn croesawu datblygu rhaglen beilot—rhaglen sabothol—i helpu athrawon cynradd ac uwchradd i ddatblygu eu sgiliau yn yr iaith Gymraeg, siomedig yw gweld dan y cynllun i gymell hyfforddiant, fod y Gymraeg fel ail iaith yn cael ei ystyried yn faes sy'n ail flaenoriaeth.

Mae mathemateg a phynciau gwyddoniaeth, ar lefel uwchradd, yn cael eu hystyried yn faes blaenoriaeth, ac yn cael eu dilyn gan ieithoedd modern, technoleg, Saesneg, a Chymraeg fel ail iaith. Byddem yn dadlau'n gryf, er mwyn cyrraedd nod y Llywodraeth o sicrhau Cymru wir ddwyieithog, fod angen inni roi blaenoriaeth i addysg Gymraeg; mae cynyddu'r cymhelliant i fynd yn athro neu athrawes cyfrwng Gymraeg neu Gymraeg ail

second language is one way that that could be achieved. We would like the Minister to look again at the scheme.

William Graham: The Welsh Conservatives support this scheme, which is one that clearly identifies a long-term co-ordinated programme for delivering the training and the retention of teachers. We trust, however, Minister, that there will not be too much unnecessary bureaucracy. We welcome a scheme that specifies the largest grant aid to teachers of maths and science, subjects in which there is a shortage of teachers presently. However, we need to ensure that we can attract the highest calibre of students into the teaching profession, and offer them the best continuing training and career development. The scheme is timely, perhaps, as we read in the newspaper that a large number of children are leaving primary school unable to read, write or undertake basic mathematical problems. We trust that schemes of this kind will help to ensure that those unfortunate events do not occur in the future.

Peter Black: The Welsh Liberal Democrats are also happy to support this motion and scheme. The regulations as they stand for this current year from October 2005 are acceptable and are certainly in line with England. My concern, however, is how this scheme will develop in future years. A report will be discussed in the Education and Lifelong Learning Committee on Thursday relating to the amount of money that is payable from September 2006. In England, that will be £9,000 in certain instances, relating to the subjects with the greatest shortage of teachers, yet, in Wales, we will be paying only £7,200. The difference is, effectively, the £1,800 fee grant that we have agreed to pay to avoid having the £3,000 tuition fee, which the Assembly has already voted against. Effectively, by giving those teacher trainees a lesser grant, we are clawing that back. I am not particularly happy with that, and we will clearly be discussing it in committee and, no doubt, in future budget discussions. I believe that what we have before us today is acceptable, but I hope that the Minister rethinks the way that she is proposing to take this scheme forward.

iaith yn un dull o gyflawni hynny. Hoffem i'r Gweinidog edrych eto ar y cynllun.

William Graham: Mae Ceidwadwyr Cymru'n cefnogi'r cynllun hwn, sydd yn nodi'n glir raglen gydlynol hirdymor i hyfforddi a chadw athrawon. Serch hynny, Weinidog, hyderwn na fydd gormod o fiwrocratiaeth ddiangen. Croesawn gynllun sydd yn pennu'r cymhorthdal mwyaf i athrawon mathemateg a gwyddoniaeth, pynciau lle y mae prinder athrawon ar hyn o bryd. Fodd bynnag, mae angen sicrhau y gallwn ddenu'r safon uchaf o fyfyrwyr i'r proffesiwn dysgu, a chynnig iddynt hyfforddiant parhaus a datblygiad gyrfaol o'r radd flaenaf. Mae'r cynllun yn amserol, efallai, gan ein bod yn darllen yn y papur newydd fod nifer fawr o blant yn gadael yr ysgol gynradd heb allu darllen, ysgrifennu na datrys problemau mathemategol sylfaenol. Hyderwn y bydd cynlluniau o'r math hwn yn helpu i sicrhau na fydd y pethau anffodus hyn yn digwydd yn y dyfodol.

Peter Black: Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru hefyd yn falch o gefnogi'r cynnig a'r cynllun hwn. Mae'r rheoliadau fel y maent ar gyfer y flwyddyn gyfredol hon o Hydref 2005 yn dderbyniol ac yn sicr yn cyd-fynd â'r hyn sy'n digwydd yn Lloegr. Fy mhryder i, fodd bynnag, yw sut y datblyga'r cynllun hwn yn y dyfodol. Trafodir adroddiad yn y Pwyllgor Addysg a Dysgu Gydol Oes ddydd Iau ynglŷn â'r arian a fydd yn daladwy o fis Medi 2006. Yn Lloegr, bydd yn £9,000 mewn rhai enghreifftiau, yng nghyswllt y pynciau sydd â'r prinder mwyaf o ran athrawon, ond yng Nghymru, dim ond £7,200 y byddwn yn ei dalu. Y gwahaniaeth, i bob pwrpas, yw'r grant ffioedd o £1,800 yr ydym wedi cytuno i'w dalu i osgoi cael y ffi dysgu o £3,000, y mae'r Cynulliad eisoes wedi pleidleisio yn ei erbyn. I bob pwrpas, drwy roi grant llai i'r darpar athrawon hynny, yr ydym yn adfachu'r arian hwnnw. Nid wyf yn arbennig o hapus ynglŷn â hynny, ac yn amlwg byddwn yn ei drafod yn y pwyllgor ac, mae'n siŵr, mewn trafodaethau am y gyllideb yn y dyfodol. Credaf fod yr hyn sydd gennym o'n blaenau heddiw'n dderbyniol, ond gobeithiaf y gwnaiff y Gweinidog ailfeddwl am y modd y mae hi'n bwriadu mynd â'r cynllun hwn yn ei flaen.

The Minister for Education and Lifelong Learning (Jane Davidson): The scheme that is before Members today represents the interests of people who are already in the 2005-06 teacher training intake. Peter Black is talking about the incentives that we have put in place that are parallel and equivalent to those in England, because the fee for a student in England will be £3,000, whereas the fee here will be only £1,200, so it will be parallel to the situation of students in England from September 2006.

It is important that we parallel England by ensuring that students can choose the teacher training institutes in Wales and England on an equivalent basis in terms of the incentives in relation to shortage subjects. That is what we will be looking at in committee tomorrow, in terms of that incentive scheme. However, for the future, a major review of initial teacher training is ongoing, and, subject to that, Wales will be looking at how it wants to support incentives for training teachers for the future.

Y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes (Jane Davidson): Mae'r cynllun sydd gerbron yr Aelodau heddiw o fudd i bobl sydd eisoes yn rhan o griw ymarfer dysgu 2005-06. Mae Peter Black yn sôn am y cymhellion yr ydym wedi'u sefydlu sydd yn debyg i'r rhai yn Lloegr ac yn cyfateb iddynt, oherwydd bydd y ffi i fyfyrwr yn Lloegr yn £3,000, er mai dim ond £1,200 fydd y ffi yma, felly bydd yn debyg i sefyllfa myfyrwyr yn Lloegr o fis Medi 2006.

Mae'n bwysig inni gydsymud â Lloegr drwy sicrhau bod myfyrwyr yn gallu dewis y sefydliadau ymarfer dysgu yng Nghymru a Lloegr ar sail gyfatebol o ran y cymhellion mewn perthynas â phynciau lle y mae prinder. Dyna'r hyn y byddwn yn ei ystyried yn y pwyllgor yfory, o safbwynt y cynllun cymhelliant hwnnw. Fodd bynnag, ar gyfer y dyfodol, mae adolygiad mawr o hyfforddiant dysgu dechreuol yn digwydd ar hyn o bryd, ac yn amodol ar hynny, bydd Cymru'n edrych ar sut y mae am gefnogi cymhellion ar gyfer hyfforddi athrawon i'r dyfodol.

*Cynnig (NDM2611): O blaid 52, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2611): For 52, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark

James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Law, Peter
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Brynle
Williams, Kirsty
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

4.50 p.m.

*Cynnig (NDM2612): O blaid 54, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2612): For 54, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene

Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Jones, Laura Anne
 Law, Peter
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Melding, David
 Mewies, Sandy
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Neagle, Lynne
 Pugh, Alun
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

Dadl Plaid Leiafrifol (Plaid Cymru) Minority Party Debate (Plaid Cymru)

Bwrdd yr Iaith Gymraeg The Welsh Language Board

Ieuan Wyn Jones: Cynigiaf fod

y Cynulliad Cenedlaethol yn cyfarwyddo Llywodraeth Cynulliad Cymru i ohirio'r broses o uno Bwrdd yr Iaith Gymraeg â'r Cynulliad hyd nes bydd y Cynulliad yn cymeradwyo cynnig sy'n ymdrin yn foddhaol â gweithrediad swyddogaethau rheoliadol y bwrdd a phwerau monitro cynlluniau awdurdodau addysg lleol ar gyfer hybu'r iaith. (NDM2613)

Yr wyf yn croesawu'r cyfle hwn i gynnal y drafodaeth hon ar Fwrdd yr Iaith Gymraeg. Yr wyf am gyfeirio'n benodol, wrth agor y ddadl, at gynnwys y cynnig yr ydym wedi ei roi gerbron y Cynulliad. Yr ydym yn cyfarwyddo Llywodraeth Cynulliad Cymru i ohirio'r broses o uno Bwrdd yr Iaith Gymraeg â'r Cynulliad hyd nes bydd y Cynulliad yn cymeradwyo cynnig sy'n ymdrin yn foddhaol—a phwysleisiaf y gair 'boddhaol'—â gweithrediad swyddogaethau

Ieuan Wyn Jones: I propose that

the National Assembly instructs the Welsh Assembly Government to postpone the merger of the Welsh Language Board with the Assembly until the Assembly approves a motion which satisfactorily deals with the operation of the regulatory functions of the board and the powers of monitoring the plans of local education authorities for the promotion of the language. (NDM2613)

I welcome this opportunity to hold this debate on the Welsh Language Board. I wish to refer specifically, in opening this debate, to the contents of the motion that we have tabled. We instruct the Welsh Assembly Government to postpone the merger of the Welsh Language Board with the Assembly until the Assembly approves a motion which satisfactorily deals—I emphasise the word 'satisfactorily'—with the operation of the regulatory functions of the board and the powers of monitoring the plans

rheoliadol y bwrdd a phwerau monitro cynlluniau awdurdodau addysg lleol ar gyfer hybu'r iaith.

Bwriad y cynnig yw gohirio'r broses o uno bwrdd yr iaith â'r Llywodraeth hyd nes bod y Cynulliad yn hapus gyda'r cynlluniau, o safbwynt cynllun rheoleiddio ac o ran datblygu addysg cyfrwng Cymraeg; bydd y Cynulliad wedyn yn pasio'r cynlluniau hynny fel cynnig arall.

Yr oeddwn yn synnu clywed yn y gynhadledd i'r wasg a gynhaliwyd y bore yma mai llinell y Llywodraeth yw na fydd unrhyw beth yn newid os caiff y cynnig hwn ei dderbyn. Yr oedd y Llywodraeth yn rhyw ystyried y gallai'r cynnig gael ei dderbyn, felly cyflwynwyd sylwadau gan y Gweinidog, neu swyddfa'r Gweinidog, na fyddai'r cynnig yn newid dim. Yr wyf yn meddwl ei bod yn glir y byddai newid pe bai'r cynnig hwn yn cael ei dderbyn, oherwydd y mae'r Cynulliad yn dymuno cael gwybod beth yn union fydd yn dod yn lle'r ffordd y mae'r bwrdd yn rheoli'r cynlluniau iaith. Yr ydym am wybod beth fydd yn ei le i sicrhau bod awdurdodau lleol yn cyflawni eu gwaith i ddiwallu anghenion addysg cyfrwng Cymraeg eu hardaloedd.

O ran bwrdd yr iaith a'r hyn sydd yn Neddf yr Iaith Gymraeg 1993, pan oedd y Mesur yn mynd drwy'r Senedd, yr oedd nifer ohonom nad oeddem yn hollol sicr sut y byddai'r cynlluniau iaith yn gweithio. Hynny yw, yr oeddem yn gofyn a fyddai gan fwrdd yr iaith bwerau digonol i sicrhau bod gan gyrff cyhoeddus gynlluniau iaith digonol ac, unwaith bod y cynlluniau iaith yn eu lle, a fyddai'r bwrdd mewn sefyllfa i fonitro'r cynlluniau iaith hynny?

Rhoddaf enghraifft o'm hetholaeth fy hun sy'n fy arwain i gredu bod y Ddeddf wedi gweithio er lles defnyddwyr y Gymraeg a phobl sy'n siarad Cymraeg yng Nghymru. Mae'r Asiantaeth Cerbydau a Gwasanaethau Gweithredwyr yn defnyddio'r A55 ar draws Ynys Môn i stopio lorïau ar y ffordd i Iwerddon ac oddi yno. Byddai staff yr asiantaeth yn siarad â gyrwyr lorïau, yn eu holi am eu taith ac am bwysau'r lorïau, ond nid oedd ganddi unrhyw swyddog a oedd yn medru'r Gymraeg, er bod nifer sylweddol

of local education authorities for the promotion of the language.

The aim of the motion is to delay the merger of the language board with the Government until such a time as the Assembly is happy with the plans, in terms of the regulatory scheme and the development of Welsh-medium education; the Assembly will then pass those plans by another motion.

I was surprised to hear in the press conference that was held this morning that the Government's line is that nothing will change if this motion is carried. The Government had half considered that the motion would be carried, so comments were presented from the Minister, or the Minister's office, that this motion would not change a thing. I think that it is clear that there would be changes if this motion were carried, because the Assembly wants to know exactly what we will have in place of the way in which the board regulates Welsh language schemes. We want to know what we will get instead, to ensure that local authorities fulfil their roles in meeting the need for Welsh-medium education in their areas.

In terms of the language board and the contents of the Welsh Language Act 1993, when the Bill was proceeding through Parliament, many of us were unsure of how the language schemes would work. That is, we were asking whether the language board would have sufficient powers to ensure that public bodies had adequate language schemes and, once the language schemes were in place, whether the board would be in a position to monitor those schemes.

I will give an example from my constituency that leads me to believe that the Act has worked to the benefit of users of the Welsh language and people who speak Welsh in Wales. The Vehicle and Operator Services Agency uses the A55 across Anglesey to stop lorries on their way to and from Ireland. VOSA staff would speak to lorry drivers, asking them about their journey and the weight of their lorries, but VOSA did not provide a Welsh-speaking officer, even though many of the drivers who go from Holyhead

o'r gyrwyr sy'n mynd o Gaerdybi a gweddill gogledd Cymru ar draws Ewrop yn Gymry Cymraeg. Ysgrifennodd VOSA yn ôl ataf gan ddweud nad oedd hi'n credu ei bod yn bwysig bod ganddi swyddogion a oedd yn siarad Cymraeg gan nad oedd y rhan fwyaf o yrwyr lorïau yn siarad yr iaith. Ar ôl i mi gwyno wrth fwrdd yr iaith, tynnodd y bwrdd sylw at y ffaith bod VOSA wedi cytuno i gynllun iaith ac, felly, gallai'r bwrdd weld yn syth a oedd yn cadw at ofynion y cynllun.

Mae hynny'n profi i mi fod y cynlluniau hyn yn gweithio a bod rôl reoleiddiol y bwrdd yn gweithio'n effeithiol. Felly, mae'n ddigon naturiol i ni ofyn, pan fydd y bwrdd yn cael ei uno â'r Llywodraeth, pwy fydd yn gwneud y gwaith hwnnw? Ai dyna fydd rôl y dyfarnydd sef y person a fydd, yn ôl y Llywodraeth, yn cymryd cyfrifoldeb rheoleiddio'r bwrdd? Ni wyddom beth fydd rôl y dyfarnydd.

Mae bwlch yng nghynigion y Llywodraeth fel nad ydwyf yn gwybod beth fydd union rôl y dyfarnydd. Ni wn, hyd yn oed, pryd y caiff y dyfarnydd ei benodi, na beth fydd rheolau statudol pwerau'r dyfarnydd hwn. Mae gennym yr hawl i fynnu gwybodaeth gan y Llywodraeth cyn ein bod yn caniatáu i'r bwrdd gael ei lynu ganddi. Yr wyf am wybod, er enghraifft, at bwy i droi. Gwelais yr hyn a ddywedodd y Gweinidog yn y pwyllgor ar rôl y dyfarnydd, ac nid yw'n hollol sicr ei hun. Dywedodd,

'We do not have a final view on that...but we have made no final decisions' on this, that and the other.

Dengys y Cofnod iddo ddweud ar fater y dyfarnydd,

'It is an important issue, and if we cannot get the dyfarnydd onto a statutory footing from the time that the Welsh Language Board comes in-house, then we need interim arrangements to deal with that gap of six months, or even 12 months'.

Nid ydym yn gwybod, wrth gwrs, beth fydd yn digwydd yn ystod y cyfnod hwnnw. Mae arnom eisiau sicrwydd y bydd y cynlluniau iaith yn cael eu cadw a'u cynnal yn ystod y cyfnod wedi i'r bwrdd ddod i mewn i'r

and the rest of north Wales to travel across Europe are Welsh speaking. VOSA replied to me saying that it did not think that it was important for it to have Welsh-speaking officers as the majority of lorry drivers did not speak Welsh. After I complained to the language board, the board could draw attention to the fact that VOSA had agreed a language scheme and therefore the board could see immediately whether it was keeping up to the demands of it.

That proves to me that these schemes work and that the board's regulatory function works effectively. Therefore, it is natural for me to ask, when the board is merged with the Government, who will undertake that work? Will that be the role of the dyfarnydd namely, the person who will, according to the Government, take over the regulatory responsibility of the board? We do not know what the role of the dyfarnydd will be.

The Government's proposal is flawed, so that I do not know what the dyfarnydd's role will be. I do not even know when the dyfarnydd will be appointed, or what will be the statutory regulations of such a dyfarnydd's powers. We have a right to demand that information of the Government before we allow the Government to swallow up the board. I want to know, for example, to whom I should turn. I have seen the Minister's remarks in committee on the role of the dyfarnydd, and he is not certain himself. He said,

Nid oes gennym farn derfynol ar hynny... ond nid ydym wedi gwneud penderfyniadau terfynol... ar hyn a'r llall.

On the matter of the dyfarnydd, the Record reports him as saying,

Mae'n fater pwysig, ac os na allwn osod y dyfarnydd ar sail statudol o'r adeg y daw Bwrdd yr Iaith Gymraeg dan adain y Llywodraeth, yna mae angen inni gael trefniadau pontio i ddelio â'r bwlch hwnnw o chwe mis, neu hyd yn oed 12 mis.

We do not know, of course, what will happen during that time. We need certainty that the language schemes will be maintained in the period after the board comes in-house as part of the Government. It is important that the

Llywodraeth. Mae'n bwysig i'r Gweinidog ddweud wrthym. Rhaid iddo ddod yn ôl i'r Cynulliad cyn y gallwn symud ymlaen ar ddim byd.

Pwynt arall yw a ydym yn gwybod pa fath o ganllawiau fydd o ran penodi'r dyfarnydd. Pa fath o ddyfarnydd fydd, ac a fydd yn annibynnol ar y Llywodraeth? Pa mor annibynnol fydd ar y Llywodraeth? Os yw'r Llywodraeth yn meddwl am ryw gytundebau tymor byr o flwyddyn, neu ddwy neu dair, sut allai dyfarnydd fod yn annibynnol ar y Llywodraeth? Y cwestiwn tyngedfennol i'w ofyn i'r Gweinidog yw: os bydd y dyfarnydd yn agos at y Llywodraeth, sut y gall wedyn edrych yn annibynnol ar bolisi'r Llywodraeth o ran ei chynllun iaith? Pwy fydd yn adolygu cynllun iaith y Llywodraeth? Yr ydym yn pryderu na fydd gan y dyfarnydd y pwerau i wneud hynny.

Owen John Thomas fydd yn cyfeirio at y mater arall yn ein cynnig, sef cynlluniau awdurdodau lleol i ddatblygu addysg cyfrwng Cymraeg. Er hynny, mae pethau eraill yr hoffwn i'r Gweinidog ymateb iddynt, gan obeithio y bydd yn derbyn eu bod yn bwysig. Y cyntaf ohonynt yw datblygiad polisi iaith. Unwaith y bydd y bwrdd wedi ei ymgorffori, pwy mewn gwirionedd fydd yn llunio polisiau iaith? Ai'r Llywodraeth drwy ei gweision sifil, neu a fydd yn gofyn cyngor pobl y tu allan i'r Llywodraeth? Hynny yw, pwy y tu allan i Lywodraeth fydd yn gallu rhoi barn sydd y tu hwnt i'r frwydr rhwng y pleidiau gwleidyddol? Rhaid sicrhau hynny.

Mae problem, wrth gwrs, oherwydd bydd gan bob Gweinidog farn, mae'n debyg, gan y bydd polisi iaith yn effeithio ar bob portffolio. A fydd yr uned bolisi o fewn y Llywodraeth yn gallu rhoi cynigion fydd yn mynd ar draws meysydd polisi, neu a fydd yn rhaid iddi wrando ar yr hyn sydd gan Weinidogion unigol i'w ddweud? Mae'n ofnadwy o bwysig o ran datblygu polisi iaith i uned bwerus gael ei sefydlu i sicrhau y caiff yr iaith ei chynnal ar draws meysydd polisi.

Mae hefyd yn bwysig cynnal yr arbenigedd a grewyd yn y bwrdd—mewn meysydd megis addysg, iechyd, trafnidiaeth, tai neu gynllunio—yn y drefn newydd. Yr ydym

Minister tells us. He must come back to the Assembly before we can move forward on anything.

Another point is whether we know what sort of guidelines will be given on appointing the dyfarnydd. What sort of dyfarnydd will he or she be, and will that person be independent of Government? If the Government is considering awarding a short-term contract of around a year, or two to three, how can the dyfarnydd be independent of Government? The critical question to ask the Minister is: if the dyfarnydd is close to the Government, how can he or she then independently review the Government's policy with regard to its language scheme? Who will review the Government's language scheme? We are concerned that the dyfarnydd will not have the powers to do that.

Owen John Thomas will refer to the other matters in our proposal, namely local authorities' schemes to develop Welsh-medium education. However, there are other matters to which I would like the Minister to respond, in the hope that he will accept their importance. The first is on the development of language policy. Once the board has been incorporated, who in reality will draft language policy? Will it be the Government through its civil servants, or will it ask the advice of people from outside the Government? That is, who outside the Government can give an honest opinion not influenced by the battles of political parties? That must be ensured.

There is a problem, of course, because every Minister will have an opinion, more than likely, given that language policy affects all portfolios. Will the policy unit within the Government be able to make proposals that cut across policy areas, or will it be necessary for it to listen to what individual Ministers have to say? With regard to the development of language policy, it is extremely important that a strong unit be established to ensure that the language is supported across policy areas.

It is also important to sustain the expertise that has been learned in the board—in such areas as education, health, transport, housing or planning—in the new order. We have tabled

wedi rhoi'r cynnig gerbron heddiw am nad ydym yn hapus bod y Llywodraeth wedi ateb y cwestiynau sylfaenol hynny.

this motion today, because we are not satisfied that the Government has answered those basic questions.

*Daeth Peter Black i'r Gadair am 5.00 p.m.
Peter Black took the Chair at 5.00 p.m.*

Lisa Francis: Fel plaid, nid ydym erioed wedi credu bod Llywodraeth Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn cydnabod bod angen cadw swyddogaeth hanfodol, neilltuol ac annibynnol Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Lisa Francis: As a party, we have never believed that the Welsh National Assembly Government acknowledges that there is a need to maintain the Welsh Language Board's essential, specific and independent function.

There is grave concern that the abolition of the Welsh Language Board will lead to the politicisation of the language. Over the years, the Welsh Language Board has done much work with the private sector, and the Assembly Government is not equipped to take on that work. It is obvious that decisions that are taken by specialist, impartial bodies are less likely to be the subject of political mischief-making than those taken directly by the Government.

Mae pryder mawr y bydd diddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn arwain at wneud yr iaith yn fater gwleidyddol. Dros y blynyddoedd, mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg wedi gweithio llawer gyda'r sector preifat, ac nid yw Llywodraeth y Cynulliad yn gymwys i allu ymgymryd â'r gwaith hwnnw. Mae'n amlwg bod penderfyniadau sy'n cael eu gwneud gan gyrff arbenigol, amhleidiol yn llai tebygol o fod yn agored i ystrywiau gwleidyddol na rhai a wneir yn uniongyrchol gan y Llywodraeth.

We are given to understand that the office of the dyfarnydd or regulator will deal with regulatory functions, overseeing Welsh language schemes when the Welsh Language Board ceases to exist. However, this office is to be set up on an advisory basis before converting to a statutory basis. This will surely lead to uncertainty and will weaken the current position.

Yr ydym wedi cael ar ddeall y bydd swydd y dyfarnydd neu'r rheolydd yn delio â swyddogaethau rheoliadol, gan oruchwylio cynlluniau iaith Gymraeg pan fydd Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn peidio â bod. Fodd bynnag, bydd y swydd hon yn cael ei sefydlu ar lefel ymgynghorol cyn cael ei throï'n un statudol. Bydd hyn yn rhwym o arwain at ansicrwydd a bydd yn gwanhau'r sefyllfa bresennol.

In addition, the role of the so-called dyfarnydd has yet to be defined in detail. We have been told that, during the interim period before it converts to a statutory basis, safeguards will be put in place that will ensure the integrity and transparency of the regulator's work and advice. However, in true Welsh Labour style, the safeguards have not yet been detailed.

Hefyd, nid yw rôl y dyfarnydd, fel y'i gelwir, wedi ei ddiffinio'n fanwl hyd yma. Yn y cyfnod interim cyn iddo gael swyddogaeth statudol, dywedwyd wrthym y bydd mesurau i ddiogelu'n cael eu cyflwyno a fydd yn sicrhau didwylledd a thryloywder gwaith a chyngor y rheolydd. Fodd bynnag, ac mae hyn yn gwbl nodweddiadol o Lafur Cymru, ni chafwyd manylion am y dulliau diogelu eto.

Dyheadau a geiriau mwyn ydynt unwaith eto—gŵr diarth yw yfory.

Once again, they are just warm words and aspirations—nobody knows what tomorrow will bring.

I asked the Minister for detailed information on this issue last May, but still there is nothing forthcoming; that is becoming something of a habit. Perhaps the sad reality is that you have no information available, Minister, yet you seem hell-bent on steering

Gofynnais i'r Gweinidog am wybodaeth fanwl ar y mater hwn fis Mai diwethaf, ond nid wyf wedi derbyn dim; mae hyn yn dechrau mynd yn dipyn o arferiad. Efallai mai'r gwir trist yw nad oes dim gwybodaeth ar gael, Weinidog, ond er hynny yr ydych yn benderfynol o'n

us into uncharted waters.

At a time when the chief inspector of schools warns us that the teaching of Welsh as a second language needs to be improved, we are concerned that there may be a danger that not all local authorities in Wales will conform to their language schemes when they seek to change or review Welsh-language educational provision in predominantly Welsh-speaking areas.

Mae dyfodol yr iaith yn nwylo ein plant, ac felly mae addysg yn hanfodol bwysig i Fwrdd yr Iaith Gymraeg.

The lack of detailed information on the role and responsibilities of the dyfarnydd means that we are still not satisfied or convinced that he or she will be an independent champion of the Welsh language.

Mae cyfrifoldeb ar Fwrdd yr Iaith Gymraeg i gynghori'r Cynulliad ar faterion ynghylch yr iaith Gymraeg. Os bydd y bwrdd yn cael ei ddiddymu, pwy fydd yn rhoi cyngor?

Exactly what does this Government think it will achieve by removing the Welsh Language Board? We await your answer, Minister.

Eleanor Burnham: Bythefnos yn ôl, gofynnais i'r Gweinidog wneud datganiad ynghylch swyddogaethau statudol Bwrdd yr Iaith Gymraeg, unwaith y daw o dan adain Llywodraeth Lafur. Ni chefais ateb iawn i fy nghwestiwn syml. Dengys ymateb y Gweinidog y dryswch mawr sy'n bodoli ymhlith aelodau Llywodraeth Llafur am ddechrau'r goelcerth. Mae pryder hefyd ymysg staff Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Mae'r Llywodraeth wedi methu â thanlinellu hyd yn oed y manylion lleiaf am yr hyn a fydd yn digwydd i'r swyddogaethau unwaith y bydd y bwrdd yn uno â'r Llywodraeth. Deallaf fod aelodau'r bwrdd, gan gynnwys Meri Huws, wedi ysgrifennu at y Prif Weinidog ym mis Medi i'w argyhoeddi am y pryderon am ddyfodol yr iaith.

Ers 1993, mae bwrdd yr iaith wedi cyflawni gwaith ardderchog. Byddai'r broses o

harwain i faes cwbl ddieithr.

Ar adeg pan fo'r prif arolygydd ysgolion yn ein rhybuddio bod angen gwella dysgu Cymraeg fel ail iaith, yr ydym yn poeni na fydd pob awdurdod lleol yng Nghymru'n glynu wrth eu cynlluniau iaith pan fyddant yn ceisio newid neu adolygu eu darpariaeth addysg Gymraeg mewn ardaloedd lle y mae'r Gymraeg yn brif iaith.

The future of the language is in our children's hands, and therefore education is of crucial importance to the Welsh Language Board.

Mae prinder gwybodaeth fanwl am rôl a chyfrifoldebau'r dyfarnydd yn golygu nad ydym yn sicr nac wedi'n hargyhoeddi y bydd ef neu hi'n eiriolwr annibynnol dros y Gymraeg.

The Welsh Language Board has a responsibility to advise the Assembly on issues relating to the Welsh language. If the board is abolished, who will give advice?

Beth yn union y mae'r Llywodraeth yn gobeithio'i gyflawni drwy ddiddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg? Yr ydym yn aros am eich ateb, Weinidog.

Eleanor Burnham: A fortnight ago, I asked the Minister to make a statement regarding the Welsh Language Board's statutory functions, once it came under the Labour Government's wing. I did not receive a proper answer to my simple question. The Minister's response shows the great confusion among members of the Labour Government about starting the bonfire. There is also concern among the staff of the Welsh Language Board.

The Government has failed to underline even the smallest details about what will happen to the functions when the board merges with the Government. I understand that members of the board, including Meri Huws, wrote to the First Minister in September to convince him about the concerns regarding the language's future.

Since 1993, the Welsh Language Board has undertaken excellent work. The process of

ddrafftio 'Iaith Pawb' wedi bod yn llawer anoddach heb gyfraniad hanfodol y bwrdd, a dyna oedd un o'r rhesymau yr oeddem yn erbyn y syniad o uno'r bwrdd â'r Llywodraeth yn y lle cyntaf. Mae'n amlwg bellach fod Plaid Cymru o'r un farn â'r Democratiaid Rhyddfrydol.

Hoffwn annog y Gweinidog i baratoi a chynllunio'r goelcerth yn gyntaf, gan na ddylech ymyrryd yn natblygiad yr iaith mewn ffordd mor ddi-drefn. Hyd nes bod y Llywodraeth yn amlinellu fframwaith priodol a chynllun realistig a rhesymol, ni allwn ond credu y bydd eich coelcerth yn gwneud mwy o ddrwg na daioni. Mae bwrdd annibynnol lled braich yn sicrhau bod hyrwyddwr parhaol ar gyfer yr iaith.

Mae'r uno yn lleihau grym, ac ni wyddom eto beth yn union fydd rôl y dyfarnydd, fel y crybwyllwyd eisoes. Pa mor annibynnol fyddai—a fyddai'n canolbwyntio ar weithredu cynlluniau iaith neu hyrwyddo ac ysgogi datblygiad y Gymraeg ac yn y blaen? Os cawn Lywodraeth yn y dyfodol nad yw'n frwdfrydig dros yr iaith neu sydd heb ymrwymiad llawn tuag at 'Iaith Pawb', ni fydd unrhyw un annibynnol wrth y llyw i'w herio, nac i amddiffyn a diogelu dyfodol a datblygiad llewyrchus yr iaith Gymraeg.

Mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg wedi bod yn llais annibynnol ac mae'n cadw tensiwn creadigol fel cydbwysedd yn erbyn Gweinidogion ffwrdd-â-hi. Mae hefyd wedi bod yn allweddol i gefnogi ein mudiadau iaith ledled Cymru.

Cydnabyddir bod gwendidau yn y system bresennol, er enghraifft, mai hawliau sefydliadol sydd gennym, nid hawliau fel unigolion. Mae'n amser i gryfhau a normaleiddio defnydd o'r iaith ac annog dwyieithrwydd yn ein cymunedau ledled Cymru. Os gweithredir y Papur Gwyn 'Trefn Lywodraethu Well i Gymru', bydd ffordd newydd o weinyddu ar gael, sef Gorchmynion yn y Cyfrin Gyngor, a gallai'r Cynulliad ddefnyddio'r Gorchmynion hynny i ddatblygu polisiau cryfach ar ddwyieithrwydd er lles yr iaith a'r gymuned ledled Cymru.

drafting 'Iaith Pawb' would have been far more difficult without the board's essential contribution, which was one reason why we were against the idea of merging the board with the Government in the first place. It is now apparent that Plaid Cymru is of the same view as the Liberal Democrats.

I want to encourage the Minister to prepare and plan the bonfire first, because you should not interfere in the development of the language in such a haphazard manner. Until the Government outlines an appropriate framework and a realistic and reasonable plan, we can only conclude that the bonfire will do more harm than good. An independent arm's-length body ensures a permanent champion for the language.

The merger reduces power, and we do not know yet what exactly the dyfarnydd's role will be, as has already been mentioned. How independent would the dyfarnydd be—would he or she focus on implementing language schemes or promoting and stimulating the development of the Welsh language and so on? If, in future, we have a Government that is not enthusiastic about the language or is not fully committed to 'Iaith Pawb', there will not be anyone independent at the helm to challenge it, or to defend and safeguard a prosperous future for the Welsh language and its development.

The Welsh Language Board has been an independent voice and has kept up a creative tension to balance against happy-go-lucky Ministers. It has also had a key role in supporting language organisations throughout Wales.

It is acknowledged that there are weaknesses in the present system, for example, we only have rights as organisations, not as individuals. It is time to strengthen and normalise the use of the Welsh language and encourage bilingualism in our communities throughout Wales. If the White Paper, 'Better Governance for Wales' is implemented, a new way of administering will be available, namely Orders in Council, and the Assembly could use those Orders to develop stronger policies on bilingualism for the benefit of the language and the community throughout Wales.

Welsh-medium education is popular and is growing throughout Wales, but in many local education authorities the provision of additional Welsh-medium schools is not properly planned ahead. Instead, some LEAs seem to wait for the demand to build up and then, when the dam bursts, they give in to it. That is not strategic and proper promotion of the Welsh language and the Labour Assembly Government needs to clarify its position so that it, in turn, can support LEAs in meeting the fundamental right for more Welsh youth to be educated through the medium of Welsh.

Owen John Thomas: Y prif gwestiwn y mae'n rhaid inni ei ystyried yn y ddadl hon yw: a gawn ymddiried yn y Llywodraeth hon i fod yn gyfrifol am ddyletswyddau Bwrdd yr Iaith Gymraeg? I helpu ateb y cwestiwn, gadewch inni gael golwg ar y ffordd y mae wedi ymdrin â rôl bwysicaf y bwrdd, sef y ddyletswydd am fonitro cynllunio addysg Gymraeg awdurdodau addysg lleol. I ddefnyddio hoff ymadrodd y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes, bydd ein hastudiaeth fer yn 'evidence based', hynny yw, bydd yn seiliedig ar dystiolaeth gadarn.

Mae bwrdd yr iaith yn atebol i'r Gweinidog dros Ddiwylliant, y Gymraeg a Chwaraeon ond mae'n ymddangos ei fod yn ddigon bodlon i'r Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes gymryd yr awenau oddi wrtho pan fo materion cynlluniau addysg Gymraeg awdurdodau lleol yn cael eu hystyried. Efallai eich bod yn meddwl bod hynny'n rhesymol, ond beth y mae wedi'i wneud i hyrwyddo'r iaith yn y maes pwysig hwn? Yn gryno, mae wedi gwneud ei gorau glas i rwystro degau o filoedd o blant rhag cael y dewis o addysg gyfrwng Gymraeg, ac yr wyf yn pwysleisio'r gair 'devis'. Ni all neb sydd yn gyfarwydd â chyflwr yr iaith ond cydnabod mai ysgolion Cymraeg yw sylfaen Cymru ddwyieithog. Mae'r bwrdd yn sylweddoli bod yn rhaid i'r awdurdodau addysg lleol gynnal arolwg trylwyr o rieni plant dan 3 oed er mwyn canfod y galw anhysbys am ysgolion Cymraeg, ond mae'r Llywodraeth hon yn anfodlon rhoi ei sêl bendith ar ddymuniaid y bwrdd i gyflwyno cyfarwyddyd cadarn a fyddai'n annog

Mae addysg cyfrwng Cymraeg yn boblogaidd ac mae'n tyfu ledled Cymru, ond mewn llawer o awdurdodau addysg lleol nid oes cynllunio priodol yn cael ei wneud ar gyfer darpariaeth ysgolion cyfrwng Cymraeg ychwanegol. Yn hytrach, ymddengys fod rhai AALl yn aros hyd nes y bydd digon o alw ac yna, pan fydd y llifddorau'n agor, maent yn ildio i'r galw hwnnw. Nid yw hynny'n ffordd briodol na strategol o hybu'r Gymraeg ac mae angen i Lywodraeth Lafur y Cynulliad egluro'i sefyllfa fel ei bod, wedyn, yn gallu cefnogi AALl i gwrdd â'r hawl sylfaenol i fwy o bobl ifanc Cymru i gael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg.

Owen John Thomas: The main question to be considered in this debate is: can we trust this Government to be responsible for the Welsh Language Board's duties? To help us to answer this question, let us look at how it has dealt with the board's most important role, namely that of monitoring local education authorities' plans for the Welsh language. To use the Minister for Education and Lifelong Learning's favourite phrase, our short study will be 'evidence based', that is, based on firm evidence.

The language board is answerable to the Minister for Culture, Welsh Language and Sport, but it seems that he is quite willing for the Minister for Education and Lifelong Learning to take the reins when LEAs' plans for the Welsh language are being considered. You might think that that is reasonable, but what has she done to promote the language in this important area? In short, she has done her level best to prevent tens of thousands of children from having the choice of a Welsh-medium education, and I emphasise the word 'choice'. Anyone familiar with the state of the language would acknowledge that Welsh-medium schools are the foundation of a bilingual Wales. The board realises that local education authorities must conduct a detailed survey of parents of children under three years of age in order to establish the demand for Welsh-medium schools, but this Government is not willing to support the board's wish for solid guidelines that would encourage local education authorities to conduct a meaningful and thorough survey to uncover the demand.

awdurdodau lleol i gynnal arolwg ystyrion a thrylwyr i ddarganfod y galw.

Ar y dechrau, yr oedd y Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes yn gwrthod cyflwyno canllawiau i'r awdurdodau addysg lleol ynghylch y mater hwn, ond, yn ei hôl hi, mae wedi dod i dderbyn yr angen am hyn. Fodd bynnag, mae'n gohirio eu gweithredu o flwyddyn i flwyddyn dros gyfnod maith. Yn Ionawr 2001, dywedodd fod y Cynulliad wedi ymrwymo i sicrhau bod darpariaeth addysg gyfrwng Gymraeg yn cyd-fynd â'r galw. Bron i dair blynedd yn ddiweddarach, yn Rhagfyr 2003, yr oedd yn addo,

'Byddwn, maes o law, yn ymgynghori ar ganllawiau cryfach ar gyfer awdurdodau addysg lleol'.

Ym Medi 2005, 21 mis ar ôl hynny, datganodd y Gweinidog fod ei swyddogion yn gweithio gyda Bwrdd yr Iaith Gymraeg i gynhyrchu model o arolwg ar gyfer awdurdodau addysg lleol.

Ar ôl yr holl oedi hir, y llusgo traed a'r disgwyl diderfyn, rhaid dod i'r casgliad na allwn ymddiried yn y Llywodraeth hon i dderbyn cyfrifoldebau Bwrdd yr Iaith Gymraeg. Pum mlynedd; dim byd.

5.10 p.m.

Glyn Davies: Diolch am y cyfle i gyfrannu at y ddaid hon. Yr wyf am siarad o blaid y cynnig ger ein bron. Byddwn yn mynd ymhellach na'r cynnig, oherwydd hoffwn weld Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn parhau heb unrhyw amodau. Y Llywodraeth Geidwadol a sefydlodd y bwrdd, a, dros y blynyddoedd diwethaf, bûm ychydig yn siomedig gyda pholisi Plaid Cymru. Yr oeddwn yn fwy siomedig pan glywais fod y Llywodraeth am gael gwarded ar fwrdd yr iaith yn gyfangwbl yn 2007. Fodd bynnag, croesawaf agwedd Plaid Cymru heddiw, ac yr wyf yn falch o'i gweld yn amddiffyn y bwrdd.

Hoffwn wneud tri phwynt. Yn gyntaf, o ran rôl y dyfarnydd, mae sawl Aelod wedi cyfeirio eisoes at ei annibyniaeth; hoffwn gyfeirio at ei effeithiolrwydd. Pan ofynnais i fwrdd yr iaith yr wythnos hon pa mor aml y

Initially, the Minister for Education and Lifelong Learning refused to produce guidelines for local education authorities in relation to this matter, but says that she has come to accept the need for this. However, she delays their implementation year after year. In January 2001, she said that the Assembly was committed to ensuring that the provision of Welsh-medium education met the demand. Nearly three years later, in December 2003, she promised,

'We will shortly be consulting on strengthened guidance to local education authorities'.

In September 2005, 21 months later, the Minister said that her officials were working with the Welsh Language Board to produce a survey model for local education authorities.

After all the long delays, dragging of feet and endless waiting, one has to come to the conclusion that we cannot trust this Government to take on the Welsh Language Board's responsibilities. Five years, and nothing.

Glyn Davies: Thank you for the opportunity to contribute to this debate. I wish to speak in favour of the motion before us. I would go further than the motion, because I wish to see the Welsh Language Board continue without conditions. The Conservative Government established the board, and, over the past few years, I have been slightly disappointed with Plaid Cymru's policy. I was more disappointed when I heard that the Government was to abolish the language board completely in 2007. However, I welcome Plaid Cymru's attitude today, and I am pleased to see it defending the board.

I wish to make three points. First, in terms of the role of the dyfarnydd, several Members have already referred to the post's independence; I would like to refer to its effectiveness. When I asked the language

byddai dyfarnydd wedi gweithredu yn ystod y 12 mlynedd diwethaf, yr ateb oedd: 'Dim o gwbl'. Mewn gwirionedd, ni all y dyfarnydd wneud y swydd heb Fwrdd yr Iaith Gymraeg, ac ni fydd yn sefyll yn ei le yn effeithiol.

Yn ail, soniodd Owen John am y ffaith bod y Llywodraeth wedi gwrthod derbyn argymhellion adroddiad Bwrdd yr Iaith Gymraeg ar addysg. Yr hyn sy'n fy mhryderu yw, heb y bwrdd, ni fydd adroddiad yn y dyfodol. Ni fydd neb yn cyflwyno adroddiad ar ddyfodol yr iaith, oni bai am y Gweinidog, ac yr wyf wedi gweld ei agwedd ef eisoes. Heb y bwrdd, ni fydd unrhyw un yn hyrwyddo'r iaith yn y dyfodol.

Yn drydydd, hoffwn gyfeirio at y fforwm iaith. Mae'r fforwm yn bwysig, ond yr oedd sut y cyflwynodd y Gweinidog y peth yn jôc. Ceir dau gyfarfod bob blwyddyn, gyda'r Gweinidog yn cadeirio. Os bydd hynny'n digwydd, bydd yn wastraff amser llwyr. Ni fydd unrhyw annibyniaeth, dim ond cyfle i'r Gweinidog a'r Llywodraeth gyhoeddi datganiadau i'r wasg.

Pan gyhoeddodd y Prif Weinidog fod bwrdd yr iaith yn dod i ben yn 2007, yr oeddwn yn siomedig a thrist iawn. I mi, yr oedd y penderfyniad yn cynrychioli diwedd ar y consensws ar yr iaith Gymraeg yn y Cynulliad. Bydd yr iaith, unwaith eto, yn dod yn rhyw fath o *shuttlecock* gwleidyddol. Credaf fod yr iaith Gymraeg yn rhy bwysig i hynny.

Alun Ffred Jones: Pwynt y ddadl hon yw ceisio sicrhau bod y Llywodraeth yn disgrifio'n fanwl yr hyn fydd yn digwydd i bwerau'r bwrdd o ran monitro a dyfarnu ar gynlluniau iaith cyrff cyhoeddus ac o ran maes addysg. Hyd yn hyn, ni chynigiwyd unrhyw fanylion, yn llafar nac yn ysgrifenedig, ar y pwnc hollbwysig hwn. Ateb y Llywodraeth, ac fe'i clywsom o'r meinciau cefn heddiw, yw y gallwn ymddiried bod y cwbl mewn dwylo diogel.

Gadewch i ni edrych yn fanylach ar yr ymrwymiad hwn o ran un maes allweddol y mae gan y Llywodraeth hon gyfrifoldeb amdano, sef llywodraeth leol. Un agwedd yr

board this week how often a dyfarnydd would have taken action during the past 12 years, the answer was: 'Not once'. In reality, the dyfarnydd will not be able to do the job without the Welsh Language Board, and will not replace the board effectively.

Secondly, Owen John referred to the fact that the Government has refused to accept the recommendations of the Welsh Language Board's report on education. What concerns me is that, without the board, there will not be a report in the future. No-one will put forward a report on the future of the language, apart from the Minister, and I have already witnessed his attitude. Without the board, no-one will be promoting the language in future.

Thirdly, I wish to refer to the language forum. The forum is important, but the way in which it was announced by the Minister was a joke. There will be two meetings a year, with the Minister chairing. If that is what will happen, it will be a complete waste of time. There will not be any independence whatsoever, only an opportunity for the Minister and the Government to issue press releases.

When the First Minister announced that the language board would be abolished in 2007, I was very disappointed and sad. To me, the decision represented the end of consensus on the Welsh language in the Assembly. The language will, once again, become some sort of political shuttlecock. I believe that the Welsh language is too important for that.

Alun Ffred Jones: The point of this debate is to try to ensure that the Government describes in detail what will happen to the board's powers in terms of monitoring and regulating the language schemes of public bodies and in terms of education. So far, no details have been offered, either orally or in writing, on this extremely important issue. The Government's answer, and we have heard it from the backbenches today, is that we can trust that everything is in safe hands.

Let us look more closely at this commitment in terms of one crucial sector for which the Government is responsible, namely local government. One aspect that I have looked at

edrychais arno'n fanwl yw mesuryddion perfformiad.

Dyma'r prif ddull o farnu a yw cynghorau yn gweithredu yn effeithiol mewn gwahanol feysydd. Yr wyf eisoes wedi cyfeirio at y frwydr i sicrhau bod y Llywodraeth yn mabwysiadu dau ddangosydd statudol ym maes addysg; nid oedd yr un yn bod cyn hynny. O ran y dangosyddion craidd, y mae cannoedd ohonynt mewn llywodraeth leol, nid oes un yn y flwyddyn bresennol sy'n ymwneud â'r iaith Gymraeg. Mae grwpiau cyfeirio wedi cyfarfod i drafod creu a datblygu mesuryddion. Dywed bwrdd yr iaith yn ei ymateb i'r ymgynghoriad ar ddangosyddion perfformiad cenedlaethol nad oes rôl ddigonol i'r bwrdd, ac nad yw'r rhai sy'n ymwneud â'r maes o fewn llywodraeth leol yn cael lle priodol. Mae hynny yn fater o bryder.

Gofynnais gwestiwn ar y pwnc hwn i'r Gweinidog sydd â chyfrifoldeb dros lywodraeth leol cyn yr haf. Yn ei hateb, dywedodd y byddai'n sicrhau bod y grwpiau cyfeirio yn ystyried materion trawsbynciol, fel cydraddoldeb, yr iaith Gymraeg a datblygiad cynaliadwy. Popeth yn dda—mae'r addewid hwnnw'n arbennig o dda. Â'r Gweinidog ymlaen i ddweud bod y grŵp cyfeirio wedi cyfarfod ym mis Mehefin, fel pe bai dim ond un ohonynt yn bod. Gofynnais i Fwrdd yr Iaith Gymraeg, o dan Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000, am ei ymwneud â'r grwpiau cyfeirio ym mis Mehefin. Cynhaliwyd wyth cyfarfod o'r grwpiau cyfeirio ym mis Mehefin, gyda rhai yn cyfarfod fwy nag unwaith. Dyma beth oedd ymwneud bwrdd yr iaith â hwy: y cyfarfod cyntaf, dim gwahoddiad; yr ail, dim gwybodaeth; y trydydd, dim gwahoddiad; y pedwerydd, dim gwybodaeth; y pumed, dim gwybodaeth; y chweched, dim gwahoddiad; y seithfed, dim gwybodaeth. Cynhaliwyd wyth cyfarfod ym mis Mehefin, ond dim ond un gwahoddiad a dderbyniwyd gan fwrdd yr iaith, sef gwahoddiad i'r wythfed. Yr oedd y cyfarfod hwnnw yn ymwneud ag addysg. Daeth y cyfarfod hwnnw i'r casgliad nad oes dangosydd iaith ym maes addysg. Nid oes angen imi ddweud mwy; mae gan y Llywodraeth hon eiriau mwyn iawn am y Gymraeg, ond nid oes ganddi ddealltwriaeth

in detail is performance indicators.

This is the main method of judging whether councils work effectively in various fields. I have already referred to the fact that there was a battle to ensure that the Government adopted two statutory indicators in the field of education, where previously there were none. In terms of the core indicators, and there are hundreds of these in local government, not one exists in this current year relating to the Welsh language. Reference groups have met in order to discuss the creation and development of indicators. In its response to the consultation on the national performance indicators, the language board says that the board is not given an adequate role, and that those involved in the field within local government are not given an appropriate place. That is a matter of concern.

I asked a question on this subject of the Minister responsible for local government before the summer. She said in her response that she would ensure that the reference groups consider cross-cutting issues such as equality, the Welsh language and sustainable development. That is all well and good—it is an excellent promise. The Minister goes on to say that the reference group met in June, as if there was only one of them. I asked the Welsh Language Board, under the Freedom of Information Act 2000, about its involvement with the reference groups in June. Eight meetings were held in June, with some of the groups meeting more than once. The involvement of the Welsh Language Board was as follows: the first meeting, no invitation; the second, no information; the third, no invitation; the fourth, no information; the fifth, no information; the sixth, no invitation; the seventh, no information. In eight meetings of the reference groups in June, the Welsh Language Board received an invitation to only one, which was the eighth meeting. That meeting was about education. The conclusion of that meeting was that there is no language indicator for this field. I do not have to say any more; this Government has many warm words to say about the Welsh language, but has no understanding of the critical nature of the situation. This is a Government smoke screen; we need action not promises.

yn glŷn â pha mor argyfyngus yw'r sefyllfa. Taflu llwch i lygaid a wna'r Llywodraeth; mae angen gweithredu ac nid addewidion.

Ann Jones: Point of order. Could the translators translate fully into English? I believe that the word 'dyfarnydd' is a Welsh word, and there are those of us who do not understand what it means. [ASSEMBLY MEMBERS: 'Ask the Minister.'] I cannot ask him during a debate. That is what the translators are there for, and I would like to know the meaning of the word, please.

Peter Black: I will raise this with the Presiding Officer, who will be back shortly. I am sure that the Minister will be able to answer this when he responds to the debate.

Ann Jones: I am sorry, Chair, but that is not good enough, because, by that time, we will have missed what has been said.

Peter Black: I am not a Welsh speaker; does anyone want to help me on this?

Glyn Davies: 'Dyfarnydd' is, of course, a Welsh word; it is like 'llywydd'—a Welsh word that is in common use in both languages. A literal translation would probably be 'regulator'. 'Dyfarnydd' is a perfectly reasonable word to use.

Peter Black: Thank you for that, Glyn Davies.

Janet Ryder: I think that the intervention that we have just had from Ann Jones sums up the Labour Party's attitude to the Welsh language. 'Dyfarnydd' is a term that is used regularly and accepted, but a leading Member of the Labour Party says that she does not know what it means. That reflects the problem, and it is what this debate is about. No-one knows what the role of the dyfarnydd will be, and no-one knows what the dyfarnydd's priorities will be or how he or she will work. Your Government needs to come forward with clear plans. The Labour Party—which has not bothered to put anyone up to speak in the debate—has merely contributed in asides throughout the debate, saying that we can trust the Labour

Ann Jones: Pwynt o drefn. A allai'r cyfieithwyr gyfieithu yn llawn i'r Saesneg? Credaf mai gair Cymraeg yw'r gair 'dyfarnydd', ac nid yw rhai ohonom yn gwybod ei ystyr. [AELODAU'R CYNULLIAD: 'Gofynnwch i'r Gweinidog.'] Ni allaf ofyn iddo yn ystod dadl. Dyna pam y mae'r cyfieithwyr yno, a hoffwn wybod beth yw ystyr y gair, os gwelwch yn dda.

Peter Black: Codaf hyn gyda'r Llywydd, a fydd yn ei ôl yn fuan. Yr wyf yn siŵr y bydd y Gweinidog yn gallu ateb hyn pan fydd yn ymateb i'r ddadl.

Ann Jones: Mae'n flin gennyf, Gadeirydd, ond nid yw hynny'n ddigon da, oherwydd, erbyn hynny, byddwn wedi colli'r hyn sydd wedi'i ddweud.

Peter Black: Nid wyf yn siaradwr Cymraeg, a oes rhywun am fy helpu gyda'r mater hwn?

Glyn Jones: Ie, gair Cymraeg, wrth gwrs, yw 'dyfarnydd'; mae fel 'llywydd'—gair Cymraeg a ddefnyddir yn gyffredin yn y ddwy iaith. Mae'n debyg mai 'regulator' fyddai'r cyfieithiad llythrennol ohono. Mae 'dyfarnydd' yn air cwbl resymol i'w ddefnyddio.

Peter Black: Diolch ichi am hynny, Glyn Davies.

Janet Ryder: Credaf fod yr ymyriad yr ydym newydd ei gael gan Ann Jones yn dweud y cwbl am agwedd y Blaid Lafur at yr iaith Gymraeg. Mae 'dyfarnydd' yn derm a dderbynnir ac a ddefnyddir yn rheolaidd, ond mae Aelod blaenllaw o'r Blaid Lafur yn dweud nad yw'n gwybod beth y mae'n ei olygu. Mae hynny'n adlewyrchu'r broblem, a dyna beth yw pwrpas y ddadl hon. Ni ŵyr neb beth fydd rôl y dyfarnydd, ac ni ŵyr neb beth fydd blaenoriaethau'r dyfarnydd na sut y bydd ef neu hi yn gweithio. Rhaid i'ch Llywodraeth gynnig cynlluniau clir. Nid yw'r Blaid Lafur—sydd heb drafferthu cynnig siaradwr ar gyfer y ddadl—wedi gwneud dim cyfraniad ar wahân i ambell sylw drwy gydol y ddadl, gan ddweud y gallwn ymddiried yn y Blaid Lafur i

Party to deliver on the Welsh language. So, why are there no clear priorities and a clear action plan as to how this will work?

gyflawni dros y Gymraeg. Felly, pam nad oes blaenoriaethau clir a chynllun gweithredu clir ynghylch sut y bydd hyn yn gweithio?

5.20 p.m.

Ieuan Wyn Jones made it clear in his introduction that even the Minister himself has said that there may well be at least a six-month interim period when other measures will have to be put in place because the schemes are not ready. You said that you would bring the Welsh Language Board in-house, but you do not have a clue how it will operate. The Minister says that he currently acts as the *dyfarnydd*. What will happen when he becomes the language board and has the associated duties on top of that responsibility? When will we know how this will work, and when will we know what is going to happen? If we are to rely on the Government's record to date, we only need to look at 'Iaith Pawb', which had over 70 action points, no priorities, no timetable, no detailed budget and no clear ministerial guidelines.

Mae Ieuan Wyn Jones wedi dweud yn glir yn ei gyflwyniad fod hyd yn oed y Gweinidog ei hun wedi dweud y bydd cyfnod interim o chwe mis efallai pan fydd rhaid sefydlu trefniadau eraill gan nad yw'r cynlluniau'n barod eto. Yr ydych wedi dweud y byddwch yn dod â Bwrdd yr Iaith o dan adain y Cynulliad, ond nid oes gennych syniad sut y bydd yn gweithredu. Mae'r Gweinidog yn dweud ei fod yn gweithredu fel y *dyfarnydd* ar hyn o bryd. Beth fydd yn digwydd pan fydd ef yn dod yn fwrdd yr iaith a'r *dyletswyddau* sy'n gysylltiedig ganddo yn ogystal â'r cyfrifoldeb hwnnw? Pryd y cawn wybod sut y bydd hyn yn gweithio, a phryd y cawn wybod beth fydd yn digwydd? Os dibynnwn ar record y Llywodraeth hyd yn hyn, nid oes rhaid inni ond edrych ar 'Iaith Pawb', a oedd â thros 70 o bwytiau gweithredu, dim blaenoriaethau, dim amserlen, dim cyllideb fanwl a dim canllawiau gweinidogol clir.

*Daeth y Llywydd i'r Gadair am 5.21 p.m.
The Presiding Officer took the Chair at 5.21 p.m.*

The First Minister's report is another example. There is only one line in that report on the crucially important issue of making Wales a bilingual nation—it is on page 23 if you want to look at it. Only one line in the whole of the First Minister's report refers to the Welsh language. Is that a good indication of the Labour Government's strength of support for the Welsh language?

Mae adroddiad y Prif Weinidog yn enghraifft arall. Dim ond un llinell sydd yn yr adroddiad hwnnw ar fater cwbl hanfodol gwneud Cymru yn genedl ddwyieithog—mae ar dudalen 23 os ydych am ei darllen. Dim ond un llinell yn adroddiad cyfan y Prif Weinidog sy'n cyfeirio at yr iaith Gymraeg. A ydyw hynny'n arwydd da o gryfder cefnogaeth y Llywodraeth Lafur i'r Gymraeg?

Denise Idris Jones: Mae'n rhaid inni gyfaddef bod mwy o ysgolion yn dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg yn awr nag erioed. Mae'n rhaid dweud 'chwarae teg' i'r Gweinidog dros Addysg a Dysgu Gydol Oes am hynny. Mae mwy o blant yn siarad Cymraeg heddiw nag erioed. Sut y gallwch ddweud nad oes gennym ni, fel Llywodraeth, unrhyw ddi-ddordeb yn yr iaith? Ni allaf gredu hynny.

Denise Idris Jones: We must acknowledge there are more Welsh-medium schools now than ever before. We must give credit to the Minister for Education and Lifelong Learning for that. More children can speak Welsh now than ever before. How can you say that we, as a Government, have no interest in the language? I do not believe it.

Janet Ryder: That is because you will be judged by your actions, Denise, and your actions are practically nothing.

Janet Ryder: Oherwydd mai wrth eich gweithredoedd y'ch bernir, Denise, a phrin eich bod wedi gwneud dim byd.

Many parents are choosing Welsh-language education because they see clearly the advantages of bilingualism for their children.

Denise Idris Jones: Sut y gall Janet ddweud nad wyf yn gwneud dim byd ar gyfer yr iaith Gymraeg? Ni allaf gredu hynny. Yr wyf fi'n siarad Cymraeg, mae fy ngŵr yn siarad Cymraeg, ac mae gennyf ddau fab sy'n siarad Cymraeg yn rhugl hefyd.

Janet Ryder: I am sorry that Denise does not seem to realise the difference between a personal commitment to the language and the actions of her Government, which are practically nil. If that were not the case, this strategy would have been made clear and would have been put forward by now. The Government has also been criticised by language experts such as Colin Williams, who says that it will not meet the targets of increasing the number of Welsh speakers because the strategies are not in place. We need to know very soon what the Government's policies are in relation to the development of this post, because it is a crucial post that will regulate the language policies of local councils and of other bodies.

Y Llywydd: Cyn imi alw'r Gweinidog i ateb, caf ar ddeall fod pwynt wedi codi yn fy absenoldeb, sydd, mewn gwirionedd, yn bwynt o drefn. Yn ôl y Rheolau Sefydlog, nid yw'r sawl sy'n dirprwyo ar ran y Llywydd, pan na fydd y Dirprwy Lywydd yn bresennol, yn gallu ateb pwyntiau o drefn.

Yr wyf yn agored i sylwadau ar y pwynt hwn o drefn gan y Gweinidog, pe bai ganddo rai y mae'n dymuno eu gwneud. Caf ar ddeall fod y gair 'dyfarnydd' wedi'i fathu gan y weinyddiaeth i ddisgrifio rôl newydd. Mae'r term wedi'i ddyfeisio gan y Llywodraeth i ddisgrifio swydd nad yw eto'n bod. Nid yw'n fater i mi i fynegi barn ar hynny. Pan roddir enwau Cymraeg ar swyddogaethau, defnyddir yr enwau Cymraeg wrth gyfeirio atynt. Er enghraifft, pan fydd Aelodau yn fy nghyfarch yn y Siambr, fe'm cyferchir gan siaradwyr Saesneg fel 'Llywydd'. Yn naturiol, nid wyf

Mae nifer o rieni'n dewis addysg cyfrwng Cymraeg oherwydd eu bod yn gweld yn glir beth yw manteision dwyieithrwydd i'w plant.

Denise Idris Jones: How can Janet say that I am not doing anything for the Welsh language? I find that hard to believe. I speak Welsh, my husband speaks Welsh, and I have two sons who are also fluent Welsh-speakers.

Janet Ryder: Mae'n flin gennyf nad yw Denise i bob golwg yn deall y gwahaniaeth rhwng ymrwymiad personol i'r iaith a gweithredoedd ei Llywodraeth, sef dim oll bron. Pe na bai hynny'n bod, byddai'r strategaeth hon wedi cael ei hegluro a byddai wedi ei chyflwyno erbyn hyn. Mae'r Llywodraeth hefyd wedi ei beirniadu gan arbenigwyr iaith fel Colin Williams, sy'n dweud na fydd yn cyrraedd y targedau o ran cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg gan nad yw'r strategaethau wedi eu sefydlu. Mae angen inni gael gwybod yn fuan iawn beth yw polisiau'r Llywodraeth ynglŷn â datblygu'r swydd hon, oherwydd y mae'n swydd hanfodol a fydd yn rheoleiddio polisiau iaith cynghorau lleol a chyrrff eraill.

The Presiding Officer: Before I call the Minister to respond, I understand that a point was raised in my absence, which, in fact, is a point of order. Under Standing Orders, the person substituting for the Presiding Officer, in the absence of the Deputy Presiding Officer, cannot respond to points of order.

I am open to comments from the Minister on this point of order, if he has any that he wants to make. I understand that the word 'dyfarnydd' had been coined by the administration to describe a new role. It is a term devised by the Government to describe a post that does not yet exist. It is not for me to express a view on that. When Welsh names are given to functions or posts, it is the Welsh that will normally be used. For example, when I am greeted in this Chamber, English speakers call me 'Llywydd'. Naturally, I do not object to that, as it is a matter of custom and practice.

yn gwrthwynebu hynny, am mai mater o arfer yw hynny.

Ystyr 'dyfarnydd' yn fy llyfr i yw reffarî mewn gêm bêl-droed. Mater i'r Llywodraeth yw dewis yr hyn y mae am alw'r swyddogion y mae eto i'w penodi.

The meaning of 'dyfarnydd' in my book is a referee in a football match. It is a matter for the Government to decide what it wants to term the officials that have not yet been appointed.

Ni wn a yw'r Gweinidog am ddweud rhywbeth am hynny yn awr, ond nid oes rhaid iddo. Yr oeddwn am wneud y pwynt yn glir rhag ofn bod unrhyw ensyniad bod diogi neu ddiotalwch ar ran y gwasanaeth cyfieithu. Fel y gwyddoch, yr wyf gyda'r cyntaf i amddiffyn fy swyddogion yn gyhoeddus a'u dwrdio'n breifat os ydynt wedi gwneud rhywbeth o'i le. Dyna fy swydd fel Llywydd y Cynulliad. Gŵyr fy swyddogion mai dyna sut y dylai fod. Fi sy'n gyfrifol am y gwasanaethau a gawn yma. Dyna'r arfer sydd gennym. Carwn weld pawb yn arfer cwrteisi bob amser tuag at swyddogion nad ydynt yn gallu ymateb i sylwadau a wneir yma.

I do not know whether the Minister wants to respond to that now, but he is not obliged to do so. I wanted to make that point clearly in case there is any suggestion of laziness or carelessness on the part of the interpreters. As you know, I am the first to defend my officials in public and to censure them privately if they have done something wrong. That is my role as the Assembly's Presiding Officer. My officials know that that is how it should be. I am responsible for the services that are provided here. That is our usual practice. Therefore, I would like us always to be courteous towards officials who cannot respond to comments made here.

The Minister for Culture, Welsh Language and Sport (Alun Pugh): The Assembly Government is committed to strengthening democratic accountability in Wales. The merger of the Welsh Language Board is one element of this merger programme, which was supported by opposition parties in the Assembly before we had the latest policy handbrake turn. I am not going to talk down the Welsh language this afternoon, but I take this opportunity to restate our commitment as a Government to helping to create a bilingual Wales. By bringing the work of developing and promoting the Welsh language into the heart of Government, we can ensure that it is mainstreamed across all parts of Government.

Y Gweinidog dros Ddiwylliant, yr Iaith Gymraeg a Chwaraeon (Alun Pugh): Mae Llywodraeth y Cynulliad wedi ymrwmo i gryfhau atebolrwydd democrataidd yng Nghymru. Mae dod â Bwrdd yr Iaith dan adain y Llywodraeth yn un elfen o'r rhaglen uno hon, a gefnogwyd gan y gwrthbleidiau yn y Cynulliad cyn y newid polisi sydyn yn ddiweddar. Nid wyf am ddifrio'r iaith Gymraeg y prynhawn yma, ond yr wyf yn achub ar y cyfle hwn i ailddatgan ein hymrwymiad fel Llywodraeth i helpu i greu Cymru ddwyieithog. Drwy ddod â'r gwaith o ddatblygu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg at galon y Llywodraeth, gallwn sicrhau ei bod yn cael ei phrif ffrydio ar draws pob rhan o'r Llywodraeth.

I am grateful for the constructive way in which the board is approaching the merger. I am pleased to take this opportunity to pay tribute to the board's staff, and to assure them once again that I greatly value their work. I agree with the leader of the opposition on the need to retain expertise in this area, and I am looking forward to working even closer with the board's staff once the merger is completed.

Yr wyf yn ddiolchgar am y modd adeiladol y mae'r bwrdd yn ymdrin â'r uno. Yr wyf yn falch o achub ar y cyfle hwn i dalu teyrnged i staff y bwrdd, ac i'w sicrhau unwaith eto fy mod yn gwerthfawrogi eu gwaith yn fawr iawn. Cytunaf ag arweinydd yr wrthblaid fod angen cadw arbenigedd yn y maes hwn, ac edrychaf ymlaen at weithio'n agosach fyth â staff y bwrdd wedi i'r broses uno gael ei chwblhau.

The authors of the motion show that they have very little idea of how the current arrangements work. I will explain: under the Welsh Language Act 1993, the Welsh Language Board is charged with overseeing the drawing up, the implementation and the review of the Welsh-language schemes of public and Crown bodies. This means that the board has regulatory functions. It is not true to say that there have been no details, because, when the board is merged with the Assembly Government, we have said that these regulatory functions will pass to the Assembly Government. There will be no change and no diminution in these functions. I will explain further, to make that point crystal clear. These functions will be simply exercised by the Government rather than the board. The requirements on public and Crown bodies, with regard to providing services in the Welsh language, will remain exactly the same.

Under the current arrangements, if the board and a public body are unable to agree on some aspect of a Welsh-language scheme preparation or implementation, that matter can be referred to me, as Minister, to adjudicate, and, if appropriate, to order an organisation to comply. An adjudicatory function is best carried out at arm's length from Government. That is why we have announced that we intend to set up the role of dyfarnydd, and I will bow to your expertise, Mr Llywydd, on the precise translation of that word. The dyfarnydd will be a separate legal entity to fulfil this adjudicatory function. The Government will take over the big job—the promotion, the policy, the planning, the leadership, the regulatory functions, and even, Ieuan, writing to the truck checkers on Ynys Môn. This role is currently carried out by the board. The dyfarnydd will exercise the adjudicatory functions, which are currently the responsibility of the Assembly Government.

Lisa Francis: You still have not addressed the point that I made about the details regarding the dyfarnydd. I asked you last May about the full role and functions of the dyfarnydd. We still do not know, for

Dengys awduron y cynnig mai ychydig iawn o syniad sydd ganddynt ynghylch sut y mae'r trefniadau presennol yn gweithio. Esboniaf: o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993, mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn gyfrifol am oruchwylio'r gwaith o lunio, gweithredu ac adolygu cynlluniau iaith Gymraeg gan gyrrff cyhoeddus a chyrff y Goron. Mae hyn yn golygu bod gan y bwrdd swyddogaethau rheoleiddio. Nid yw'n wir dweud na chafwyd dim manylion, oherwydd, pan fydd y bwrdd yn dod o dan adain Llywodraeth y Cynulliad, yr ydym wedi dweud y bydd y swyddogaethau rheoleiddio hyn yn cael eu trosglwyddo i Lywodraeth y Cynulliad. Ni fydd dim newid i'r swyddogaethau, na lleihad ynddynt. Esboniaf ymhellach, i wneud y pwynt yn gwbl glir. Bydd y swyddogaethau hyn yn cael eu harfer gan y Llywodraeth yn hytrach na'r bwrdd. Bydd yr hyn sy'n ofynnol gan gyrrff cyhoeddus a chyrff y Goron, o ran darparu gwasanaethau yn y Gymraeg, yn aros yr un fath yn union.

O dan y trefniadau presennol, os nad yw'r bwrdd a chorff cyhoeddus yn gallu cytuno ar agwedd arbennig ar baratoi neu weithredu'r cynllun iaith Gymraeg dan sylw, gellir cyfeirio'r mater ataf fi, fel Gweinidog, i ddyfarnu arno, ac, os yw hynny'n briodol, i orchymyn bod sefydliad yn cydymffurfio. Y dull gorau o gyflawni swyddogaeth ddyfarnu yw o hyd braich oddi wrth y Llywodraeth. Dyna pam yr ydym wedi cyhoeddi y bwriadwn sefydlu rôl y dyfarnydd, ac ildiaf i'ch arbenigedd chi, Mr Llywydd, o ran union gyfieithiad y gair hwnnw. Er mwyn cyflawni'r swyddogaeth ddyfarnu hon, bydd y dyfarnydd yn endid cyfreithiol ar wahân. Bydd y Llywodraeth yn ysgwyddo'r gwaith mawr—yr hyrwyddo, y polisi, y cynllunio, yr arweiniad, y swyddogaethau rheoleiddio, a hyd yn oed, Ieuan, y gwaith o ysgrifennu at yr archwilwyr lorïau ar Ynys Môn. Y bwrdd sy'n cyflawni'r rôl hon ar hyn o bryd. Bydd y dyfarnydd yn arfer y swyddogaethau dyfarnu, sy'n gyfrifoldeb Llywodraeth y Cynulliad ar hyn o bryd.

Lisa Francis: Nid ydych eto wedi ateb y pwynt a wneuthum am y manylion yng nghyswllt y dyfarnydd. Gofynnais ichi fis Mai diwethaf am rôl a swyddogaethau llawn y dyfarnydd. Yr ydym heb gael gwybod byth, er

example, how much the office of dyfarnydd will cost. Are you in a position to give us that information now?

Alun Pugh: The dyfarnydd will operate on a relatively modest budget, simply because, as I have said, the primary functions of the Welsh Language Board, such as the promotion, the campaigning and much of the regulatory work, will come to the Welsh Assembly Government. It is only the adjudicatory function that will transfer to the dyfarnydd. The dyfarnydd will be independent and act a safeguard, and we are considering the best route for setting up the office of dyfarnydd on a statutory footing.

Rhodri Glyn Thomas: You make a spirited effort to persuade us that the Government of Wales will lead on this issue. I will wait to see that happening, and wait to see linguistic growth happening as a result. You speak of the Government taking over the role of the Welsh Language Board in terms of regulating language plans, for example. The Government of Wales has a language plan; who will supervise that?

Alun Pugh: You know that we have a formal annual debate on the Welsh language, and there is plenty of opportunity to scrutinise. As well as a formal debate, we have a committee, where questions are raised—[*Interruption.*] Do not talk the Welsh language down. You talk about a crisis, but we are seeing linguistic growth. At a time when minority languages all over the world are under threat, the future of the Welsh language is secure.

In any interim period, before the dyfarnydd converts to a statutory basis, we will set up a non-statutory dyfarnydd. This will be similar to the position of the shadow Welsh Language Board before the 1993 Act. It will be financed by the Government, but will work independently. The key difference this time—and I want to emphasise this—is that although the interim dyfarnydd will not be statutory, the functions exercised will be so. The ability to order public bodies to comply will remain in place throughout. There will be no way that organisations can escape their responsibilities under the Act.

enghraifft, faint fydd swydd y dyfarnydd yn ei gostio. A ydych yn gallu rhoi'r wybodaeth honno inni yn awr?

Alun Pugh: Bydd y dyfarnydd yn gweithredu gyda chyllideb gymharol fach, am y rheswm syml, fel y dywedais, fod prif swyddogaethau bwrdd yr iaith, fel y gwaith hyrwyddo, yr ymgyrchu a llawer o'r gwaith rheoleiddio, yn dod dan ofal Llywodraeth Cynulliad Cymru. Dim ond y swyddogaeth ddyfarnu fydd yn trosglwyddo i'r dyfarnydd. Bydd y dyfarnydd yn annibynnol ac yn gweithredu fel cyfrwng i ddiogelu, ac yr ydym yn ystyried beth yw'r dull gorau o sefydlu swydd y dyfarnydd ar sail statudol.

Rhodri Glyn Thomas: Yr ydych yn gwneud ymdrech lew i'n darbwyllo y bydd Llywodraeth Cymru yn arwain ar y mater hwn. Arhosaf i weld hynny'n digwydd, ac i weld twf ieithyddol yn digwydd o ganlyniad. Yr ydych yn sôn am y Llywodraeth yn ysgwyddo rôl Bwrdd yr Iaith Gymraeg o ran rheoleiddio cynlluniau iaith, er enghraifft. Mae gan Lywodraeth Cymru gynllun iaith; pwy fydd yn goruchwyllo hwnnw?

Alun Pugh: Gwyddoch ein bod yn cael dadl flynyddol ffurfiol ar yr iaith Gymraeg, a bod digon o gyfle i graffu. Yn ogystal â dadl ffurfiol, mae gennym bwyllgor, lle y codir cwestiynau—[*Torri ar draws.*] Peidiwch â difrio'r iaith Gymraeg. Yr ydych yn sôn am argyfwng, ond yr ydym yn gweld twf ieithyddol. Ar adeg pan fo ieithoedd lleiafrifol ledled y byd dan fygythiad, mae dyfodol yr iaith Gymraeg yn sicr.

Mewn unrhyw gyfnod interim, cyn cadarnhau'r dyfarnydd fel swydd statudol, byddwn yn sefydlu dyfarnydd anstatudol. Bydd yn debyg i sefyllfa'r bwrdd iaith cysgodol cyn Deddf 1993. Bydd yn cael ei ariannu gan y Llywodraeth, ond yn gweithio'n annibynnol. Y gwahaniaeth allweddol y tro hwn yw—a hoffwn bwysleisio hyn—er na fydd y dyfarnydd interim yn statudol, bydd y swyddogaethau a gaiff eu arfer yn rhai statudol. Bydd y gallu i orchymyn cyrff cyhoeddus i gydymffurfio'n parhau drwy gydol yr amser. Ni fydd dim modd i gyrff osgoi eu cyfrifoldebau o dan y Ddeddf.

5.30 p.m.

Owen John Thomas: A wnewch ildio?

Owen John Thomas: Will you give way?

Alun Pugh: No; I have given way a few times. I need to make progress.

Alun Pugh: Na wnaif; yr wyf wedi ildio nifer o weithiau. Rhaid imi symud ymlaen.

This is equally the case with the Welsh language education schemes of local education authorities. The Welsh Language Board's powers and arrangements for monitoring will transfer to the Assembly Government. As I have said before, it is business as usual.

Mae hynny yr un mor wir am gynlluniau addysg Gymraeg yr awdurdodau addysg lleol. Bydd pwerau Bwrdd yr Iaith Gymraeg a'i drefniadau ar gyfer monitro'n symud i Lywodraeth y Cynulliad. Fel y dywedais o'r blaen, ni fydd dim yn newid.

The motion refers to the plans of LEAs. Members will have ample opportunity to discuss all these issues in due course. The relevant Orders—the Single Education Plan (Wales) Regulations and the Welsh Language Board Merger Order—will come before the Assembly for debate and a vote. This provision within the single education plans will be an important complement to the powers already available in relation to statutory Welsh education schemes. There will be a cross-reference between the two, thus fulfilling a specific commitment in 'Iaith Pawb'. Owen John has got this wrong again; I think that the proverb is, *Hir ei dafod, byr ei wybod*.

Mae'r cynnig yn cyfeirio at gynlluniau AALLau. Caiff Aelodau hen ddigon o gyfle i drafod yr holl faterion hyn yn eu tro. Bydd y Gorchmynion perthnasol—Rheoliadau'r Cynllun Addysg Unigol (Cymru) a Gorchymyn Ymgorffori Bwrdd yr Iaith Gymraeg—yn dod gerbron y Cynulliad ar gyfer dadl a phleidlais. Bydd y ddarpariaeth hon yn y cynlluniau addysg unigol yn bwysig gan ei bod yn ategu'r pwerau sydd eisoes ar gael mewn cysylltiad â'r cynlluniau addysg Gymraeg statudol. Bydd croesgyfeirio rhwng y ddau, gan gyflawni ymrwymiad penodol yn 'Iaith Pawb'. Mae Owen John wedi camgymryd ynghylch hyn eto; credaf mai 'hir ei dafod, byr ei wybod' yw'r hen air.

I do not know who the Plaid Cymru mastermind was who drew this motion up for debate.

Ni wn pwy yw'r athrylith ym Mhlaid Cymru a luniodd y cynnig hwn ar gyfer dadl.

Ieuan Wyn Jones: Will you give way?

Ieuan Wyn Jones: A wnewch ildio?

Alun Pugh: No; I need to make headway. I have given way on several occasions. Perhaps it was to you, Ieuan.

Alun Pugh: Na wnaif; rhaid imi symud ymlaen. Yr wyf wedi ildio sawl gwaith. Efallai mai i chi yr ildiais, Ieuan.

Ieuan Wyn Jones: You have to give way to the mastermind, Minister.

Ieuan Wyn Jones: Rhaid ichi ildio i'r athrylith, Weinidog.

Alun Pugh: I will give way to the mastermind.

Alun Pugh: Ildiaf i'r athrylith.

Ieuan Wyn Jones: Gwyddoch yn iawn, Weinidog, beth fydd effaith y cynnig hwn os yw'n pasio heddiw. Bydd yn rhaid i'r Llywodraeth ddod â chynnig gerbron y Cynulliad yn nodi'n union beth fydd y swyddogaethau rheoleiddio o dan y drefn newydd, beth yn union fydd rôl y

Ieuan Wyn Jones: You know full well, Minister, what the impact of this motion will be if it is passed today. The Government will have to lay a motion before the Assembly setting out exactly what the regulatory functions will be under the new system, what the dyfarnydd's role will be, and what the

dyfarnydd, a beth fydd y cynlluniau i ddatblygu a hyrwyddo dyfodol yr iaith Gymraeg yn ein hysgolion. A dderbyniwch mai dyna yw canlyniad y drafodaeth, ac a fyddwch yn barod i ddod â'r cynnig hwnnw gerbron?

Alun Pugh: I am glad that we have identified the mastermind of this motion—occupation: leader of Plaid Cymru; specialist subject: holding together a failing political party.

It is obvious that the Assembly Government will have to ensure that all parts of the Welsh Language Board are merged into the Assembly Government before we wind it up, and the whole Assembly will have the final say, through a full legal process culminating with a vote in the Assembly.

This motion has nothing to do with the Welsh language—it is all about minority Government, and the opportunity for the Tories and Plaid to engage in mischief-making. This is the Tories and Plaid jumping into bed yet again with each other for a series of one-afternoon stands—*[Interruption.]*

The Presiding Officer: Order. I do not know where all this excitement has come from. I do not believe that the Minister is giving way.

Alun Pugh: They may have the odd lovers' tiff; I know that Helen Mary and David Davies had one over the weekend, but they are friends reunited this afternoon for their latest tryst together.

David Davies: The Minister may not understand coalition politics, but I am delighted that Plaid Cymru is now working with a centre-right party. We welcome that, and we look forward to working with it again in future.

Alun Pugh: You have only confirmed what those of us on the Labour side of the Chamber have always believed—the Tories and Plaid are working together as one.

plans will be to develop and promote the Welsh language in our schools. Do you accept that that is what the outcome of the debate will be, and will you be prepared to bring that motion forward?

Alun Pugh: Yr wyf yn falch ein bod wedi cael gweld pwy yw'r athrylith a luniodd y cynnig hwn—galwedigaeth: arweinydd Plaid Cymru; pwnc arbenigol: dal plaid wleidyddol nychlyd wrth ei gilydd.

Mae'n amlwg y bydd yn rhaid i Lywodraeth y Cynulliad sicrhau bod pob rhan o Fwrdd yr Iaith Gymraeg wedi ei hymgorffori yn Llywodraeth y Cynulliad cyn inni ei ddirwyn i ben, a'r Cynulliad cyfan a gaiff y gair olaf, drwy broses gyfreithiol lawn a fydd yn arwain yn y diwedd at bleidlais yn y Cynulliad.

Nid oes a wnelo'r cynnig hwn ddim â'r iaith Gymraeg—mae'n ymwneud yn llwyr â Llywodraeth leiafrifol, a'r cyfle a gaiff y Torïaid a Phlaid Cymru i greu helynt. Dyma'r Torïaid a Phlaid Cymru'n neidio i'r gwely gyda'i gilydd unwaith eto i gael cyfres o brynhawniau o garu—*[Torri ar draws.]*

Y Llywydd: Trefn. Ni wn o ble y daeth yr holl gyffro. Ni chredaf fod y Gweinidog am ildio.

Alun Pugh: Efallai y ceir ambell ffræ fach rhwng cariadon; gwn fod Helen Mary a David Davies wedi cael un dros y penwythnos, ond maent yn ffrindiau wedi eu hailuno y prynhawn yma ar gyfer eu hoed diweddaraf gyda'i gilydd.

David Davies: Efallai nad yw'r Gweinidog yn deall gwleidyddiaeth glymbleidiol, ond yr wyf wrth fy modd bod Plaid Cymru bellach yn gweithio gydag un o bleidiau'r canol-dde. Yr ydym yn croesawu hynny, ac edrychwn ymlaen at weithio gyda hi eto yn y dyfodol.

Alun Pugh: Nid ydych ond wedi cadarnhau'r hyn y mae'r rhai ohonom sydd ar ochr Llafur i'r Siambr wedi ei gredu erioed—mae'r Torïaid a Phlaid Cymru'n cydweithio fel un gŵr.

Leighton Andrews: On Sunday, some of us saw David Davies saying that he is always getting phone calls from Plaid Cymru Members on his mobile, to ask him to come down to vote with them. Who do you think had the Plaid Cymru mobile this weekend?

Leighton Andrews: Ddydd Sul, gwelodd rhai ohonom David Davies yn dweud ei fod yn cael galwadau drwy'r amser gan Aelodau Plaid Cymru ar ei ffôn symudol, i ofyn iddo ddod yma i bleidleisio gyda hwy. Gan bwy, meddech, yr oedd ffôn symudol Plaid Cymru y penwythnos hwn?

Alun Pugh: I have no idea, but I know that there is close co-operation.

Alun Pugh: Nid oes gennyf ddim syniad, ond gwn fod cydweithrediad clòs.

Helen Mary Jones *rose*—

Helen Mary Jones *a gododd*—

Alun Pugh: There we go; now we know who has the phone number.

Alun Pugh: Dyma ni; gwyddom gan bwy y mae'r rhif ffôn yn awr.

Helen Mary Jones: As the Minister was courteous enough to refer to me by name, I assure him, and other Assembly Members, that there are a great many ways to describe my relationship with David Davies, but a love affair would not be one of them.

Helen Mary Jones: Gan fod y Gweinidog wedi bod yn ddigon cwrtais i gyfeirio ataf wrth fy enw, yr wyf yn ei sicrhau ef, ac Aelodau eraill y Cynulliad, fod llawer modd i ddisgrifio fy mherthynas â David Davies, ond nid yw carwriaeth yn un ohonynt.

Alun Pugh: Let us wrap this up; let us see what happens to the voting behaviour of the two independent Members in a few minutes. We have our old friend, John Marek, who has already voted with the Tories and Plaid this afternoon on the business statement. We know that he has been involved with a few dodgy parties recently. In this respect, he is the Robert Kilroy-Silk of Welsh politics, minus the suntan and the charisma.

Alun Pugh: Gadewch inni gau pen y mwdwl; gadewch inni weld beth fydd ymddygiad y ddau Aelod annibynnol wrth bleidleisio ymhen munud neu ddau. Dyma ein hen gyfaill, John Marek, sydd eisoes wedi pleidleisio gyda'r Torïaid a Phlaid Cymru y prynhawn yma ar y datganiad busnes. Gwyddom ei fod wedi bod yn gysylltiedig â rhai pleidiau amheus yn ddiweddar. Yn hynny o beth, ef yw Robert Kilroy-Silk gwleidyddiaeth Cymru, heb y lliw haul a heb y carisma.

Finally, there is our old friend at the back, Peter Law, the sage of Blaenau Gwent. We know that he sits with the Tories, we know he votes with the Tories, and we know from his track record that he signs amendments for the Tories, and then he tells the people of Blaenau Gwent that he is a socialist. By their deeds, ye shall know them

Yn olaf, dyna ein hen gyfaill yn y cefn, Peter Law, doethwr Blaenau Gwent. Gwyddom ei fod yn eistedd gyda'r Torïaid, gwyddom ei fod yn pleidleisio gyda'r Torïaid, a gwyddom fod ganddo hanes o lofnodi gwelliannau dros y Torïaid, ac wedyn dywed wrth bobl Blaenau Gwent mai sosialydd ydyw. Wrth eu gweithredoedd yr adnabyddwch hwy.

Cynnig Trefniadol Procedural Motion

Y Llywydd: Cyn imi alw ar arweinydd yr wrthblaid i gloi'r ddadl, datganaf fy mod, o dan Reol Sefydlog Rhif. 6.21, yn fodlon, yn ôl yr amser a neilltuwyd i fusnes, na fydd digon o amser i gynnal dadl ar y cynnig nesaf oni bai fod cynnig trefniadol i estyn y

The Presiding Officer: Before I call the leader of the opposition to close the debate, I declare that I am content, under Standing Order No. 6.21, given the time allocated to business, that there will not be sufficient time to hold a debate on the next motion unless

cyfarfod.

there is a procedural motion to extend the meeting.

The Business Minister (Jane Hutt): I propose that

the National Assembly, under Standing Order No. 6.19, agrees to extend today's Plenary meeting until 6 p.m..

Y Trefnydd (Jane Hutt): Cynigiaf fod

y Cynulliad Cenedlaethol, o dan Reol Sefydlog Rhif 6.19, yn cytuno i ymestyn Cyfarfod Llawn heddiw tan 6 p.m..

Y Llywydd: Ni chredaf y byddai hynny'n gamddefnydd o'n gweithdrefnau, felly a oes 10 Aelod o blaid y cynnig? Gwelaf fod Galwaf am bleidlais ar y cynnig trefniadol.

The Presiding Officer: I do not believe that that would be an abuse of procedures, therefore are there 10 Members in favour of the motion? I see that there are. I call for a vote on the procedural motion.

*Cynnig: O blaid 50, Ymatal 0, Yn erbyn 6.
Motion: For 50, Abstain 0, Against 6.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Ieuan Wyn
Jones, Laura Anne
Law, Peter
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Pugh, Alun
Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Idris Jones, Denise
Jones, Ann
Jones, Helen Mary
Lewis, Huw
Marek, John
Wood, Leanne

Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

Dadl Plaid Leiafrifol (Plaid Cymru): Parhad Minority Party Debate (Plaid Cymru): Continued

Ieuan Wyn Jones: Wrth ymateb i'r ddadl, diolchaf i Lisa Francis, Eleanor Burnham, Owen John Thomas, Glyn Davies, Janet Ryder ac Alun Ffred Jones am eu cyfraniadau. Mae'n debyg ichi sylwi, o'r rhestr honno, nad oedd un Aelod o'r Blaid Lafur, ar wahân i'r Gweinidog, wedi cymryd rhan yn y drafodaeth. Mae'n warthus bod y Llywodraeth wedi dangos cymaint o ddiffyg diddordeb yn y ddadl hon, cymaint o ddiffyg diddordeb yn nyfodol Bwrdd yr Iaith Gymraeg, a chymaint o ddiffyg diddordeb yn y cwestiynau amlwg a ofynnwyd. Nid oedd un Aelod o'r Cabinet yn bresennol yn ystod y ddadl. Yn y cynnig, yr oeddem yn disgwyl i'r Llywodraeth arddel ymagwedd drawsbynciol ar ddyfodol yr iaith Gymraeg. Ble oedd y Gweinidogion i amddiffyn eu safbwynt ar ymagwedd drawsbynciol?

Cyfeiriaf yn fyr at ymateb y Gweinidog. Ni chlywais unrhyw beth mor bathetig erioed. Yr hyn a gawsom gan y Gweindiog oedd ymosodiad llym ar y gwrthbleidiau. Fe'i gwnaf yn berffaith glir i'r Blaid Lafur: gofynasom nifer o gwestiynau cwbl amlwg a difrifol iawn ynglŷn â dyfodol Bwrdd yr Iaith Gymraeg, a'r cyfan a gawsom gan Weinidog y Llywodraeth oedd ymosodiad gwleidyddol ar y gwrthbleidiau. Mae hynny'n warthus.

Labour Members should be thoroughly ashamed of their Minister today. The only intervention came from Leighton Andrews, talking about some Members of the opposition. Where was Leighton Andrews defending the Welsh language today? Why was he not in the Chamber? He says that he

Ieuan Wyn Jones: In responding to this debate, I thank Lisa Francis, Eleanor Burnham, Owen John Thomas, Glyn Davies, Janet Ryder and Alun Ffred Jones for their contributions. You probably noticed, from that list, that not one Member of the Labour Party, apart from the Minister, participated in the debate. It is disgraceful that the Government demonstrated such a lack of interest in this debate, such a lack of interest in the future of the Welsh Language Board, and such a lack of interest in the obvious questions that we asked. Not one member of the Cabinet was present during the debate. In our motion, we expected the Government to take a cross-cutting approach to the future of the Welsh language. Where were the Ministers to defend their stance on the cross-cutting approach?

I will refer briefly to the Minister's response. I have never heard anything so pathetic. What we had from the Minister was a rant against the opposition parties. I will make it perfectly clear to the Labour Party: we asked a number of quite obvious and serious questions about the future of the Welsh Language Board, and all we had from the Government Minister was a political rant against the opposition parties. That is disgraceful.

Dylai Aelodau Llafur fod â chywilydd o'u Gweinidog heddiw. Gan Leighton Andrews y cafwyd yr unig ymyriad, pan soniodd am rai o Aelodau'r gwrthbleidiau. Ym mhle yr oedd Leighton Andrews i amddiffyn y Gymraeg heddiw? Pam nad oedd yn y Siambr? Dywed ei fod yn un o amddiffynwyr mawr y

is a great defender of the Welsh language, but he did not appear throughout the whole debate.

Leighton Andrews: I did not appear because your motion is ludicrous. The best way to take forward the agenda on the Welsh language is to abolish the Welsh Language Board and to take its functions into the Welsh Assembly Government, thereby ensuring democratic scrutiny on the Welsh language all the way through.

Ieuan Wyn Jones: Why did he not come here to say that? Why was it necessary for me to allow an intervention for Leighton Andrews to tell us his view on the Welsh Language Board? He could not be bothered to sit through a 45-minute debate because he was out there thinking about his wonderful intervention on an opposition Member. The Labour Party's approach is absolutely amazing.

We were absolutely right to table this debate because we have exposed the hypocrisy of the Labour Party on the Welsh language. We know now what it wants to do—it wants to strip away the powers of the Welsh Language Board without replacing them with statutory responsibility for the dyfarnydd.

I am absolutely amazed that the Minister believes that we will be satisfied with this response. I invited him to respond to what we said in the debate, that there will have to be a motion, tabled in Government time, to respond to this debate. He refused to give me that assurance. I say to you, Minister, on your head be it.

Gymraeg, ond nid oedd yn bresennol o gwbl yn ystod y ddadl.

Leighton Andrews: Nid oeddwn yn bresennol am fod eich cynnig yn un chwerthinllyd. Y modd gorau i hyrwyddo'r agenda ar y Gymraeg yw diddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg a chynnwys ei swyddogaethau yn Llywodraeth Cynulliad Cymru, gan sicrhau craffu democrataidd ar y Gymraeg drwy'r amser.

Ieuan Wyn Jones: Pam na ddaeth yma i ddweud hynny? Pam yr oedd yn rhaid imi ganiatáu ymyriad er mwyn i Leighton Andrews roi gwybod inni am ei farn am Fwrdd yr Iaith Gymraeg? Ni allai drafferthu eistedd drwy ddadl 45 munud o hyd am ei fod y tu allan yn meddwl am ei ymyriad gwych yn ystod araith aelod o'r gwrthbleidiau. Mae ymagwedd y Blaid Lafur yn gwbl ryfeddol.

Yr oedd yn gwbl briodol inni gyflwyno'r ddadl hon gan ein bod wedi dinoethi rhagrith y Blaid Lafur ynghylch y Gymraeg. Gwyddom bellach beth y mae'n dymuno ei wneud—mae am amddifadu Bwrdd yr Iaith Gymraeg o'i bwerau heb roi cyfrifoldeb statudol yn eu lle ar gyfer y dyfarnydd.

Yr wyf yn rhyfeddu bod y Gweinidog yn credu y byddwn yn fodlon ar ei ymateb. Fe'i gwahoddais i ymateb i'r hyn a ddywedasom yn y ddadl, sef y bydd yn rhaid cael cynnig, a gyflwynir yn amser y Llywodraeth, i ymateb i'r ddadl hon. Gwrthododd roi sicrwydd o'r fath i mi. Dywedaf wrthy, Weinidog, rhaid ichi dderbyn y canlyniadau.

*Cynnig (NDM2613): O blaid 29, Ymatal 0, Yn erbyn 28.
Motion (NDM2613): For 29, Abstain 0, Against 28.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, David
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Francis, Lisa

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Andrew
Dunwoody, Tamsin
Essex, Sue
Gibbons, Brian

German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Elin
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Jones, Laura Anne
 Law, Peter
 Lloyd, David
 Marek, John
 Melding, David
 Morgan, Jonathan
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Thomas, Owen John
 Thomas, Rhodri Glyn
 Williams, Brynle
 Williams, Kirsty
 Wood, Leanne

Gregory, Janice
 Griffiths, John
 Gwyther, Christine
 Hart, Edwina
 Hutt, Jane
 Idris Jones, Denise
 James, Irene
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Lewis, Huw
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Neagle, Lynne
 Pugh, Alun
 Sargeant, Carl
 Sinclair, Karen
 Thomas, Catherine
 Thomas, Gwenda

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

*Daeth y Dirprwy Lywydd i'r Gadair am 5.40 p.m.
 The Deputy Presiding Officer took the Chair at 5.40 p.m.*

Adroddiad Blynyddol Comisiynydd Gwasanaeth Iechyd Cymru 2003-04 The Annual Report of the Health Service Commissioner for Wales 2003-04

The Minister for Health and Social Services (Brian Gibbons): I propose that

the National Assembly notes the Annual report of the Health Service Ombudsman for Wales 2003-04, laid before the National Assembly on 18 October 2004 and e-mailed to Assembly Members on 4 October 2005. (NDM2614)

This report, made under the Health Service Commissioner's Act 1993, as amended by the Government of Wales Act 1998, outlines the work of the Health Service Ombudsman for Wales in 2003-04. I regret that it has not been possible to debate this sooner, but due to work pressures, the debate had to be postponed.

This is the first annual report on the work of the health service ombudsman since the office of the Health Service Ombudsman for Wales has been separated from that for England. The report was published separately from that of the Welsh Administration Ombudsman, which was debated on 3 May 2005. The purpose of the health service ombudsman's annual report is

Y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol (Brian Gibbons): Cynigiau fod

Cynulliad Cenedlaethol yn nodi adroddiad blynyddol Ombwdsmon Gwasanaeth Iechyd Cymru 2003-04, a osodwyd gerbron y Cynulliad Cenedlaethol ar 18 Hydref 2004 ac a e-bostiwyd at Aelodau'r Cynulliad ar 4 Hydref 2005. (NDM2614)

Mae'r adroddiad hwn, a wnaed o dan Ddeddf Comisiynwyr y Gwasanaeth Iechyd 1993, fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Llywodraeth Cymru 1998, yn disgrifio gwaith Ombwdsmon Gwasanaeth Iechyd Cymru yn 2003-04. Mae'n ofid imi na fu modd cael dadl ar hyn yn gynt, ond oherwydd pwysau gwaith, bu'n rhaid gohirio'r ddadl.

Dyma'r adroddiad blynyddol cyntaf ar waith ombwdsmon y gwasanaeth iechyd ers gwahanu swydd Ombwdsmon Gwasanaeth Iechyd Cymru oddi wrth yr un ar gyfer Lloegr. Cyhoeddwyd yr adroddiad ar wahân i un Ombwdsmon Gweinyddiaeth Cymru, y cafwyd dadl arno ar 3 Mai 2005. Pwrpas adroddiad blynyddol ombwdsmon y gwasanaeth iechyd yw rhoi gwybod i'r

to keep Members and others with an interest in health services informed of his work. It is also a valuable teaching aid for the NHS, and for all staff involved in patient care and the handling of complaints.

I note that the ombudsman has been piloting, and has now adopted as normal working practice, a scheme under which the vast majority of complaints received that fall within his remit, are treated formally as an investigation from the beginning. That makes for a more positive approach towards complainants, as the full powers of the ombudsman are available from the beginning. I am pleased that the ombudsman states that, where a complaint is upheld, he will seek redress that is in proportion to the harm suffered by the complainant. In the context of the ombudsman's report, it is relevant to note that the Welsh Assembly Government is carrying out further work on the subject of redress, and I will bring forward proposals on this in due course.

The complaints received by the ombudsman's office covered a range of issues involving the hospital sector and family practitioners. Of the 11 investigations completed, six were about aspects of clinical care. The shortcomings that the ombudsman has highlighted do, of course, concern me, but we must remember that the number of investigations carried out is small given the vast number of patient contacts in the NHS in Wales each year.

I remain committed to the view that complaints must not be something to be feared by professionals. They should be seen as part of a listening exercise regarding people's concerns and worries, with the aim of ensuring that complaints are acted upon so that we can make valuable and visible improvements to the service that patients receive. I am, therefore, pleased that the ombudsman keeps in close touch with NHS organisations after he has carried out an investigation in order to monitor the action taken. I am also pleased that the complaints mentioned in the report have now been resolved, and that necessary remedial action has been taken.

Aelodau ac eraill sydd yn ymddiddori mewn gwasanaethau iechyd am ei waith. Mae hefyd yn gymorth dysgu gwerthfawr i'r GIG, ac i'r holl staff sydd yn ymwneud â gofalu am gleifion a thrafod cwynion.

Nodaf fod yr ombwdsmon wedi bod yn treialu cynllun lle y bydd y mwyafrif helaeth o'r cwynion a ddaw i law sydd o fewn ei gylch gwaith, yn cael eu trin yn ffurfiol fel ymchwiliad o'r dechrau, a'i fod bellach wedi mabwysiadu hynny fel arfer normal o ran ei waith. Mae hynny'n arwain at ddull mwy cadarnhaol o drafod achwynwyr, gan fod holl bwerau'r ombwdsmon ar gael o'r dechrau. Yr wyf yn falch bod yr ombwdsmon yn datgan y bydd, pan gadarnheir cwyn, yn ceisio gwneud iawn am hynny mewn modd sydd yn gymesur â'r niwedd a gafodd yr achwynydd. Yng nghydestun adroddiad yr ombwdsmon, mae'n berthnasol nodi bod Llywodraeth Cynulliad Cymru'n gwneud gwaith pellach ar fater iawn, a byddaf yn dwyn cynigion ar hynny ger eich bron gyda hyn.

Yr oedd y cwynion a gafodd swyddfa'r ombwdsmon yn ymwneud ag amryw o faterion a oedd yn gysylltiedig â'r sector ysbytai a meddygon teulu. O'r 11 o ymchwiliadau a gwblhawyd, yr oedd chwech yn ymwneud ag agweddau ar ofal clinigol. Mae'r diffygion y mae'r ombwdsmon wedi tynnu sylw atynt yn peri pryder i mi, wrth gwrs, ond rhaid inni gofio mai bach yw nifer yr ymchwiliadau a gyflawnir o gofio'r nifer anferth o gysylltiadau â chleifion yn y GIG yng Nghymru bob blwyddyn.

Yr wyf yn dal i gredu na ddylai cwynion fod yn rhywbeth i'w ofni gan weithwyr proffesiynol. Dylid eu hystyried yn rhan o'r gwaith o wrando ar bryderon a gofidiau pobl, gyda'r bwriad o sicrhau y cymerir camau ynghylch cwynion fel y gallwn wneud gwelliannau gwerthfawr a gweladwy yn y gwasanaeth y mae cleifion yn ei gael. Yr wyf yn falch, felly, fod yr ombwdsmon yn dal i ymwneud yn agos â chyrrff y GIG wedi iddo gwblhau ymchwiliad er mwyn monitro'r camau a gymerir. Yr wyf hefyd yn falch bod y cwynion y cyfeirir atynt yn yr adroddiad wedi eu datrys bellach, a bod y camau angenrheidiol wedi eu cymryd i gywiro'r sefyllfa.

The ombudsman indicates that he expects public bodies to treat people fairly, considerately and efficiently, and that when he deals with a complaint, it will be looked into independently, impartially and efficiently. He also highlights the need to make the service of the ombudsman available to disadvantaged members of society, including the black and ethnic minority community. Where necessary, he should give guidance on good administrative practice to bodies within his jurisdiction.

The number of complaints made to the ombudsman was 29, which was more than the number received last year, but the overall number of complaints made to the NHS in Wales over the last two years has gone down. It is always difficult to pinpoint the exact reason why the number of complaints fluctuates from year to year. However, it is important that people know to whom to turn when they have a concern so that they are reassured that it will be dealt with quickly, sympathetically and thoroughly. Since the reform of the NHS complaints procedure in Wales in 2003, the NHS has been making all possible efforts to ensure that complaints are dealt with more effectively at a local level, and these have included more training for staff in the handling of concerns. When people remain dissatisfied, the second stage is now much more independent than was previously the case.

I feel that it is paramount that patients' experiences, both good and bad, be captured and used to improve the quality of healthcare that people receive. Locally, NHS trusts and local health boards are ensuring that complaints are monitored as part of the organisation's overall clinical governance procedures. On a national basis, we are considering how to learn from complaints in the wider sense and how information gleaned from complaints can be fed into various other processes, such as patient safety and professional regulation.

Finally, I look forward to the Public Services Ombudsman (Wales) Act 2005 coming into force next year. It will not only

Mae'r ombwdsmon yn nodi ei fod yn disgwyl i gyrff cyhoeddus drin pobl yn deg, yn ystyriol ac yn effeithlon, a phan fydd ef yn trafod cwyn, yr ymchwilir iddi'n annibynnol, yn ddiuedd ac yn effeithlon. Mae hefyd yn pwysleisio bod angen sicrhau bod gwasanaeth yr ombwdsmon ar gael i'r aelodau hynny o'r gymdeithas sy'n wynebu anfanteision, gan gynnwys y gymuned ddu a lleiafrifoedd ethnig. Lle y bo angen, dylai gynnig canllawiau ar arferion gweinyddol da i gyrff sydd dan ei awdurdodaeth.

Gwnaethpwyd 29 o gwynion i'r ombwdsmon, sef mwy na'r nifer a gafwyd y llynedd, ond mae nifer y cwynion a wnaethpwyd i'r GIG yng Nghymru dros y ddwy flynedd ddiwethaf yn gyfan gwbl wedi gostwng. Mae bob amser yn anodd gwybod yr union reswm pam mae nifer y cwynion yn amrywio o'r naill flwyddyn i'r llall. Fodd bynnag, mae'n bwysig i bobl wybod at bwy i droi pan fydd rhywbeth yn eu poeni er mwyn iddynt gael sicrwydd y bydd rhywun yn delio ag ef yn gyflym, yn deg ac yn drwyadl. Ers diwygio trefn gwyno'r GIG yng Nghymru yn 2003, mae'r GIG wedi bod yn gwneud pob ymdrech posibl i sicrhau bod cwynion yn cael eu trin yn fwy effeithiol ar lefel leol, gan gynnwys rhoi mwy o hyfforddiant i staff ynghylch sut i ymdrin â phryderon. Pan fydd pobl yn dal i fod yn anfodlon, mae'r ail gam bellach yn fwy annibynnol o lawer nag a oedd o'r blaen.

Teimlaf ei bod yn hollbwysig bod profiadau cleifion, yn rhai da a rhai gwael, yn cael eu cofnodi a'u defnyddio i wella safon y gofal iechyd a gaiff pobl. Yn lleol, mae ymddiriedolaethau'r GIG a byrddau iechyd lleol yn sicrhau bod cwynion yn cael eu monitro fel rhan o weithdrefnau llywodraethu clinigol y sefydliad drwyddo draw. Ar lefel genedlaethol, yr ydym yn ystyried sut y gallwn ddysgu yn sgîl y cwynion yn yr ystyr ehangach a sut y gellir bwydo gwybodaeth a geir drwy'r cwynion i wahanol brosesau eraill, megis diogelwch cleifion a rheoleiddio proffesiynol.

Yn olaf, edrychaf ymlaen at weld Deddf Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus (Cymru) 2005 yn dod i rym y flwyddyn nesaf.

provide a clearer route for people who wish to complain about other public sector services in Wales, but it will also enable the ombudsman to look sympathetically at complaints about the consequences of decisions made by social care professionals who are working alongside medical clinicians.

In conclusion, therefore, I continue to be grateful for the work of the ombudsman's office and the help that it gives to ensure that complaints are resolved in some of the most difficult and trying circumstances. The Assembly Government is committed to working with his office to ensure that the important link between its work and improving the quality of NHS performance continues.

The Deputy Presiding Officer: Order. By resolution of the Assembly, I am required, under Standing Order No. 6.17, to call for a vote on this debate at 5.56 p.m.. There are four speakers as well as the Minister to reply; Members can work out for themselves how much time they should take if they are to get in. I will, of course, impose a three-minute limit, but I appeal to Members to make their speeches shorter if they possibly can.

Rhodri Glyn Thomas: Yr wyf yn croesawu'r adroddiad blynyddol hwn, ac yn ymuno â'r Gweinidog i gymeradwyo gwaith yr ombwdsmon. Mae'n waith pwysig. Codaf un pwynt yn gyflym, Weinidog. Bu ichi gyfeirio at y ffaith y bydd swyddogaethau archwilio yr holl gyrff gwahanol yn dod ynghyd drwy sefydlu ombwdsmon gwasanaethau cyhoeddus i Gymru. Mae fy nghwestiwn yn ymwneud â'r adnoddau a'r amser sydd eu hangen i gyflawni'r gwaith eithriadol o bwysig hwn, wrth ymwneud â chwynion yn ogystal ag ymchwilio'n weithredol i feysydd o bwys.

I refer you quickly to the legal challenge of NACODS, the National Association of Colliery Overmen, Deputies and Shotfirers, regarding care fees. It raises an important issue. You will remember that Ann Abraham, when she was the ombudsman for both England and Wales, carried out a review into this matter in England. Under

Bydd nid yn unig yn darparu llwybr cliriach i bobl sy'n dymuno cwyno am wasanaethau eraill yn y sector cyhoeddus yng Nghymru, ond hefyd yn galluogi'r ombwdsmon i edrych mewn modd teg a chytbwys ar gwynion am ganlyniadau penderfyniadau a wneir gan bobl broffesiynol ym maes gofal cymdeithasol sy'n gweithio ochr yn ochr â chlinigwyr meddygol.

I gloi, felly, yr wyf yn dal i fod yn ddiolchgar am waith swyddfa'r ombwdsmon a'r cymorth a rydd i sicrhau bod cwynion yn cael eu datrys dan rai o'r amgylchiadau mwyaf anodd a dyrys. Mae Llywodraeth y Cynulliad wedi ymrwymo i weithio gyda'i swyddfa i sicrhau bod y ddolen bwysig rhwng ei gwaith a gwella ansawdd perfformiad y GIG yn parhau.

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Drwy benderfyniad y Cynulliad, rhaid i mi, dan reol Sefydlog Rhif 6.17, alw am bleidlais ar y ddadl hon am 5.56 p.m.. Mae pedwar siaradwr yn ogystal â'r Gweinidog i ateb; Gall Aelodau weithio allan drostynt eu hunain faint o amser y dylent ei dreulio os ydynt am gael siarad. Wrth gwrs, byddaf yn gosod terfyn tri munud, ond apelïaf ar Aelodau i docio'u hanerchiadau os oes modd o gwbl.

Rhodri Glyn Thomas: I welcome this annual report, and join the Minister in commending the work of the ombudsman. It is important work. I raise one quick point, Minister. You referred to the fact that all of the audit functions of these various offices will be combined through the establishment of a public service ombudsman for Wales. My question concerns the resources and the time required to carry out this exceptionally important work, not just in dealing with complaints, but in proactively investigating matters of import.

Fe'ch cyfeirïaf yn gyflym at her gyfreithiol NACODS, Cymdeithas Genedlaethol Goruchwylwyr, Dirprwyon a Saethwyr Glofeydd ynghylch ffioedd gofal. Mae'n codi pwynt pwysig. Fe gofiwch i Ann Abraham, pan oedd hi'n ombwdsmon dros Gymru a Lloegr, gynnal arolwg ar hyn yn Lloegr. Dan drefn newydd ombwdsmon y gwasanaethau

the new ombudsman for public service in Wales, would it be possible for us to look at the matter anew? Would it also be possible for us to look at and investigate the situation in terms of the Coughlan legal decision in 1999? There are major issues there; I will not go into detail on them now, as you are aware of them, but would that be possible under the new office of the ombudsman for public services?

The Deputy Presiding Officer: Order. I am much obliged to you for the succinctness of that speech.

Jonathan Morgan: First, I associate myself with the remarks of the Minister in his thanks to the health service ombudsman for the work that he does. It is not an easy job, and we must bear in mind that, in many cases, he is dealing with very emotional subjects when it comes to people's experiences of the health service.

5.50 p.m.

We should not play down the importance of the sharp increase in the number of complaints recorded in this report—an increase of 16 per cent. If you look at the percentage of complaints that was investigated in 2002-03, you will see that it was roughly 10 per cent, but that figure has now risen quite sharply to over 20 per cent. That makes interesting reading because, not only has the number of complaints received by the ombudsman increased, the overall proportion of complaints investigated has also increased quite sharply.

It would be interesting to examine this report in the light of the workload of the community health councils, which face an increasing number of complaints from patients and their families. In turn, I know that many of the additional complaints that go to community health councils might need to be reviewed by the ombudsman, if community health councils were not doing their job. Therefore, within this context, I think that we should congratulate the members of our community health councils on filtering out a lot of issues that could otherwise have gone straight to the ombudsman.

cyhoeddus yng Nghymru, a fyddai modd inni edrych o'r newydd ar hyn? A fyddai modd hefyd inni edrych ar y sefyllfa yng nghydestun penderfyniad cyfreithiol Coughlan yn 1999 ac ymchwilio i hynny? Mae'r achos hwnnw'n codi materion o bwys; ni fanylaf arnynt yn awr, gan eich bod yn ymwybodol ohonynt, ond a fyddai modd gwneud hynny dan drefn swydd newydd yr ombwdsmon dros wasanaethau cyhoeddus?

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Yr wyf yn hynod ddiolchgar i chi am fod mor gryno.

Jonathan Morgan: Yn gyntaf, hoffwn ategu sylwadau'r Gweinidog wrth iddo ddiolch i ombwdsmon y gwasanaeth iechyd am y gwaith y mae'n ei wneud. Nid yw'n swydd hawdd, a rhaid inni gadw mewn cof ei fod, mewn llawer achos, yn ymwneud â materion emosiynol iawn, pan fo'n fater o brofiadau pobl o'r gwasanaeth iechyd.

Ni ddylem ddiystyru pwysigrwydd y cynnydd sydyn yn nifer y cwynion a gofnodwyd yn yr adroddiad hwn—cynnydd o 16 y cant. Os edrychwch ar ganran y cwynion a archwiliwyd yn 2003-04, fe welwch mai tua 10 y cant oedd y ganran honno, ond erbyn hyn, mae'r ffigur hwnnw wedi codi'n sydyn i dros 20 y cant. Mae hynny'n ddiddorol, oherwydd yn ogystal â bod nifer y cwynion a gafwyd gan yr ombwdsmon wedi cynyddu, mae cyfran y cwynion a archwiliwyd ganddo yn gyfan gwbl hefyd wedi cynyddu'n eithaf sydyn.

Byddai'n ddiddorol archwilio'r adroddiad hwn yng ngoleuni baich gwaith y cynghorau iechyd cymuned, sy'n wynebu nifer cynyddol o gwynion gan gleifion a'u teuluoedd. Yn ei dro, gwn y gallai fod angen i'r ombwdsmon adolygu llawer o'r cwynion ychwanegol a gyflwynir gerbron cynghorau iechyd cymuned, pe na bai'r cynghorau iechyd cymuned yn gwneud eu gwaith. Felly, yn y cyd-destun hwn, credaf y dylem longyfarch aelodau ein cynghorau iechyd cymuned am hidlo llawer o'r materion a allai fel arall fod wedi mynd yn syth at yr ombwdsmon.

There are two questions that I would like you to address. First, are there any issues in this report to which you intend to respond in terms of Government guidance to the health service in Wales? Secondly, are you aware of any upheld complaints that have resulted in litigation?

Finally, I agree that the complaints process should be seen as part of the process to inform healthcare delivery and the development of professional standards. It is not just a means by which people can complain; it is a useful mechanism for us and the service to use to inform how healthcare standards and delivery can be provided in future. I welcome the report and we ought to build on what it suggests.

Jenny Randerson: I will start by welcoming the report and endorsing the comments made by my colleagues in thanking the ombudsman and his staff for their work. However, I want to take issue with the delay in debating this report—does not time fly? Here we are, nearing the end of 2005, and we have not found any time to debate the ombudsman's 2003-04 report. I know that the Minister referred to this fact, but, with all due respect, I think that it makes a mockery of the important work of the ombudsman. It provides yet another argument for needing more time in Plenary meetings if we are putting off such important work. Even today, we had to tag it on to the end of the meeting.

The ombudsman says that a large proportion of the population has little or no idea of the existence of the ombudsman's service, still less of what it might be able to do for them in a time of need. I think that that is an important issue. My own experience in my constituency is of people trying to find a way through the complaints process and becoming absolutely befuddled by its complexity. Jonathan has referred to the important work of the community health councils, but I would endorse the implication in the ombudsman's report that we need to reach out more to people and make them more aware of that, particularly those groups that are the most vulnerable

Mae dau gwestiwn yr hoffwn i chi roi sylw iddynt. Yn gyntaf, a oes unrhyw faterion yn yr adroddiad hwn y bwriadwch ymateb iddynt o ran canllawiau'r Llywodraeth i'r gwasanaeth iechyd yng Nghymru? Yn ail, a ydych yn ymwybodol o unrhyw gwynion y penderfynwyd eu bod yn ddilys sydd wedi arwain at ymgyfreitha?

Yn olaf, cytunaf y dylid ystyried y drefn gwyno'n rhan o'r broses sy'n llywio sut y cyflwynir gofal iechyd a sut y datblygir safonau proffesiynol. Nid modd i bobl gwyno yn unig ydyw; mae'n fecanwaith defnyddiol i ni ac i'r gwasanaeth ei ddefnyddio i lywio sut y gellir darparu safonau gofal iechyd a chyflwyno gofal iechyd yn y dyfodol. Croesawaf yr adroddiad a dylem adeiladu ar sail ei awgrymiadau.

Jenny Randerson: Dechreuaf drwy groesawu'r adroddiad ac ategu sylwadau fy nghyd-Aelodau wrth ddiolch i'r ombwdsmon a'i staff am eu gwaith. Fodd bynnag, gresynaf at yr oedi a fu cyn trafod yr adroddiad hwn—onid yw amser yn hedfan? Dyma ni, a hithau'n tynnu tua therfyn 2005, ac nid ydym wedi dod o hyd i amser i gael dadl ar adroddiad 2003-04 yr ombwdsmon. Gwn fod y Gweinidog wedi cyfeirio at y ffaith hon, ond, gyda phob dyledus barch, credaf fod hyn yn tanbrizio gwaith pwysig yr ombwdsmon. Mae'n ddadl arall eto fyth o blaid bod gofyn cael mwy o amser mewn Cyfarfodydd Llawn os ydym yn gohirio gwaith mor bwysig. Hyd yn oed heddiw, bu'n rhaid inni ei gynnwys wrth gwt y cyfarfod.

Dywed yr ombwdsmon nad oes gan gyfran helaeth o'r boblogaeth fawr ddim syniad neu ddim syniad o gwbl am fodolaeth gwasanaeth yr ombwdsmon, a llai byth o syniad am yr hyn y gallai ei wneud drostynt mewn cyfyngder. Credaf fod hyn yn fater pwysig. Fy mhrofiad i fy hun yn fy etholaeth yw bod pobl yn ceisio canfod llwybr drwy'r broses gwyno a'u bod yn wynebu dryswch llwyr am ei bod mor gymhleth. Mae Jonathan wedi cyfeirio at waith pwysig y cynghorau iechyd cymuned, ond hoffwn ategu'r awgrym yn adroddiad yr ombwdsmon fod rhaid inni estyn allan at fwy o bobl a'u gwneud yn fwy ymwybodol o hynny, yn enwedig y grwpiau mwyaf bregus a'r rhai sy'n cael eu gwthio i'r cyrion gan yr

and marginalised by what I would loosely call 'the system'. Minister, I ask you to consider a public information campaign about the various ways in which complaints can be lodged.

In view of what the ombudsman has said about so few people being aware of the service, it is all the more worrying that the number of complaints received has virtually doubled in the 10 years between 1994 and 2004. I think that that is a sign of the state of the health service and people's concern about it. Even though many of the complaints have fallen outside the remit of the ombudsman, people have felt compelled to complain in the first place.

Since the report is now a year out of date, one hopes that some lessons will have been learned. However, since it was published, we have had the out-of-hours fiasco, if I can call it that, so I would imagine that the ombudsman's work will increase this year and next. I welcome the new arrangements that should ensure a clearer channel for complaints about public services. We need to ensure, next time—

The Deputy Presiding Officer: Order. I think that your three minutes have now elapsed, and I cannot invite any more speakers. I call the Minister to reply.

The Minister for Health and Social Services (Brian Gibbons): The complaints may have doubled in number but we need a greater engagement by patients with the health service, and a greater willingness to engage constructively with complaints because, while they are stressful for clinicians, they are also helpful to improve the quality of services.

On continuing care, about 700 cases are being considered. Powys Local Health Board is taking the matter forward with the special review board. Some 400 cases have been resolved, and that is an ongoing issue. Therefore, if people feel that they have continuing care concerns, I can say that there is a process in place at the moment.

hyn a alwn yn fras 'y sytem'. Weinidog, gofynnaf ichi ystyried ymgyrch gwybodaeth gyhoeddus am y gwahanol ddulliau o gwyno.

O ystyried yr hyn y mae'r ombwdsmon wedi'i ddweud ynghylch bod cyn lleied o bobl yn gwybod am y gwasanaeth, mae'n destun mwy byth o bryder fod nifer y cwynion a gafwyd wedi dyblu fwy neu lai yn y 10 mlynedd rhwng 1994 a 2004. Credaf fod hynny'n arwydd o gyflwr y gwasanaeth iechyd a phryder pobl yn ei gylch. Er bod llawer o'r cwynion wedi bod y tu allan i gylch gwaith yr ombwdsmon, mae pobl wedi teimlo rheidrydd i gwyno yn y lle cyntaf.

Er bod yr adroddiad flwyddyn ar ei hôl hi erbyn hyn, mae rhywun yn gobeithio y bydd gwersi wedi'u dysgu. Fodd bynnag, ers ei gyhoeddi, cawsom fffiasgo'r gwasanaeth y tu allan i oriau, os gallaf ei alw felly, felly byddwn yn dyfalu y bydd gwaith yr ombwdsmon yn cynyddu eleni a'r flwyddyn nesaf. Croesawaf y trefniadau newydd a ddylai sicrhau bod y llwybr ar gyfer cwyno ynghylch gwasanaethau cyhoeddus yn gliriach. Rhaid i ni sicrhau, y tro nesaf—

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Credaf fod eich tri munud ar ben yn awr, ac ni allaf wahodd neb arall i siarad. Galwaf ar y Gweinidog i ateb.

Y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol (Brian Gibbons): Efallai fod y cwynion wedi dyblu o ran nifer ond rhaid inni sicrhau bod cleifion yn ymwneud mwy â'r gwasanaeth iechyd a'u bod yn fwy parod i fynd ati i gwyno oherwydd, er bod hyn yn rhoi straen ar glinigwyr, maent hefyd yn gymorth i wella ansawdd gwasanaethau.

O ran gofal parhaus, mae tua 700 o achosion wrthi'n cael eu hystyried. Mae Bwrdd Iechyd Lleol Powys yn bwrw ymlaen â'r mater gyda'r bwrdd adolygu arbennig. Mae tua 400 o achosion wedi'u datrys, ac mae hynny'n fater sy'n mynd rhagddo. Felly, os yw pobl yn teimlo bod ganddynt bryderon ynghylch gofal parhaus, gallaf ddweud bod proses ar waith ar hyn o bryd.

CHC advocates are certainly doing good work. Their expertise is speeding up the process, making sure that people do not go down cul-de-sacs, and avoiding undue pressure on the complaints procedure and the ombudsman's service. I cannot tell you about litigation, but I will write to you on it after making specific inquiries.

We are working with the voluntary sector to promote greater engagement with the black and ethnic minority community and other socially excluded groups to ensure that they are better involved. We are also looking at a redress scheme in line with that being developed at the United Kingdom level, very much taking forward the lessons learned.

The Deputy Presiding Officer: Order. I am now required to call a vote on the motion.

Mae eiriolwyr y CICau yn sicr yn gwneud gwaith da. Mae eu harbenigedd yn cyflymu'r broses, gan sicrhau nad yw pobl yn dilyn llwybr sy'n cau, ac mae'n osgoi pwysau diangen ar y drefn gwyno a gwasanaeth yr ombudsmon. Ni allaf ddweud wrthy ch am achosion llys, ond ysgrifennaf atoch ynghylch hyn ar ôl gwneud ymholiadau penodol.

Yr ydym yn gweithio gyda'r sector gwirfoddol i hybu mwy o ymwneud â'r gymuned ddu a lleiafrifoedd ethnig a grwpiau eraill sydd wedi'u hallgáu'n gymdeithasol er mwyn sicrhau eu bod yn chwarae mwy o ran. Yr ydym hefyd yn edrych ar gynllun iawndal tebyg i hwnnw sy'n cael ei ddatblygu ar lefel y Deyrnas Unedig, gan weithredu i raddau helaeth iawn ar sail y gwersi a ddysgwyd.

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Rhaid i mi yn awr alw am bleidlais ar y cynnig.

*Cynnig (NDM2614): O blaid 43, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion (NDM2614): For 43, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Glyn
Davies, Jocelyn
Dunwoody, Tamsin
Francis, Lisa
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Gwyther, Christine
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Idris Jones, Denise
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Ieuan Wyn
Law, Peter
Lewis, Huw
Lloyd, Val
Melding, David

Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Pugh, Alun
Randerson, Jenny
Sargeant, Carl
Sinclair, Karen
Thomas, Catherine
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Kirsty

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

The Deputy Presiding Officer: That **Y Dirprwy Lywydd:** Daw hynny â chyfarfod completes this afternoon's business. heddiw i ben.

*Daeth y cyfarfod i ben am 5.56 p.m.
The meeting ended at 5.56 p.m.*

**Aelodau a'u Pleidiau
Members and their Parties**

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Chapman, Christine (Llafur – Labour)
Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
Davidson, Jane (Llafur – Labour)
Davies, Andrew (Llafur – Labour)
Davies, David (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Davies, Glyn (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Davies, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Dunwoody, Tamsin (Llafur - Labour)
Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Essex, Sue (Llafur – Labour)
Francis, Lisa (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Graham, William (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Gregory, Janice (Llafur – Labour)
Griffiths, John (Llafur – Labour)
Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
Gwyther, Christine (Llafur – Labour)
Hart, Edwina (Llafur – Labour)
Hutt, Jane (Llafur – Labour)
Idris Jones, Denise (Llafur – Labour)
Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
James, Irene (Llafur – Labour)
Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ann (Llafur – Labour)
Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Laura Anne (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Law, Peter (Annibynnol – Independent)
Lewis, Huw (Llafur – Labour)
Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Lloyd, Val (Llafur – Labour)

Marek, John (Cymru Ymlaen – Forward Wales)
Melding, David (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
Pugh, Alun (Llafur – Labour)
Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
Thomas, Catherine (Llafur – Labour)
Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
Thomas, Owen John (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)